

PRÁVDA

Quo vadis, Europa...?

Pápež František: „... Európa v priebehu svojej histórie vždy siahala k výšinám, smerom k novým a ambicióznym metám, vedená neuhasiteľnou túžbou po poznání, po rozvoji, pokroku, pokoji a jednote. No povzniesť sa v mysli, v kultúre, vo vedeckých objavoch je možné jedine vďaka solídnej kmeňu a hĺbke koreňov, ktoré ho vyživujú. Ak sa zničia korene, kmeň sa pomaly vyprázdni a odumrie a vetvy, ktoré boli istého času bujné a priame, sa ohnú smerom k zemi a upadnú. (...)

Korene sa živia pravdou, ktorá je výživou, životnou miazgou ktorejkoľvek spoločnosti, ktorá chce byť naozaj slobodná, ľudská a solidárna. (...)

Je treba si uvedomiť, že bez hľadania pravdy sa každý stane mierou seba samému a svojmu vlastnému konaniu, otvárajúc tak cestu subjektivistického uznávania práv až do tej miery, že koncept ľudských práv, ktoré majú samy o sebe univerzálnu hodnotu, nahradí myšlienka individualistického práva. To vedie k tomu, že sa stávame v podstate nevšímavými voči iným ako aj k napomáhaniu tej globalizácie ľahostajnosti, ktorá sa rodí z egoizmu, plodu koncepcie človeka ako neschopného prijať pravdu a žiť skutočnú sociálnu dimenziu.

Takýto individualizmus ľudsky ochudobňuje a spôsobuje kultúrnu sterilnosť, lebo v podstate pretína tie plodné korene, na ktoré je napojený strom. Z ľahostajného individualizmu sa rodí kult blahobytu zodpovedajúci kultúre vyradovania, do ktorej sme ponorení. Máme príliš veľa vecí, ktoré častokrát nie sú potrebné, no nie sme viac schopní budovať autentické medziludské vzťahy, poznačené pravdou a vzájomnou úctou. A tak máme dnes pred očami obraz Európy zranenej mnohými skúškami minulosti, ako aj súčasnými krízami, Európu, ktorá zdá sa, už viac nie je schopná čeliť im s vitalitou a energiou ako kedysi. Európu tak trochu unavenú a pesimistickú, ktorá sa cíti byť v obliehaní novosťami, ktoré pochádzajú z iných kontinentov.

Môžeme sa Európy opýtať: Kde je tvoja životná sila? Kde je to prahnutie po ideáloch, ktoré oživovalo tvoje dejiny a urobilo ich veľkolepými? Kde je duch tvojej zvedavej vynaliezavosti? Kde je tvoj smäd po pravde, ktorý si doposiaľ s nadšením komunikovala svetu?

P. O. Hviezdoslav:

*Sloboda všetkým sveta národom!
Lež či aj znáte, ľudia, čím je ona –
tá pravá voľnosť? Znáte? Horky znáte!*

*Veď spili ste sa mrzkým nápojom,
mniac, že pijete z jej rozkošnej studne,
a v opojeniach smiešnom nadchnutí
ste potlačili hlupstva pyramídu!*

Pavol Strauss: Videl som pred sebou pravdu tohto sveta: bola to usmievavá zloba, nafintný podvod, zákerná láskavosť a zapáchajúca realita. Filozof Nietzsche píše vo svojom protikresťanskom diele *Antikrist*: Jedinou poriadnou vetou v celom evanjeliu je Pilátova otázka: Čo je pravda? A svet mu odpovedá tým istým podlým úšklabkom, ktorým ho on obšťastňoval svojím filozofickým kladivom: *pravda je to, čo mi osoží*. A podľa všetkého sa zdá, že sa tejto náuky pridrža i v praktickom živote. Pretože však každý a každá skupina a trieda ľudí má iné záujmy, každý z nich má svoju špeciálnu pravdu a pravdičku, ktorú zubami-nechtami bráni – nie však pre ňu samotnú, ale kvôli sebe. Teda koľko nemorálnosti – toľko takzvaných právd. Všetky stranické kotrmelce sa volajú pravdami, kadejaké umelecké šarlatánstva sa volajú pravdami, slovom, všetky možné výpary polohlúpych, polochorobných a polozločineckým mozgov nosia nálepku: pravda. Svetu sa však tým nepomôže, lebo veď vidíme, že jeho kára zabára sa znova a znova do väčšieho bahna.

Pravda má byť výrazom podstaty bytia, nemeniteľným kľúčom poznania, pečatou absolútna.

Pravdu treba milovať viac než slobodu, pravda je nadovšetko. Veď sám Kristus je pravdou. Pravda je to, čo je nad nami, pravda je našou vierou.

Pavol Strauss: Áno. Všetko sa krúti okolo nového usporiadania sveta. Treba povedať tým, čo koketujú len s minulosťou, že sa minulosť, ich minulosť, nikdy viac nemôže vrátiť. Čo bude, bude vždy iné. – Treba povedať tým, čo koketujú len s budúcnosťou, že sa ich budúcnosť, z toho istého dôvodu, nemôže uskutočniť. Čo bude, bude vždy iné, ako čo chceli.

Kresťanský a katolícky ideál ostáva, aby sme všetci jedno boli, aby sme si boli všetci blízki a bratia, aby sme všetci boli rovní v Kristu Ježišovi. Viac sa nedá dosiahnuť. Menej sa nemôže chcieť.

Dobré zvesti

Milí moji, je máj 2015 a do rúk sa Vám dostáva naše najnovšie dvojčíslo Listy PS 25-26. Preukazuje nám opäť, že myšlienky, dielo, odkaz a život Pavla Straussa sú stále aktuálne a živé v nás, členoch Spolku Pavla Straussa, ale i u mnohých našich priateľov, spolupracovníkov, čitateľov. Plníme tak naše základné poslanie, zaznamenávať a prinášať minulé i aktuálne informácie o živote a diele tejto výnimočnej osobnosti, reflexiách diela i aktuálnych udalostiach. Jeho dielo je už vyše dvadsať rokov uzatvorené, no jeho životné osudy a príbehy i napriek množstvu informácií stále nie sú dostatočne zdokumentované a objavujú sa nové a nové spomienky tých ktorí sa s ním poznali, stretávali, no i tých čo sa s ním stretli len raz a navždy sa zapísal do ich mysle a srdca. Takým je napríklad Pavol Prikryl, kresťanský novinár a vydavateľ dvojtyždenníka VOX, ktorého spomienku na Pavla Straussa a stretnutie s ním pred temer dvadsiatimi tromi rokmi tu prinášame. Okrem neho ma pred pár dňami prekvapil priateľ MUDr. Vlado Karvaj, keď mi priniesol svoje spomínanie na Pavla Straussa.

Dobrou správou je aj, že historik Ivan A. Petranský pracuje ďalej na životopise Pavla Straussa a aktuálne tu

uverejňujeme jeho pohľad na Straussovu cestu do katolíckej cirkvi, na jej príčiny, priebeh a v neposlednom rade na osobnosti, ktoré ho na nej sprevádzali. Sú tu uvedené i nové skutočnosti, ku ktorým sa autor v procese hľadania historických prameňov a štúdia Straussovho života dopracoval.

Na našom poslednom Valnom zhromaždení som si s mimoriadnou pozornosťou, a doslova obdivom k autorovi, vypočul kázeň Palka Ondříka na tému Prečo je Pavol Strauss prorok... Tu ju uverejňujeme v plnom znení.

Osobitne sa tu venujeme 100. výročiu narodenia výtvarníčky Márie Medveckej, ktorú posledné tri roky jej života /1984-1987/ spájalo so Straussom a Rybákom úprimné a silné priateľstvo. O vzájomnom vzťahu Straussa a Medveckej sme už písali pri príležitosti 20. výročia jej smrti viac v našich Listy PS 6 / 2007/ ako o „príkľade lásky príbuzných duší“. Spájalo ich nielen silné umelecké, filozofické a duchovné porozumenie a súznenie, ale aj vážne onemocnenia ktorými v tom čase Strauss a Medvecká trpeli. Julo Rybák venoval neskôr „duchovnému spojenectvu“ ich troch, Straussa, Medveckej a Rybáka tri knižky spomienok.

Julo Rybák vydal v minulom roku pri príležitosti 20. výročia úmrtia Straussa desiaty zväzok svojich denníkových zápiskov V dotyku s Pavlom Straussom X. Obsahuje záznamy zo zápisníka január až máj 1989. K tejto knižke uverejňujeme tu príspevok Jozefa Lapšanského. Nevie, či sme to už niekde uviedli, no Julo Rybák s Pavlom Straussom prežili v rokoch 1983 až 1994 jedenásť rokov intenzívneho a duchovne i literárne plodného priateľstva. Dokumentuje to nielen ich bohatá korešpondencia, ale i Rybákove rozsiahle denníkové zápisky. Vo februári t.r. vydal Julo Rybák Posledný rok s Pavlom Straussom ako záznamy zo Zápisníka z júna 1993 až mája 1994 ukončené smrťou Pavla Straussa 3.6.1994.

Knihu venoval nedávne dožitému 90. výročiu narodenia Mons. Jozefa Tótha nar. 20.3.1925. Vo venovaní uvádza: „Vzácnemu priateľovi a učiteľovi Mons. Jozefovi Tóthovi, ktorý nám dáva príklad, ako treba s bázňou stáť pred „horiacimi tabuľami radiačného evanjelia“ Pavla Straussa“. Jozef Tóth poznal Straussovo dielo ešte ako mladý študent už niekedy od roku 1945 a sledoval ho po celý Straussov život. O svojom vzťahu a bezmedznom obdive k Straussovi nám Mons. Tóth venoval viaceré úvahy a príspevky, ktoré sme uverejnili v hlavne v Listy PS čísla 5, 7, 8, 11, 14, 15.

Teší nás, že hoci s oneskorením kvôli prekladu, predsa môžeme uverejniť príspevok poľskej znalkyne Straussa, i naše vernej a vytrvalej spolupracovníčky, mladej doktorandky na poznaanskej univerzite, Malgorzaty Dambek. Tentoraz je jej témou židovská totožnosť Pavla Straussa.

Po roku prerušenia v Nitre, sa na Univerzitu Konštantína Filozofa vrátila 25. 11. 2014 Cena Pavla Straussa. Laureátmi sa stali hudobný skladateľ Vladimír Godár a literárny vedec Peter Liba. Slávnostný večer a odovzdávanie cien sa uskutočnilo po prvýkrát v Starom divadle v Nitre. Bližšie tu informujeme príspevkom Doc. M. Ballaya. V posledných dňoch nás potešila dobrá správa od Enza Passeriniho, že taliansky neapolský vydavateľ podpísal zmluvu na vydanie Mozaiky nádeje. Tak po Tesnej bráne by mal vyjsť i ďalší diel Straussovej trilógie. Na treťom diele Ecce homo momentálne prekladateľ Enzo Passerini pracuje.

So železnou pravidelnosťou sa náš Spolok stretáva každoročne na Valnom zhromaždení. Teraz to bolo 29.11.1914. Ako vždy aj tentoraz to bolo predovšetkým o „priateľskom stretnutí spriaznených duší“.

Na záver ešte jedna veľmi aktuálna správa. Dňa 22. apríla 2015 bola ukončená diecézna fáza blahorečenia Františka a Tomáša Munkovcov. Len pripomínam, že otec František Munk spolu so svojou manželkou Gizelou boli priateľmi a krstnými rodičmi Pavla Straussa. Následne spisy budú doručené do Ríma na kongregáciu pre kauzy svätých.

S úctou Váš

Jozef Šišila

Posledný rok
s Pavlom Straussom
Julo Rybák

Pavol Ondrik

PREČO JE PAVOL STRAUSS PROROK...

„Mnoho ráz a rozličným spôsobom hovoril kedysi Boh otcom skrze prorokov. V týchto posledných dňoch prehovoril k nám v Synovi...“ (Hebr 1,1-2)

Dnes k nám prehovára skrze svojho syna a syna nášho Slovenského národa, syna, v ktorom prúdi tá istá Abrahámová krv ako v Jednorodenom... Hovorí k nám cez Pavla Straussa. Lež sami vieme, ako to bolo s Božími prorokmi v minulosti, vieme, ako je to s nimi dnes. V postoji voči prorokom sa nielenže opakuje história, ale tento vonkajší postoj sa pre nás stáva zároveň aj jedným z relevantných dôkazov o pravosti proroka. Pavol Strauss je skutočným Božím prorokom!

NIEKOĽKO CHARAKTERISTICKÝCH ČŤT PROROKA

povolanie proroka
modlitba proroka – prorok hovorí s Bohom
prorok sám o sebe
prorok hovorí k ľuďom
prijímanie proroka
iní o prorokovi

SLOVNÍKY

Malý teologický lexikon, SSV Bratislava 1977

Proroci boli muži, niekedy aj ženy prostredníctvom ktorých hovoril Boh k ľuďom. Títo vyvolenci Boží hovorili v mene Božom. U vyvoleného národa mal Boh svojich prorokov od najstarších čias. (str. 381)

Wikipédia – pojem prorok

V Biblii, predovšetkým v Starom zákone, je prorok jednou z kľúčových postáv. Používa sa preňho najčastejšie hebrejský termín *náví* – prorok, niekedy *chóze* – vidiaci, gréčtina používa termín *profétés*. Na rozdiel od dnešného chápania, nie je to človek, ktorý by predpovedal budúcnosť, ale je to Boží prostredník, človek (muž, ale v starších textoch i žena), ktorý sprostredkováva styk medzi Bohom a ľuďmi. Má to dva aspekty: 1: Prorok sprostredkováva Božie slovo a jeho vôľu ľuďom. 2: Prednáša Bohu prosby ľudí a prihovára sa za ne. Najväčším proro-

kom podľa biblického výkladu a vzorom pre všetkých ostatných prorokov je Mojžiš, ktorý hovoril s Bohom tvárou v tvár a skrz neho dal Boh svojmu ľudu zákon. Ďalším významným prorokom je Eliáš... (pozn.: - JK na hore Tábor – Eliáš a Mojžiš... (Mt 17,1-8; Mk 9,2-8))

Všeobecný encyklopedický slovník; Ottovo nakladatelství – Cesty – Praha, 2002

Prorok – profét; 1.náb. v judaizme, kresťanstve a islame človek hovoriaci v mene Boha, tlmočníci Božiu vôľu a Bohom zjavené proroctvá... 2. v prenesenom význame ten, čo predpovedá budúcnosť.

Biblický slovník; Adolf Novotný, edice Kalich, Praha 1956, str. 724 - 726

Prorok – hebr. *nábí* – správať sa oko „potrhlý“, iný význam – oznamovať, ohlasovať niečiu vôľu, hovoriť za niekoho; ten ktorý hovorí v mene druhého, teda nie v prvom rade predpovedač budúcnosti, ale tlmočník, zvlášť tlmočník vôle Božej. Iný hebr. výraz – *ró'é*, alebo *chóze* – vidiaci... Vidiaci je ovládaný cudzou silou, Božia ruka je na ňom, alebo nad ním, uchopila ho, Boží Duch naňho zostupuje, takže je premenený v iného muža... doslovne „ako šaty si oblieka proroka...“ Prorok bol človek, ktorý autoritatívne oznamuje vôľu Božiu, stojí v mimoriadnej Božej blízkosti a pod jeho mimoriadnym vplyvom.

Každý biblický prorok vie o chvíli svojho bezprostredného povolania od Boha. ... Pomazanie Božím Duchom je však predpokladom a podmienkou prorockého povolania. (Ž 105,15)

Ak prorok odvádza od Božieho zákona daného v Desatore, nie je skutočným prorokom. Skutoční proroci rozvíjali to, čo prijal Mojžiš, vážne brali Božie príkazy a plne sa stavali za Božie zjavenie. Ich hlavnou úlohou bolo súdiť minulosť a zasahovať do prítomnosti poukazovaním na Božie cesty (Iz41,26; 42,9; 46,9n; Mi6,6n).

Z ich neotrasiteľnej viery v Božiu zvrchovanosť a v jeho konečné víťazstvo vyrástli vo svete tzv. „mesiášske proroctvá“. Pod nimi rozumieme nie len proroctvá o zvrchovanom Vysloboditeľovi, ale celkovo proroctvá o tom, že Božie plány zo svetom sa naplnia napriek všetkým prekážkam a napriek všetkej temnote prítomného stavu vecí.

Ježiš Kristus – ako Vyzdvihnutý vykonáva svoj prorocký úrad v Cirkvi: udeľuje

dary Ducha Svätého apoštolom, prorokom a veriaciach uvádza do plnej pravdy... (Ef4,8.11; Jn16,7-13)

Zvláštnu pozornosť vzbudzuje tzv. sociálne učenie izraelských prorokov...

V NZ vystupujú známi proroci alebo prorokyne ako Anna (Lk2,25), Zachariáš (Lk1,67), Simeon (Lk 2,25), ktorí očakávali potechu Izraela a modlitbami a pôstom slúžili Bohu dňom i nocou.

Apoštolí vo vyliatí Ducha Svätého videli naplnenie Joelovho proroctva (2,28n), že prorokovať budú všetci, ktorí otvoria srdce Duchu Svätému (Sk 2,16n). V 1Kor 14,5 stavia Apoštol proroctvo nad „extatické“ hovorenie jazykmi, pretože prorok vzdeláva Cirkv. Proroctvo je tu považované za osobitný dar Ducha, ktorý vedie ku službe zvestovania. Je postavený hneď povedľa učiteľského (Sk 13,1) a apoštolského (1Kor 12,28n; Ef 4,11) úradu.

POVOLANIE PROROKA

Mons. Jozef Tóth, prorocký, biblický duch slovenský, privítal v roku 2009 ukončenie Roku sv. Pavla, 160. výročie narodenia Pavla Országha Hviezdoslava a 15. výročie úmrtia Pavla Straussa – esejou „Trio Pavlov“, kde konštatuje, že „všetci traja Pavlovia sa druhýkrát narodili zásahom blesku, svetla, Sily, ktorá sa vymyká nášmu poznaniu. Všetci traja sa totiž stali v našej terminológii *konvertitmi*... Oni síce osobnostne, poznaním, vierou zostali tí istí, iba ich depozit, ich najvnútornejšie duchovné „ja“ sa zmenilo, a nie tým spôsobom, že by zmenilo svoju identitu, ale že sa završilo! Rozšírilo sa a narástlo do neslýchaných rozmerov. Boli vnútorne pretvorení na vyššiu kvalitu ducha, osobnostne na mužov božích.“ Tak sa Pavol Strauss stal – na spôsob sv. Pavla – prorokom a apoštolom tohto veku, „veľduchom 20. storočia.

„30. augusta 1972 bolo šesťdesiat rokov, čo som sa narodil. A 29. augusta 1972 bolo tridsať rokov, čo som sa znovu zrodil z Kristovej krvi a Kristovho ducha“ (Pavol Strauss).

V krste videl Pavol Strauss svoje dozretie pre najzákladnejšie – svoje podstatné – povolanie – byť Boží. (Ostatné dary – proroctvo, učiteľstvo, nábožnosť, jazyky, uzdravovanie – ako dary jedného a toho istého Ducha sú zahrnuté v tomto bytostnom povolaní...)

„Mocou milosti, ktorú som dostal, hovorím každému z vás, aby si nik nemyslel o sebe viac, ako myslieť treba, ale zmyšľajte triezvo, každý podľa stupňa viery, aký mu udelil Boh. Lebo ako máme v jednom

tele mnoho údov, ale všetky údy nekonnajú tú istú činnosť, tak aj my mnohí sme si jedno telo v Kristovi a jednotlivito sme si navzájom údmi. Máme rozličné dary podľa milosti, ktorú sme dostali: či už dar prorokovať v súlade s vierou, alebo dar slúžiť v službe, alebo učiť pri vyučovaní, či povzbudzovať pri povzbudzovaní. Kto teda dáva, nech dáva nezištne, kto je predstavený, nech je starostlivý, kto preukazuje milosrdenstvo, nech to robí radostne. (Rim 12,3-8)

„Dary milosti sú rozličné, ale Duch je ten istý. Aj služby sú rozličné, ale Pán je ten istý. A rozličné sú aj účinky, ale Boh, ktorý pôsobí všetko vo všetkých, je ten istý. Každý však dostáva prejavy Ducha na všeobecný úžitok. Jeden dostáva skrze Ducha slovo múdrosti, iný podľa toho istého Ducha slovo poznania, iný vieru v tom istom Duchu a iný v tom istom Duchu dar uzdravovať, iný schopnosť robiť zázraky, iný prorokovať, iný rozlišovať duchov, iný dar rozličných jazykov a iný vysvetľovať jazyky. Ale toto všetko pôsobí jeden a ten istý Duch, ktorý rozdeľuje každému, ako chce.“ (1Kor 12,4-11)

Prof. Július Paštéka v roku 2009, pri prezentácii prvých troch zväzkov súborného diela Pavla Straussa v Nitre povedal: „Pavol Strauss sa cítil byť apoštolom dnešnej doby...“ V „Uvedenie do života i diela veľkého vyznávača“ napísal: „Všetkými svojimi dielami apoštoloval, sú v najhlbšom zmysle apológiami kresťanskej viery, propagandou kresťanskej náuky. Odkedy sa stal zanietným veriacim, pochopil, aká je to zodpovednosť: byť kresťanom znamená – podľa neho – stať sa „druhým Kristom“.“ (PS1,9)

MODLITBA PROROKA – PROROK HOVORÍ S BOHOM

Modlitba je substanciálnym prvkom každého proroka, lebo Boh je pôvodca všetkej pravdy a aj povoláateľom toho, kto ju má zvestovať. „Boh pyšným odporuje, ale pokorným dáva milosť.“ (1Pt 5,5; Jak 4,6)

Modlitba je vždy prejavom pokory, lásky a túžby po Bohu. Modlitba je najvznešnejším postojom človeka k Bohu. Čím viac si človek uvedomuje svoju závislosť na Bohu, tým väčší sa k nemu pripúta.

PS: „Sám som ako malý chlapec bol skoro denne v kostole, so svojou vychovávateľkou, neskoršou rehoľnou sestrou Kamilou. Ako chlapec som sa sám v izbe na kolenách modlieval k veľkej neznámej sile...“

„Zvádzal si ma, Pane, nuž dal som sa zviešť, uchopil si ma a premohol. Som na posmech celý deň, každý sa mi posmieva. Kedykoľvek hovorím, len kričím: „Násilie a lúpež!“ volám. Veď Pánovo slovo mi slúži na hanbu a výsmech celý deň! I myslel som: „Nespomeniem si naň a nebudem viac hovoriť v jeho mene, ale v srdci mi bol stá horiaci oheň, zovretý v mojich kostiach; namáhal som sa, aby som to vydržal, no nevládal som.“ (Jer 20,7-9)

Editor jeho súborného diela nezabudol poznamenať: „Jeho osobné kresťanské myslenie vyvieralo z dvoch zdrojov: z meditácií a modlitieb. Rovnako jeho písanie: na jednej strane písanie ako meditácia, na druhej strane ako modlitba. Možno veriť, že niektoré texty písal klačiac na kolenách...“ (PS1, 12)

PROROK SÁM O SEBE

Povedali sme, že prorok je iný, čudný (hebr. *nábí* – odvodené od slovesa, ktorého jeden význam je „počínať si ako nenormálny (potrhly): „Lebo moje myšlienky nie sú vaše myšlienky a vaše cesty nie sú moje cesty...“ (Iz 55,8). Je si vedomý daru – „schopnosti“, že je nástrojom – ichž božská ruka / upotrebuje, jak chce, obracia / za svojím väčším-menším účelom... (Je Obrátenie Pavla); nikdy o sebe nevyhlasuje, že je prorokom, naopak, pokorne znáša ťarchu svojich vín a svojho údela... – Prorokom nie som, brat môj; tápem v tme, / v tme, smrteľník tiež hriešny... (P. O. H.: Redaktorovi)

U Amosa čítame: „Amos odpovedal Amasiášovi: „Nie som prorok, ani nie som syn proroka, ale som pastier a narezávač poľných fig. Ale Pán ma vzal spoza stáda a Pán mi riekol: „Choď, prorokuj proti môjmu ľudu, Izraelu!“ Teraz teda počuj slovo Pánovo: Ty hovoríš: „Neporokuj proti Izraelu a netrať reči proti Izákovmu domu!“ Preto takto hovorí Pán: „Tvoja žena bude smilniť v meste, tvoji synovia a dcéry padnú pod mečom, tvoje dedičstvo rozdelia povrázkami, sám však zomrieš na poškrvnenej pôde a Izrael pôjde do zajatia zo svojej krajiny.“ (Amos 7,14-17)

Apoštol Pavol zasa píše: „...a poslednému zo všetkých, ako nedochôdcaťu, zjavil sa aj mne. Veď ja som najmenší z apoštolov. Ba nie som hoden volať sa apoštolom, lebo som prenasledoval Božiu cirkev. Ale z Božej milosti som tým, čím som, a jeho milosť nebola vo mne márna. Veď som pracoval viac ako oni všetci, vlastne ani nie ja, ale Božia milosť so mnou...“ (1Kor 15,8-10)

Pavol Strauss: „Vždy od detstva som mal v sebe vnímavosť pre numinózne. Vždy som mal pocit, že je niečo, čo je nado mnou i vo mne, čo nie som ja. A oddával som sa tomu. Niekedy vrúčne, inokedy vlažne, ale nikdy som sa v sebe od toho neodhodil. Tu vidím koreň všetkých budúcich zvrátov.“

Prof. Július Paštéka v úvode k desaťzväzkovému vydaniu súborného diela P. S. napísal: „Profesiou bol lekár, avšak aj ako spisovateľ sa považoval za „píšucho lekára“. Svojimi dielami chcel liečiť dušu i ducha moderného človeka, rozvráteného psychicky aj morálne.“

PROROK HOVORÍ K ĽUĐOM

Počúvajme, čo nám hovorí Pavol Strauss:

„Svet produkuje bystrom slepých šteňec vo veci Pána Boha. Preto musí všetko spráchnivieť a skrachovať, každé podujatie, či je to výchova človeka, alebo nové umenie, či je to koncepcia vedy, alebo medzinárodné konferencie, ak nepojmú do svojich rozpočtov konštantu Boha. Celý výpočet musí byť nevyhnutne zlý – pre falošné premisy. Na jednom konštatovaní sa dnes zhodnú všetci, i keď sú odlišných myšlienkových táborov alebo vedeckých škôl, všetci, od laboratórnych syllov až po hlasné trúby všetkých politických dúhových odtienkov, **a to je kríza, krízové postavenie vonkajšie i rozporenie vnútorné.**“

„Čochvíľa nezvýši zo sveta iba púšť mravná a kultúrna, ktorá sa zrúti do seba. Svet a jeho civilizácia sa dajú budovať iba na správnom základe myslenia a mravov. Všetky zlyhali. Kresťanstvo poslali do výslužby. A nepôjde to ináč, ako to s ním znovu skúsiť.“

„Dnešný človek je vyradený z jednotnosti, lebo je vyradený z každej jednoty. Všetky spojivá sú v ňom poškodené, lebo sú rozleptané aj v celom údobí. V ňom niet súvisu, ako ani mimo neho niet súvisov. Je tu ako telefón, s neplatným číslom;... Nič nezapadá do seba, ale zapadá v sebe. Organický súvis sa nahrádza nefungujúcim mechanizmom. ... Odpojil sa od Boha – trblieta sa vo svojej už skoro nezredukovateľnej chvíľke. A tak je už – skoro – ničím, okolo mnohého – skoro – ničoho, v – skoro – ničom.“

„Je pravda, že žijeme v hroznej dobe. A doba je len natoľko hrozná, nakoľko je sumárnym obrazom ľudí, a človek je natoľko obrazom hrôzy, nakoľko sa líši

od obrazu Božieho, nakoľko sa zredukoval zo svojej postate. Ľudstvo má takých filozofov, akých si zasluhuje, a zlo sa pristrojuje na to, aby nakoniec nebolo iného východiska ako dobro – ak sa nadobro nechce zaviaznuť v záhube a ničote.

Žiť – znamená stať pred úlohami. Každá doba ich má, ako ich má každý človek. Problémom doby a problémom človeka je spoznať a vyriešiť svoju úlohu.“

„Slúžiť je protiklad redukcie. Slúžiť je základný postoj nového človeka. Služba v novom poňatí je nie sociálna, ale duchovná vzťahovosť. Ako objekt každej vzťahovosti je tu predovšetkým vzťah k človeku a k Bohu. Úprava tohto vzťahu je meradlom každého vzťahu.“

„Slúžiť neznamená mínus, chudobu, priútenie. V krásnom, minulom i budúcom zmysle slúžiť znamená plnosť, bohatstvo, ktoré prekypuje a ktoré sa dáva. Už v tom je zásadný rozdiel od banálnych predstáv o službe. Slúžiť je činnosť pokorného sebavedomia, ktoré udržuje a živí život. Slúžiť znamená milovať. ... Pravá služba nie je ponížujúca, naopak, povyšuje, veď je tvorivým aktom. Slúžiť znamená uctíť si toho, komu slúžime...“

„Človek zjednotený so sebou a so svetom skrze Krista nebude hystericky upretý na stále hroziaci apokalyptický cval, ale v pokoji bude očakávať príchod Pána, lebo vie, že Kristus prišiel, aby znovu prišiel.“

PRIJÍMANIE PROROKA

Konflikt s dobou, so súčasníkmi a túžba po odpočinku – (P. O. Hviezdoslav – Ó, prajte mi ticha, žičte pokoja)

Konflikt s dobou a so súčasníkmi je úplne prirodzeným javom, ktorý sprevádza život každého proroka. Nepochopenie, osamotenosť, peripetie... V živote Pavla Straussa môžeme o tomto „údele proroka“ hovoriť v troch rovinách. Hoci vychádzajú z jedného prameňa – a to je jeho vzťah ku Kristovi – má to dopad na jeho život vo sfére profesijnej, nábožensko-spoločenskej a duchovnej.

V profesijnej oblasti je to najmä jeho vynútený odchod z nemocnice v Skalici v roku 1956, keď „z úradnej moci ho od operačného stola v Skalici preložili do Nitry na miesto chirurga na poliklinike.“ Jeho manželka Mária o tom vo svojich spomienkach napísala: „Tri dni nespala, videla som to, ako tri dni chodil v noci po dome... Bola to preňho najhoršia chvíľa“. Druhou oblasťou je jeho konverzia, lepšie povedané jej dôsledky na vonkajšie

okolie, o čom okrem iného píše: „Čo znamená konverzia navonok? Priatelia myslia na zradu – a odskočia. Predstavení myslia na konkurenciu – a zhrubnú. Podajedni snujú intrigy. Vlažní katolíci, ktorým katolicizmus nie je ničím, hovoria o farizejstve a pretváraní. Dobrí katolíci sú rezervovaní a chladne vyčkávajú. Človek je naozaj ako znovuzrodený, celkom sám, celkom opustený. Sta pachoľa. Tak skúša Pán od začiatku.“

Najťažšie je vedomie povolania – z neho vyplývajúcej „inakosti“ – a zodpovednosti, ktorú v sebe boží muž – prorok nesie. Prenádherne to vyjadril P. O. Hviezdoslav vo svojej krátkej básni „Ó, prajte mi ticha...“

„Ja nerozumiem vám, vy zasa mne: i krížime sa rôzne plamene, môj k výši, váš šľahá dolu; váš oltár trhu korisť ovíja, môj obletuje peruť génia, nemôžeme žertvovať spolu.“

Lebo vtedy ktosi zrádza! – pravdu, lásku, seba, Boha... Kde sa končia ohľady? Pokiaľ ide opravdivá láska? A kde už mlčať neslobodno a „na svedectvo...“ sa odvrátiť a i „prach z nôh otriasť“ (Lk;9,5) – na svedectvo ...?!

„ – Mňa uráža, čo blaží vás; mojemu zraku iný kynie cieľ.“

Ej..., veru iný...! Máloktoľ z ľudí tuší, čo mi srdce opína, čo mi svieta v duši...! Vysoko! Vysoko nad celú zem...! Veď len dočasu je ona i s všetkým, čo na sebe nesie (drží). Príde ten čas, keď do seba vše prijme... I slávu, i prácu, i úspech, i telo, i ... – všetko, čo len kvôli životu tu na zemi je nám dané. I muža, i ženu... „ale najväčšia z nich je láska ...“ (1Kor;13,13) „Láska nikdy nezanikne. Proroctvá prestanú, jazyky zamĺknú a poznanie pomínie. Lebo poznávame len šťastie a len šťastie prorokujeme. Ale keď príde to, čo je dokonalé, prestane, čo je len čiastočné. Keď som bol dieťa, hovoril som ako dieťa, poznával som ako dieťa, rozmýšľal som ako dieťa. Keď som sa stal mužom, zanechal som detské spôsoby. Teraz vidíme len nejasne, akoby v zrkadle; no potom z tváre do tváre. Teraz poznávam iba čiastočne, ale potom budem poznať tak, ako som aj ja poznaný...“ (1Kor;13 8-12)

A tak tedy, múťte si svoj mútny kvas, hoci aj – a úprimne – rád mám vás, ale nemôžem tu s vami byť... Mne vyletieť v neba výš, nemeškajúc, síl a času netradiac, vyletieť treba...!!!

„kým miesite svoj mútny kvas, môj duch si k svetlu, tamo podletel, súladu kde rozkoš, kde niet odboja... Ó, prajte mi ticha, žičte pokoja!“

U Amosa nájdeme aj takéto slová: „Amasiáš povedal Amosovi: „Chod, jasnovidec, ujdí do júdskej krajiny, tam jedz chlieb a tam prorokuj! V Beteli už viac neprorokuj, lebo to je kráľovská svätyňa a je chrámom kráľovstva.“ (Am 7,12-13)

V Jeremiášovi čítame: „Preto Pán takto hovorí ľuďom z Anatotu, ktorí mi stroja o život so slovami: „Neprorokuj v mene Pánom tak nezomrieš našou rukou!“ Takto teda hovorí Pán zástupcov: „Hľa, navštívim ich: mladíci pod mečom, ich synovia a dcéry pomrú od hladu. Neostane z nich ani zvyšok...“ (Jer 11,21-23)

Elišáš sa uchýlil k vdove do Sarepty. (1Krl 17kap.); Elizeus žije úplne v ústraní, tak že ani kráľ a ani národ o ňom nevedia a na slovo dievčata ho vyhľadávajú malomocný Sýrčan Námán a je uzdravený. (2Krl 5kap.)

Osobitné miesto tu zaujímajú Ježišove podobenstvá, najmä o nehodných vinohradníkoch, v ktorých Kristus poukazuje, ako národ nakladá s prorokmi... „Počujte iné podobenstvo: Istý hospodár vysadil vinicu. Obhnal ju plotom, vykopal v nej lis a postavil vežu. Potom ju prenajal vinohradníkom a odcestoval. Keď sa priblížil čas oberačky, poslal k vinohradníkom svojich sluhov, aby prevzali jeho diel úrody. Ale vinohradníci jeho sluhov pochytili; jedného zbili, iného zabili, ďalšieho ukameňovali. Znova poslal iných sluhov, viac ako predtým, ale aj s nimi urobili podobne. Napokon k nim poslal svojho syna, lebo si povedal: „K môjmu synovi budú mať úctu“. Ale keď vinohradníci zazreli syna, povedali si: „To je dedič. Podte, zabime ho a jeho dedičstvo bude naše!“ Chytili ho, vyvliekli z vinice a zabili. Keď potom príde pán vinice, čo urobí tým vinohradníkom?“ Odpovedali mu: „Zlých bez milosti zahubí a vinicu prenajme iným vinohradníkom, ktorí mu budú načas odovzdávať úrodu.“ Ježiš im povedal: „Nikdy ste nečítali v Písme: „Kameň, čo staviteľia zavrhlí, /stal sa kameňom uholným. /To sa stalo na pokyn Pána; / vec v našich očiach obdivuhodná“? ((Mt 21,33-42) a tiež Lk 20,9-19 a Mk 12,1-11)

Strašné v tomto duchu sú aj Ježišove slová o stavaní pomníkov a ozdobovaní náhrobkov prorokov týmto pokolením... Nájdeme ich u Mt 23,29-36 a Lk 11,45-53.

INÍ O PROROKOVI

Síce nepriame, ale jedno z najzrozumiteľnejších svedectiev o tom, že Pavol Strauss tak ako aj Pavol Országh Hviezdoslav sú skutočnými prorokmi, sú slová Ježiša Krista, ktoré On síce vyslovil sám o sebe, ale platia aj vo všeobecnosti: „*Ježiš im povedal: „Proroka si všade uctia, len nie v jeho vlasti, medzi jeho príbuznými a v jeho dome““* (Mk 6,4; Mt 13,57). Znejú nám strašne tieto slová? Je to snáď výčitka? Nie, len konštatovanie „osudu“ každého proroka. Prorok je prorok, bez ohľadu na verejnú mienku, či na postoj spoločenských elít voči nemu. Jeho autorita pochádza odnikiaľ, čo je viac ako spoločenská sympatia. Ani budúcnosť ho nebude „známkovať“. Lenže budúce generácie zhodnotia náš postoj k duchovným pokladom a „odsúdi toto pokolenie... lebo oni sa kajali na Jonášovo kázanie...“ (Lk 11,32)

„*Staviate prorokom mohyly, tým súhlasíte s konaním vašich otcov...“* (Mt 23,29-36) Kristus hovorí: „*Kto vás počúva, mňa počúva, a kto vami pohŕda, mnou pohŕda. Kto však pohŕda mnou, pohŕda tým, ktorý ma poslal.*“ (Lk 10,16)

Áno... Na čo je to všetko dobré, ak nepočujeme ich hlas, ak nepočujeme Toho, ktorý ich posielal...!?!?

Na záver vám ponúkam páru slov, ktoré o Pavlovi Straussovi povedal už vyššie spomenutý Mons. Jozef Tóth, prorocký a biblický duch slovenský...

„*Znovu musím povedať, musím sa vyhovoriť, lebo už dlho nebudem... Taký génius ako Pavol Strauss nebol! Jeho analýza je taká precízna, je taká univerzálna, že oproti nemu žiaden autor nepostrehol tú najzákladnejšiu vec: Strauss nemá konkurenciu! Takúto syntézu o ľudskom živote nikto nepovedal. Nikto! A pritom aj taký bol. Toto je niečo úžasné! Ani nemôžem čítať... Zbytočne čítať, lebo..., V pár riadkoch je vlastne všetko skoncentrované. Všetka naša múdrosť.“*

„*Je to vyformovaný muž, napriek tomu, že tiež mal svoje problémy. Nevie, či má podobu vôbec v svetovej literatúre; takýto monument, s takým širokým spektrom... Veď to nie je hocičo...! To je integrálny človek. Taký, o ktorom sníval Papini, ale nikdy sa k nemu a k tejto veľkosti ani len nepriblížil. To je tak veľký človek, že ja som v živote nič lepšie nečítal, nič. Vráťane Dostojevského. Nič! To je ďalej ako Dostojevský...“*

„*Je to nezmerateľné. Toho človeka nemôžeš ani hodnotiť. Je to nejaký posunutý prorok Izaiáš, alebo Mojžiš; je to posunutie, ale široko rozpracované, lebo ani tí neboli tak široko rozpracovaní ako on. On zahrnul do toho 20 storočí – a ešte plus – dve či tri tisícročia židovskej histórie... Pavol Strauss je Žid, aký nemá podobu! To je kolos!“*

„*Kedy nastane už tá zmena? Odvrátenie sa od zla a „prívrat“ k Bohu? Ten vred je už taký obrovský... Čo si s ním počať a skade ho začať liečiť? Je strašný rozklad. Iste, zdravé jadro tu je. Náboženský svet nezaničil, ani viera v Boha. To je entitatívne vložené do nás, do našej podstaty.“*

Jozef vychádzal z izby. Vstanúc od stola povedal páru slov a boli vážne. Na papierový obrúsok som si ich zapísal a keď sa vrátil, vrátil som ho k nim.

(Zapísané na servítke): „*Ja sa bojím o Pavlovi Straussovi už aj niečo povedať. V ňom emanuje Božie svetlo. Každý večer sa ho dotýkam (ukazuje na vydané zväzky) a prosím: „požehnajte ma tam zhora...““*

Spýtal som sa ho: „*Jozef, neporozumel som tomu, ako si hovoril, že sa ho bojíš aj čítať, či hovoriť o ňom...?“*

„*Ja nemám arzenál, aby som mohol o ňom hovoriť... Rozumieš, už toto všetko, čo som o ňom vypovedal...??? Z neho priamo vyžaruje to zakodované prislúbenie... Vyžaruje z neho Kristus!!! Lebo to je finále. Finále starého zákona nie je Mojžiš, ale Kristus. Mojžiš len udrhel prvý a na tej klaviatúre, finále je Kristus. Ale také finále, že nie len na poslednej klapke, ale aj na prvej aj na poslednej. Všade je zvuk, jeden vyšší, druhý nižší. Ale Kristus ovláda celú škálu.“*

„*Keď som aj ja niečo napísal, pán profesor Paštéka hovoril, že sa o ňom (o PS) vyjadrujem pateticky. O ňom sa nemôžeš vyjadriť nepateticky! Na to neexistuje slovník. Lebo tu je tak kumulované poznanie, viera a vôbec – ľudské chápanie a ľudský zážitok, že... – jednoducho sa cítim ako keď ma postavia pred jeden „komputer“; ja sa do toho nepustím, ja som len šlosár, obyčajný šlosár... To je taký konglomerát, taká bohatosť Božej pravdy. Úžas! A je tam daná dokopy. Na každom riadku je synteticky vypovedaná. Je tam „rácio a fides... a grácia“. „Grácia“ je tam. A tento muž práve v symbióze týchto troch prvkov pracuje. Je tam *ratio* – jeho argumenty sú také, ako keď priklincuješ; *voluntas* – núti ňu poznať toto a súhlasiť s tým a všetko je pretkané silou, že na teba účinkuje – a to je milosť – *gratia*. Má všetky tri prvky. To je muž*

zrelý na blahoslavenie. Lebo rozhodne je blahoslavený. Musí byť! Keď on nie je blahoslavený, potom ja stratím vieru...“

Poznámka: V skrátenej podobe prednesené ako kázeň na svätej omši v Liptovskom Mikuláši 29. novembra 2014.

Pod čiarou...

Pán Ladislav Zrubec ma svojimi dvoma listami o Pavlovi Straussovi (uverejňujeme ich na inom mieste) doviedol k februárovému zošitu Zapisníka z roku 1999. Čo som sa tam v zázname z 26. februára 1999 dozvedel z úst Vladimíra Mináča, sa mi okamžite zažiadalo pripojiť k tomu, ako vyššie hodnotí Pavla Straussa Jozef Tóth. Dajme slovo zapisníku:

(26. február 1999)

Bojím sa, že som si vo februári r. 1990 dostatočne nezachytil v Zapisníku – z rozhovoru s Vladimírom Mináčom v Literárnom týždenníku 1990 (č. 8, s. 1, 12-13) – ten fakt, ako Mináč *tvrdopoprel* existenciu Straussa v slovenskej literatúre.

Otázky L. Juríka a P. Gomolčáka mierili o *zaj priamo na telo* – nie Mináčovi, ale Straussovi. Napríklad: „*Veľa počúvame o svedomí. O morálnosti a mravnosti. Pri posudzovaní týchto pojmov sa dostávame do rozporu: čo bolo mravné v čase spoločenskej krízy? Mlčať a mlčaním protestovať alebo v jestvujúcich štruktúrach protestovať? Alebo písať do zásuvky? Spomínam si na Wericha: pýtali sa ho, či píše do šuplíka. „Ne“, odpovedal, „ja šufliku nemám co říci...“ Ako sa na tento rozpor pozeráte Vy?“*

Mináč: „*Vždy, keď sa veľa hovorí o svedomí, morálke a iných vznešených veciach, treba si dávať pozor na peňaženku: nablízku sú zloději. Ach, áno, ako hovorí priateľ – nepriateľ Moravčík: Reči sa vražia, chlieb sa je, vodka sa pije.*

Od vekovitých vekov trápí intelektuálov a umelcov dilema, o ktorej hovoríte: *Robiť pre tyrana, alebo vypiť čašu bohla-vu? (...)*

Ale Michelangelo nerobil do šuplíka; všetci, čo robia do šuplíka, potajomky koketujú s večnosťou. (...)

Najlepšie je, ak je všetko pokope, morálka, mysliteľská odvaha, umelecký talent; v takých vzácnych prípadoch hovoríme o génioch – to sa teraz slovenskej literatúry nedotýka.

Možno, že sa veľká literatúra dá robiť aj bez ohľadu na súčasníka, na súčasného čitateľa, neviem, neskúšal som to, ani som nikdy nečítal dobre utajovaný rukopis, pri ktorom by sa mi zastavilo srdce

od nadšenia. Dejiny skôr rehabilitujú tie diela, ktoré boli napísané pre súčasníka, ale ktoré si súčasník z rozličných príčin nevšimol.“

Nakoniec padla aj otázka o disidentskej literatúre – vonkajšej i vnútornej. Už v otázke sa hovorí: „Lenže sa ukazuje, že ona utajená a zakázaná literatúra nie je zrazu ničím – či takmer ničím a, pravda, česť výnimkám – zaujímavá. Zaujímavá je len tým, že bola zakázaná; Jej umelecká úroveň je viac-menej priemerná. Takže, nijaký zázrak sa nekoná, delenie na akýchsi oficiálnych a neoficiálnych spisovateľov razom padá.“

Mináč: „...ostáva naozaj pár mien, Ladislav Mňačko z vonkajšej, Dominik Tatarka, Hana Ponická z vnútornej emigrácie. Akiste treba zmapovať aj rozľahlé územia, na ktoré dnes nedovidíme, o ktorých hovoril Imrich Kružliak, nespočítané množstvo básnických zbierok Rudolfa Dilonga, literárnohistorické a esejistické práce F. Vnuka i samotného I. Kružliaka atď. **Ale veľké senzácie sa v slovenskej literatúre nebudú konať**“ (podč. J. R.).

* * *

Náhoda chcela, že v tom istom zošite zápisníka – o pár strán skôr – si „poprosil“ o toto miesto ešte jeden záznam – z 21.2.1999. Sprevádza moje stretnutie so Straussovým blízkym, duševne i osudom veľmi príbuzným (hoci o 22 rokov starším) autorom **Franzom Werfelom**. V Straussovom „Človeku pre nikoho“ sa dočítame: „Sú osobnosti, ktoré sme nevideli, ale sú nám až fyzicky blízke, až po emanáciu ich tiel: Rilke, Werfel, Mahler akoby boli vedľa mňa aj so svojou roztržitosťou a so svojou bezočivou koncentrovanosťou na prácu. Ich dielo je viac ako báseň, viac ako rozvinutý dej, viac ako logika hudby. Žijú v registroch nášho spoločného vnútorného ladenia. Žijem vo vibráciách ich intenzity. Lebo tá stačí preskočiť, neohraničená časom, priestormi dejinných zvrátov a zákrutami vlastného určenia.“ Čo som si o Werfelovi do zošita poznal, nám záračne prežiaruje aj Straussovu osobnosť a poslanie, čoho sa na týchto stránkach dotýkame. Dajme teda ešte raz slovo zápisníku:

(21. február 1999)

Na Straussovo ponúkanie (v knižke Sám za sebou) som včera kúpil knižku Franza Werfla „Barbora neboli zbožnosť“. – Čo som stačil zatiaľ prečítať z Ferdinandovho detstva, mi dáva tušiť, ako sa Strauss musel kúpať dušou v tomto diele. – Mnohé z jeho formovania v detstve možno pochopíme z tohto Werfla viac ako z „Človeka pre nikoho“.

Z doslovu Radovana Charváta („Kořeny a výhonky“) by sa mi žiadalo o Straussovi od slova do slova zopakovať: „*Franz Werfel byl básník, který se dotkl tajemství lidské existence. Rozpoznal nejhlubší pud člověka a hmoty, vůli odlišit se, věděl, že duch bude vždy toužit po pozdvižení sebe sama. Trpěl znehodnocením slova, bojoval proti používání otřelých pojmů, proti prázdným slupkám, pojmům bez obsahu a názoru, byl to nejen estetický, nýbrž i morální boj proti kompromisům. Sledoval s nevolí pokračující rozpad hodnot, jeho tématem bylo osamocení opravdového, vnitřně bohatého jedince, který je schopen obrátit se do sebe v době vnějšího, technického pokroku a agilitý, v níž rozpoznal nečistou podstatu. Nenapsal jedinou řádku, říká o sobě, již by se neobracerl k základním a posledním věcem života.*“ „Včas rozpoznal, že realita ustupuje se zdokonalovaním techniky. Stále opakoval, že pouze inspirativní, múzický člověk dokáže překonat odklon od reality a vnitřní prázdnotu doby. Takzvaná realistická obdoba, napsal, která se úporně brání božské dvojznačnosti reality, například XX. století, budou rozežrány bezobsažnou, nesmyslnou realitou jako kyselinou sírovou. Člověk dnešní doby pronikne do kosmu, ale ztratí sám sebe.“

Ešte jedna zaujímavá okolnosť. Radovan Charvát cituje v doslove k Werfelovi Pavla Eisnera, ktorý hovorí: „*Werfelova Barbora je v nejvlastnejšom a neztenčenom smyslu záštitou sveta, symbolickou záchrannou kotvou lidstva, propadajúceho šílenstvu a dábelkosti.*“

To veľmi pripomína slová Jozefa Tótha, ktoré sme citovali v článku „Poznámky k Straussovej nezrozumiteľnosti“ (Listy PS 23-24, s.14-17): „... Strauss bol nie len charizmatik, prognostik, unikátny hlbinný psychológ, lekár, filozof zo školy večnej múdrosti, literát, hudobník, ale hlavne bol **prorokom moderného veku**, ktorý práve týmto komplementárnym videním, úsudkom a asistenciou Duchu Božieho rozložil tu **siete na lov, aby zachytával ľudí pred plodiacimi sa žralokmi v kresťanskej Európe a vo svete.**“

Dokonca v tom článku nájdeme citát z Pavla Straussa: „*Nie tí, čo myslia, že idú s dobou, sú v nej zakotvení, sú na nej len nalepení*“ – ktorý sprevádza naša – priam „eisnerovská“ – poznámka: „*K tomu Straussovmu „zakotveniu“ sa mi v ktorúsi noc mihla formula: „Kotva Večna v búrkach časna – to je Strauss!“ Ak by sa Vám k tomu žiadal rým, tu je:*

**V chaosu tmách – hviezda jasná!
Kotva Večna v toku časna –
To je Strauss!**

Julo Rybák

Kotva Večna v toku časna...

Na túto straussovskú „Kotvu večna...“ som hneď pomyslel, keď mi prišiel do rúk dávnejšie dôstojne vydaný transnosciovský výber z P. O. Hviezdoslava „Pieseň pravá“ (1999), ktorý biskup **Ivan Osuský** uviedol aj takýmito slovami:

„... Lebo Hviezdoslav – prorok poézie predišiel svoju dobu. Na konci 20. storočia sa k človeku na rozbúrenom mori žitia plaví jeho výpoveď ako záchranný člín inšpirovanej poézie. Vo svete, kde človek všetko nenásytne mení na problematiku a slová, hlboké slová sú zriedkavejšie, obnaženejšie, príhovor básnika, ktorý si pred výhodami civilizačného charakteru zvolil duchovné hodnoty, vyznieva ako slovo apoštola viery, pravdy, jednoty, perspektívy, nádeje. Dáva sa nám znova poznávať cez slovo, ktoré je schodkom do chrámu ľudskej duše a z prežitej samoty ponúka slobodu.“ (...)

„V tom hľadaní je nám Hviezdoslav veľmi blízky. Neupadá do zúfalej resignácie nad bolesťami doby, osobnými stratami i nepochopením. Vede monológ so životom, aby, či sediac v lavici chrámu Božieho, či na machom obrastenej lavici chrámu Božej prírody aj čitateľovi na konci 20. storočia odovzdal poznanie, že ľudské objavy nepohnú problémami. Tisícročia vplynú do večnosti a človek nepozná, ani nenapíše nič viac ako vyriekol Boh Mojžišovi, kľáčiacemu pred horiacim kríkom – SOM, KTORÝ SOM... (2M 3,14).

* * *

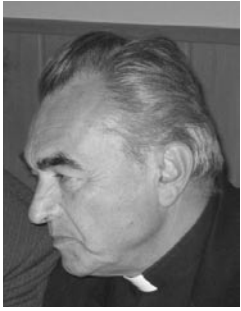
P. O. Hviezdoslav

Ó, pravda, čo tá múk už pretrpela,
- odkedy stojí tento svet:
kríž, plameň, žalár, pranier potupy...
- Tej čaše horkej niet,
juž vyprázdniť by bola nemusela
- až do dna, cele k prechylu...
no zato nie je púhy trupel tela:
má ducha, ktorým, náhle rozpnúc kriela,
- prerazí noc i mohyly,
- z popola zveklov šľahne v let;
i v krajšom tele znova zostúpi,
- až ľudstvo voskrz vykúpi...

(J. R.)

Jozef Voskár

Kňazská zodpovednosť a hodnovernosť očami Pavla Straussa

Aj v živote kňaza sa v pravidelnom rytme času objavujú vzácne okamihy rôznych jubileí a poskytujú príležitosť k prejavom vďačnosti Pánu Bohu za tento nesmierny dar Kristovho kňazstva. O slávnostný ráz týchto okrúhlych alebo aj menej okrúhlych výročí sa zvyknú postarať buď príbuzní, ale najmä veriaci, kde kňaz pôsobí alebo pôsobil, a zvyknú sa za príkladnú pastiersku službu ako prejav vďačnosti za neho predovšetkým modliť, obdarujúc ho peknou kyticou kvetov, dajú mu niečo pekné zahrať v rádiu, prípadne ešte napíšu peknú laudáciu do nejakého kresťanského periodika. Všetko toto je chvályhodné a patrí to nepochybne k našej spoločenskej kultúre.

Čo dôležitejšie by sa však malo odohrať pri tomto jubileu v hĺbke duše samotného jubilanta? Jubileum je vždy aspoň krátká chvíľa na zastavenie, na zamyslenie sa, na hlbší ponor do podstaty svojho exkluzívneho postavenia vo svete, v živote ľudí okolo seba, na poctivé odhalenie a priznanie si svojich chýb a na pevné rozhodnutie ku prípadnej korekcii dráhy v ďalších rokoch kňazského života...

Súčasná doba s jej ťaživými problémami v profánnom svete, ako aj s problémami v živote Cirkvi, je úžasnou výzvou predovšetkým smerom ku kňazom, ktorí nesú zodpovednosť za spásu im zverených duší. Agresivita relativizmu neúprosne a systematicky ničí hodnoty, ktoré vždy boli zárukou stability a prosperity ľudskej spoločnosti. Nedôvera k spochybňovaným hodnotám prechádza aj na vzájomnú nedôveru ľudí medzi sebou, keď už pomaly dnes nikto nikomu neverí, čo vytvára oprávnené obavy, či v zápase o zodpovednosť a hodnovernosť v dnešnom svete budú víťazmi aj naši kňazi. Naliehavé výzvy Cirkvi o hľadanie a upevňovanie zodpovedajúcich foriem novej evanjelizácie sú pre nás príležitosťou siahnuť aj k takým prameňom pre povzbudenie k horlivému aktívnemu skvalitňovaniu kňazskej služby, akým je esej venovaná kňazom v diele Pavla Straussa – *Kňaz a dnešný laik* (Zobrané literárne a mysliteľské diela I, s. 157-161).

Hneď v úvode tejto práce Strauss hovorí: „*Metafyzika zodpovednosti je východiskom a kľúčom k veľkosti a tragike kňazského stavu i každého živého apoštolátu. - V občianskom živote je jedno,*

kde je človek; ide o to, akým je. Nie miesto robí človeka veľkým, človek robí miesto významným. Jedine kňaz je povýšený svojím kňazstvom. (...) Niet vznešenejšieho stavu nad kňazský. Byť kanálom sviatostí a Božej milosti. Jeho zástupcom, lekárom, otcom a záchrancom ľudí v ich posledných potrebách, v krajnostiach súženia a radosťi, je vrcholom ľudskej moci.“

„*Cez stáročia bol kňaz jediným poverencom Kristovým, jediným a akosi jedine oprávneným apoštolom. Objektom jeho apoštolskej činnosti bol laik. Všetka sila hierarchického apoštolátu bola vynaložená na získanie a zintenzívnenie laického sveta. Čo získalo srdcia? Veľkosť Kristovej Pravdy a nekompromisné nasledovanie Krista a oddanosť v živote svätých. Tých najlepších z radov laických si pre apoštolát priovábila neochvejná, v živote i v slove s pravzorom Kristom súhlasiaca živá viera, jej plnosť a neoblomnosť vo vytváraní žertvy vlastného života Večnej Obety Božej.“*

„*Obsahom a zmyslom svätej drámy kňazského a reholného života je toto: žiť v Bohu, v žiare jeho centra a pre neho, cítiť ho čím najintenzívnejšie a najintímnejšie. (...) Kňaz je spojivom ku Kristovi a prvý vzor za Kristom. Kňaz je cesta, na ktorej sa hmatateľne a oficiálne stretáme s Kristovou láskou, dobrotou, čistotou, a ostatnými božskými čnosťami. Kňaz je darcom vrcholnej pravdy tým, že nám dáva život Božích detí. Kňaz je ostatnou možnosťou ľudského vývoja.“*

„*Aby však kňaz žil v tejto výške, potrebuje udržiavať na bode varu svoj vnútorný život. Lebo veď všetko je formované duchom, všetko je vytvorené vnútri. (...) Kňaz nikdy neprestáva byť kňazom, je ten, ktorého údelom je rozdávať Kristovu pahrebu v dušiach. Niet tej chvíle, že by z tejto zodpovednosti vypadol.“*

Pavol Strauss nás varuje i varuje pred vlačnosťou a úpadkom horlivosti na príkladoch, ktoré nie sú neznáme ani dnes po sedemdesiatich rokoch od čias, keď ich Strauss vyslovil: „*Jedno príšerné slovo je u nás zaužívané v súvislosti s náboženskými úkonmi: odbaviť. Niet strašnejšej blasfémie ako odbaviť breviár alebo pohreb, alebo už čokoľvek, čo sa týka oblasti náboženskej. Toto slovo muselo vzniknúť pri najnižších stupňoch náboženskej horlivosti.“*

„*Ťažko padne vidieť v rekordnom čase odslúžené omše, pri ktorých sa kríže robené nad kalichom podobajú skôr na gestá, ktorými sa odháňajú muchy... Veď je vylúčené percipovať čo len rozumom bleskovým tempom chrliace modlitby, nieto ešte ich prežitie, čo by aspoň vôľou uvedomované, alebo ich precítenie. Ťažko*

padne vidieť bagatelizovať úkon askézy. Ťažko padne vidieť občas minimálny záujem o pastoračnú činnosť.“

Dnešný laik „*žiada od brata-kňaza viac než vysluhovanie sviatostí a úradovanie. Túži po apoštolskom vzore v kňazovi so všetkými prívlastkami vyznávačskej horlivosti, čistoty a oddanosti. Túži po heroickom vzore v kňazovi so všetkými prívlastkami mučeníckej tvrdosti a lásky.“* – „*Boh dáva svetu kňazov, aby oni dávali svet Bohu. To je bremeno, slasť i krása kňazského bytia.“*

Aktuálnosť myšlienok z tejto Straussovej eseje osobitne vyniká v kontexte pastoračných výziev svätého otca Františka k novej evanjelizácii, ktorá potrebuje kňazov úplne stotožnených s Ježišom podľa slov svätého Pavla – „*Nežijem už ja, ale žije vo mne Kristus“.*

V kňazovi je možná najvyššia forma tvorivosti, aká je v umelcovi, odhaľovateľovi pravdy. Predstavme si len jas prírody, neba, lúk, kvetov, stromov v duši vydrhnutej posväcujúcou milosťou, ktorá dýcha rytmom rajským, čo vyžaruje ako jemná čiarka, snová spomienka zo všetkého stvorenstva. A predstavme si ľudskú dušu, ubitú a ubolenú všetkým najťažším, čo môže človeka stihnúť, srdce zhorknuté a zovreté, a kňazovi sa podarí čo len na chvíľu rozohnať tie čierne mrákavy a viesť tento pohľad, zlomený pre všetky dialky, pred večný trón radosti, pred kráľovstvo Baránka Božieho, do vždy jestvujúcej ríše plesania už večných srdc, pred trón Slnka Spravodlivosti. Ako zázračne sa vie spojiť bolesť a radosť, choroba a večné zdravie, narušenosť a krásna.

Ako slnko svojou žiarou denne udiera znovu nastavené líca našej zeme, aj človek sa môže vystaviť závanu milosti, bez spupne a odmietavo vyhrnutého goliera duše. A kňaz má viesť do života túto vnútornú hygienu. Kňaz vrúcny, otvorený na dve strany: k Bohu a k človeku. Kňaz zbavený profesionálnej otupenosti, ktorého dušu cítime ako prievan Absolútne. Kňaz, ktorý sa pridáva Kristovho: „*Ite euntes*“ (Choďte), nie usadnutý, i keď je osadený, ozdravujúci, i keď je chorý, kňaz, ktorý večne prichádza s Kristom, večne rozdáva, neúraduje, ale je súcintný, veľkého srdca a veľkých slz. Kňaz lásky, lebo veď vari láska je blízke vírenie Večnosti, pre človeka ináč nepochopiteľné. Kňaz, ktorý nás učí už svojím bytím, že treba byť ustavične pripraveným na Kristov príchod – hoci smrťou – ako náhlou Večnosťou.“

Pavol Strauss

Peter Fogaš

O kritike cirkvi

„Prečo je v Ríme poklad viery?“ pýtajú sa kňazi prichádzajúci do večného mesta z rôznych kútov sveta na štúdiá. Úsmevno-smutná odpoveď sa traduje nevedno odkedy: „Pretože všetci, čo sem prišli, tu vieru nechali.“ Za dôvod zanechania viery v Ríme sa tu považuje spoznanie neblahých pomerov na rímskych dikastériách. Naozaj, kritika cirkevných hodnostárov nie je zďaleka fenoménom novým.

Už koncom 15. storočia sa domínikánsky kňaz **Girolamo Savonarola** podobne pýtal „chceš žiť dobre?“ a hneď aj ponúkol riešenie: „Nechoď do Ríma.“ Taliansky náboženský a politický reformátor nemal ani tridsať rokov, keď sa u neho objavili vizionárske sklony, jeho kázne boli plné apokalyptických predpovedí a zvolávania Božieho súdu na skazený svet a cirkev. V jednej kázni z roku 1492 hovorí, že cirkev bola vybudovaná na vrchu, no postupne sa rozkladá, preto ju treba prestavať v údolí, aby sa znovu podobala cirkvi apoštolov. Otvorene pranieroval život a zvyky kňazov, rehoľníkov, biskupov a aj samotného pápeža, ktorého nazval „neužitočným sluhom Krista“. V roku 1497 na neho pápež Alexander uvalil trest exkomunikácie, najprv bol spolu s ďalšími prívržencami mučený a lámaný na kolese a o rok neskôr ako 45-ročný na Piazza della Signora vo Florencii upálený ako „heretik, schizmatik a pretože kázal nové veci“. Jeho diela boli v roku 1559 zapísané na *Index zakázaných kníh*. Až v nasledujúcich storočiach cirkev rehabilitovala jeho spisy. V máji 1997 biskup vo Florencii započal proces blahorečenia a dnes mu patrí titul „sluha Boží“.

Nositeľ iného mena, ktoré čitateľom *Listov* nie je až tak neznáme, keďže sa k nemu sám Pavol Strauss hlási ako k jednému zo svojich duchovných otcov, si tiež nekládol servítku pred ústa. **Léon Bloy** (1846-1917) sa po svojej konverzii otvorene búril proti pokrytectvu kléru, ktorý len povrčne nasleduje Kristove príkazy. Britko kritizoval ľahkovážnych kresťanov, neustále sa odvolávajúci na posolstvo Panny Marie, ktoré zdelila dvom deťom v La Salette v roku Bloyovho narodenia. „Každý kresťan, ktorý nie je hrdina, je prasa,“ hovorieval. Pápež František ho dokonca citoval vo svojej prvej kázni adresovanej kardinálom v Sixtínskej kaplnke bezprostredne po svojom zvolení: „Kto sa nemodlí k Bohu, modlí

sa k diablove“ (14. 3. 2013). Okrem toho, dnes už zaužívaný termín „politicky nekorektný“ vznikol s najväčšou pravdepodobnosťou práve v súvislosti s Bloyom. Čo by na kritiku cirkvi a kresťanov povedal Pavol Strauss? Odpoveď nájdeme v *Margináliách* z roku 1947 ako reakciu na Bloyovu ostrosť:

„Nábožné duše, ktoré chcú Boha na zemi znovu realizovať a ktoré plačú nad blednúcou spomienkou Božej krvi, majú dve cesty; Bloy zastal na prvej, ktorá je menej dokonalá, ale veľmi ťažká.

Svoj bôľ a svoje apoštolské rozrušenie nad tuposťou sveta, najmä katolíckeho, ba i stavu kňazského a rehoľného, vykrikuje v paroxyzmoch túžby po náprave a dakedy mu nervy vypovedia službu, až je z toho nevkusný a ani nie celkom apokalyptický brechot. Jeho roztrpčenosť a zúfalosť je bolesťou svätého srdca.

Druhá cesta vrúcnosti ide ďalej: **odoprie si kritiku nad zjavnými strašnými úpadkovými znakmi v cirkvi, nevykričí, i do nepovoláných uší, svoju bolesť nad najohyzdnejšou lahostajnosťou a tuposťou k slzám Večnosti, k lasaletským slzám Máriiným, ale pojme všetku špinu sveta, všetku zradu pohanov a kresťanov i vlastný bôľ do svojho vnútra a pretaví to tam v dar pre Božské Srdce. Výkriky týchto srdc doliehajú azda viac k Božskému Srdcu, kým výkriky oných prvých ubolených sú počutelnejšie orgánom ľudským. Kým oni prví zaváňajú tak trochu poradcami Božími, títo sa rozplývajú za oblakom večnej Lásky.“**

Nemožno povedať, že akákoľvek otvorená kritika v cirkvi nie je nikdy na osoh, no schválne: Existuje radikálnejšia cesta obnovy než oná „druhá cesta vrúcnosti“ ponúknutá nám cez Pavla Straussa?

Pavol Strauss Modlitba za vieru

Človek už zažil všelijaký skok ručičky na ciferníku poznania: elektrické svetlo, parné stroje, lietadlo, rozhlas, televíziu, umelé hmoty, atomistiku, kozmonautiku. No napriek všetkým zmenám, civilizačných i spoločenských zariadení a rýchlostí sa vnútro človeka nezmenilo. Aj keď niekto tvrdí opak. Citový život človeka, reakcia jeho vnútra, charakterový profil a jeho výraz sa málo líšia od minulosti. Moderný diktátor sa navlas ponáša na starých faraónov a césarov. Zostal vrahom a sebcom, zlým a bezohľadným na-

priek zmene rýchlostí a spoločenských foriem. Človek je rovnaký. Je zlý alebo dobrý. Na tom nemení ani stupeň jeho spoločenského vedomia, ani detailnosť a presnosť jeho poznatkov v odbore jadrovej fyziky a biochémie protoplazmy. Zostal človekom milosti alebo zavrnutia. Podriadil sa večným zákonom ľudského vnútra a jeho určenia, alebo ich zavrhol vo svojom vedomí, čo však nemení nič na ich objektivite. Milosť je práve taká realita ako atómová štruktúra hmoty. Jej výraz sa môže meniť, jej pôsobnosť nie.

Na základe tejto závislosti a jej uznania je postavený typ nášho vnútra. Bud ju uznáme a chceme s ňou spolupracovať, alebo ju neuznáme a pracujeme proti nej, no uznáme ju tým nepriamo. Len túto voľbu má človek.

Absolútno je nezávislé od nás. Človek je vsadený do závislosti svojím obmedzeným bytím a svojou vnímavosťou pre bolesť. Tu nepomáha ani pýcha, ani stupeň vedeckej spôsobilosti. Tu pomáha, a to tiež vnútorne, pokora a podriadenie.

Pretože len táto forma viery je schopná v našom obmedzenom bytí a poznaní utíšiť úzkosťou a utrpením poznačené ľudské vnútro, prosím Ťa o ne, Bože môj!

Prosím Ťa o vieru pre seba a svoju rodinu, pre svoj národ, pre všetko ľudstvo. Nie majetok a sláva, nie vplyv a postavenie urobia ľudské srdce šťastným a vyrovnaným, ale podriadenie sa Tvojej vôli.

V živote a v utrpení, v radosti i v umieraní, nech rezonujeme na večne za nás vypovedané – fiat! – staň sa! – Bohorodičky.

Daj nám, Pane, silu vnútornej slobody a jasného nazerania, aby nám vedecké poznatky nikdy nezahatali pohľad cez časné a hmotné záujmy na konečné vyústenie každej ľudskej snahy.

Násilie je vždy výrazom vnútornej neistoty. Daj nám silu, aby sme ho vždy spoznali v jeho podstate, aby sme nezablúdili vo svojej orientácii.

Mení sa doba, kultúra i spoločnosť. No „Deus semper maior“ – Boh je vždy nadovšetko. Očisti a otvor náš vnútorný zrak, Pane, pre toto poznanie. Všetko vzniká i zaniká. Ty si posledná bodka za všetkým počínaním. Ty si pred všetkým začiatkom.

V Teba, Pane, som dúfal, nebudem zahanbený na veky.

(P. S.: Zbrané ... diela VII.,s 136-138)

Pavol Prikrýl

Moje stretnutia s Pavlom Straussom

Hneď na začiatku si dovoľím malú paralelu. Ak prof. Július Pašteka hovorí, že Pavol Strauss vstupoval do slovenskej literatúry na trikrát, tak aj moje stretnutia s týmto úžasným píšucim lekárom sa diali etapovito, a vari tiež na tri razy.

Prvé stretnutie s Pavlom Straussom sa datuje niekedy k začiatku mojich gymnaziálnych štúdií, keď sa sedemdesiate roky minulého storočia prekláпали do svojej druhej polovice. Bolo to stretnutie skôr rozpačité, možno zaváňajúce istým sklamaním.

V knižnici u starého otca som našiel útlu knižočku v brožovanom vydaní. Nezaujal ma ani tak titul *Všetko je rovnako blízke i ďaleké*, ako skôr podtitul *Kaleidoskop z cesty po Švajčiarsku*. Kniha voňala starinou, dve-tri stránky ešte neboli rozrezané, ale zlákala ma možnosť dozvedieť sa viac zo švajčiarskych reálií. Túžba po poznaní bola však väčšmi motivovaná zvedavosťou, kamže to toľko známych emigrovalo, ako skutočným záujmom. Dodnes si pamätám, že vtedy pre mňa jediná „seriózna“ informácia z *Kaleidoskopu* bola, že „v Zürichu nesmú autá používať klaksóny a električky zvonce“. A aj to som sa dočítal ako poznámku pod čiarou (asi preto som si to všimol)! *Všetko* ostatné moja pubertálna myseľ vnímala ako akési „suché, nič nehovoriace filozofovanie bohvie akého starca“ (vtedy bol každý nad štyridsať „starec“). Teda – až na jednu esej: *Meditácia o hraniciach*. Tá ma akosi zaujala a starý otec vidiac, že som začítaný do Straussa, knižku mi daroval. Doma som sa síce dozvedel, že knižku si síce ešte ako študent kúpil môj otec, ale akosi som vycítil, že aj starý otec, aj moji rodičia sú s výberom diela spokojní a že ich ratolesť už asi definitívne opustila brehy mayoviek, tarzanoviek či foglaroviek a vydala sa na čítanie intelektuálnejšej literatúry. Aj keď som mal s rodičmi krátky pohovor o Straussovi, v ktorom som sa dozvedel, kto to vlastne je, ale, priznávam sa, bez mihnutia oka som ho rýchlo vymenil za práve vydaný román z Divokého západu od Zane Greya...

Pustil som síce z rúk Pavla Straussa, ale nič vo mne sa s ním akosi nechcelo rozlúčiť. Vari o dva roky som si už ako seriózny gymnazista opäť otvoril onú Straussovu brožúrku. Rozpačitosť spred dvoch rokov sa výrazne zjemnila, no ešte bola prítomná. Už som vedel, že sa nepúšťam do cestopisu, aj napriek tomu ma

niektoré úvahy neoslovili. Isto – za to autor nemohol, len som skrátka na ne ešte „nedorástol“. Pamätám si však, že ma vtedy zaujala kapitola *Hommage à Rilke*. Bolo to v čase, keď som „básničky“ začal považovať za poéziu. Slovíčko *hommage* som síce čítal „ako sa píše“, ale už s Rilkeho básňami v ruke.

Druhé stretnutie s Pavlom Straussom som zažil v kostole. Mladý kaplán, môj priateľ, mal veľmi sugestívnu kázeň. Dodnes precitujem to zvláštne mäkké svetlo kostola a počujem, priam od slova do slova, ako kňaz cituje Nietzscheho: „*Jedinou poriadnou vetou v celom evanjeliu je Pilátova otázka: Čo je pravda?*“ A potom kňaz spochybňoval rôzne dejinné či aktuálne pohľady na pravdu. Rozbor zakončil: „*Pravda má byť výrazom podstaty bytia, nemeniteľným kľúčom poznania, pečatou absolútna. Pravdu treba milovať viac než slobodu. Pravda je nadovšetko.*“ A vtedy kňaz urobil kratučkú pauzu, ticho v chráme bolo priam neuveriteľné. A vtedy do ticha kňaz skríkol: „*Lebo sám Kristus je pravda!*“ V tej chvíli som prestal počúvať. Slová o pravde, ktoré vyvrcholili dôrazným stotožnením pravdy s Kristom – to bolo niečo prisilné, aby som sa vedel sústrediť na zvyšok svätej omše. Hneď po jej skončení som doslova letel za kaplánom, aby som mu vzdal hold za úžasné myšlienky, navyše tak umelecky podané. „*Nedakuj mne. To o pravde a o Kristovi mám z jednej eseje od Pavla Straussa,*“ spresnil mi kňaz a hneď sme sa spolu vybrali k nemu „na kapláňku“. Tam vytiahol akýsi ikstý preklep Straussovej eseje *Prečo som sa stal katolíkom?* Keďže niečo také ako xerox u neho nejestvovalo, dal som sa do pracovného ručného prepisovania eseje, resp. jej značnej časti.

Toto stretnutie s Pavlom Straussom spôsobilo, že som začal programovo zháňať jeho literárne práce.

Tretie stretnutie s Pavlom Straussom bolo po páde režimu. V roku 1992 som pracoval ako redaktor v *Katolíckych novinách*. Spoznal som tam množstvo úžasných ľudí, mnohí z nich boli pre mňa ako začínajúceho literáta takmer mýtické osoby.

V posledný augustový deň môjho prvého roku v *Katolíckych novinách* prišiel za mnou šéfredaktor Jožko Zavarský. Vraj, zajtra ide s viacerými do Nitry gratulovať k osemdesiatinám Pavla Straussa

a keďže je v aute ešte voľné miesto, môžem sa pridať. Hrklo vo mne. Môžem sa stretnúť s Pavlom Straussom! No povedz nie...

Ani som poriadne nespal. Pri aute som bol prvý. Postupne prišli Jožko Zavarský, v literárnom svete známy ako Teofil Klas, básnik Miško Chuda, lekár Ferko Sýkora, bývalý kolega Pavla Straussa v Skalici a jeho veľký priateľ. Viem, že prišiel ešte ktosi, ale, žiaľ, už si nepamätám, kto to bol. Ten deň mám totiž v akejsi hmle...

Pamätám si, že v aute Miško Chuda vytiahol papier s básňou a dal ju čítať Jožkovi Zavarskému. „*Hmm... pekný sonet,*“ zhodnotil Jožko Zavarský. Postupne si báseň prečítali všetci, posledný som prišiel na rad ja. Bol to

Sonet Pavlovi Straussovi (k osemdesiatke)

Kolkože rokov treba k viere, Pane?
A kolko krokov k svojmu Damasku?
Odpuť, že dávam takú otázku –
ako ťa nájsť a nevidieť bok, dlane?

Viem, bytie k pravde tiahnuť neustane,
blesk z neba nevisí vždy na vlásku.
Len ísť. Byť pripravený na lásku
a potom v púšti horieť v tvojom stane.

A lúštiť kríže cez znamenia časov,
len k tebe ísť vždy za pravdou a krásou,
sám so všetkými žiť vždy nanovo.

Hľa, kardiogram – srdce Pavlovo!
Na slovo zostalo dosť vlahej zeme.
A láskou trocha večnosť predídeme.
(Báseň potom vyšla v zbierke Michala Chudu *Jablko v dlani* v roku 1998)

Z cesty do Nitry si ešte pamätám, že ktosi z prítomných spomenul, že v Spolku sv. Vojtecha práve vychádza kniha Pavla Straussa. Ktorá, to už naozaj neviem, mala by to byť jedna z „trilógie“ vydanéj v edícii *Logos*. Určite to však nebola *Mozaika nádeje*, pretože tú som mal spolu s *Rekviem za živých* so sebou v nádeji, že mi ich autor podpíše...

Nitra, centrum, odbočka hore na Zobor. Vyzerám z auta a tipujem, kde asi býva oslávenec. Konečne zastavujeme. V dverách nás čaká a víta Pavol Strauss. Podávanie rúk, bozky, každého tuším oslovuje po mene. Prichádzam na rad ja. Dlane sa mi potia, rýchlo si ich otieram o nohavice. Počujem, že ktosi ma predstavuje. „*Á, tak to ste vy, Palko, konečne vás spoznávam, rád čítam vaše články. A počúvam, že sa chystáte vydať zbierku...*“

Svet sa roztočil. Nevieť, čo mám povedať, neviem, čo s rukami, cítim, že mi horia líca. Dodnes som presvedčený, že som sa musel len usmievať ako mierne nesvojprávny...

Hostiteľ nás vedie na poschodie. Tam sa spoznávam s pani Máriou, manželkou Pavla Straussa. Gratulácie, odovzdávanie darov, Miško Chuda číta sonet, prípitok, Živio...

A potom je pre mňa veľká hmla. Ako si sa mi nechce veriť, že som v prítomnosti úžasného spisovateľa, ktorý navyše číta moje články... Pamätám si, že rozvinutá debata bola na vysokej úrovni, len nech sa ma dnes nikto nepýta, o čom bola... Poškriabaný film... Všetko zahmlila neskuťtočne silná vnútorná radosť, že som v tak skvelej spoločnosti. Ja, mladý redaktor, básnik, ktorý čaká na svoju prvú knihu...

Nevieť už, ako sa to stalo, či moja tréma bola tak zreteľná, že si ju všimla pani Straussová. Zrazu prišla medzi nás a poď ho priamo ku mne. „Palko, môžeť vás volať Palko? Aj ja mám syna Palka. Nože, podte mi trošku pomôcť,“ a už ma pojala so sebou do kuchyne. Pomoťhol som jej vyniesť obcerstvenie. Pani Straussová si potom prisadla ku mne a spolu sme sa rozprávali. Milá pani. Asi ako matka vycítila, že benjamínko väzenej spoločnosti potrebuje materinskú pomoc, blízkosť niekoho, kto chápe, kto vie, kto vycíti radosťnú trému...

Je to paradoxné, ale zo stretnutia s Pavlom Straussom si najväčšmi pamätám stretnutie s jeho pani manželkou. Ale ako sa hovorí: keď chceš spoznať muža, porozprávaj sa s jeho manželkou...

Stretnutie u Pavla Straussa sa začínalo chýliť ku koncu. Zrazu sa milý hostiteľ obráti na mňa: „Tak ako, Palko? Kedy vám vyjde kniha?“ A svet sa opäť začal roztáčať... Možno až dlhých desať minút sa Pavol Strauss venoval len mne!

Spomenul som mu moje prvé i druhé stretnutie s jeho literatúrou. Keď som spomínal, ako som odpisoval jeho eseje, smial sa a oblapil ma okolo ramien. Prizval svoju manželku a požiadal ma, aby som to rozpovedal aj jej. Spomínam si, že sa príhode zasmiala, ale čo ma zaujalo bolo, ako sa veľmi milo a nežne usmiala na svojho manžela. Bol to pohľad lásky a hrdoosti.

Potom sa reč zvrtila na moje články. Pani Straussová ma povzbudzovala, aby som takto písal ďalej. Aj Pavol Strauss ma pochválil za články, povzbudzoval ma a zrazu – vraj sa mu páči jedna moja báseň. Dodnes neviem, či mu moje verše ukázal Jožko Zavarský či Ferko Sýkora, ale evidentne Pavol Strauss poznal moje ešte nevydané básne! Musel som mu slúbiť, že keď mi vyjde zbierka, mám s jed-

ným výtláčkom myslieť aj naňho.

Asi vtedy prišla tá chvíľa, keď som Pavla Straussa poprosil o podpísanie jeho dvoch kníh. „Rád, podte so mnou,“ vyzval ma. Voviedol ma do svojej pracovne...

Som v pracovni filozofa a spisovateľa! A navyše s ním. Len my dvaja! On a ja... Úprimne sa priznávam: Toto je pre mňa najsilnejší zážitok z osobného stretnutia s Pavlom Straussom. Bol som s ním sám v jeho pracovni a on mi podpisoval knihy. Do *Rekviem za živých* mi napísal *Palkovi Prikrylovi v úcte...*, do *Mozaiky nádeje* zasa *Pre všetky časy...* V oboch nasleduje podpis, miesto a dátum: 1. 8. 1992.

Stretnutie sa skončilo. Stojíme pri aute, lúčime sa. Zrazu sa pani Straussová klepne po čele, vbehne do domu a vzápäť sa vráti s akýmsi balíčkom. „Palko, to je pre vás, aby sa vám lepšie písalo.“ Cez papier cítim, že sú to koláče. Benjamínko vtedajšieho stretnutia dostal na cestu balíček matky...

Ďalšie stretnutia s Pavlom Straussom boli už len na duchovnej úrovni. Cez rôzne rozhovory o ňom, no najmä cez jeho knihy, a trochu neskromne verím, že aj cez moju prvotinu, ktorú som mu poslal, ako som bol slúbil...

Asi dva či tri roky po stretnutí s Pavlom Straussom som mal možnosť stretnúť sa, zblížiť, ba až skamarátiť s jeho synom Palkom. Ale to by už bolo o iných stretnutiach...

Z júnového zošita 1992

Keď som telefonicky poprosil Pavla Prikryla (inšpirovaný straussovským číslom jeho časopisu VOX 14/2014; príloha), o napísanie spomienok na stretnutia s Pavlom Straussom do nášho časopisu, spomenul som mu, že to meno Prikryl ma kedysi dávno zaujalo v Katolíckych novinách, lebo jeho príspevky sa čímisi v dobrom slova zmysle odlišovali od ostatných textov... Ale bol to on, nie náhodou jeho otec? Presvedčil ma, že je to on; a mne sa vtedy matne zazdalo, že som mu možno o týchto svojich dojmoch svojho času aj čosi napísal. – Aj to mi potvrdil...

Pri čítaní jeho spomienok ma preto nemohlo milo neprekvapíť, že sme sa s Pavlom Straussom v pocite „rád čítam vaše články“ tak dojemne – a na takú diaľku – stretli: jeden Prikrylov čitateľ v Gelnici, druhý v Nitre.

Dátum Prikrylovej návštevy u Straussovcov – 1. 8. 1992 – ma podnietil zalistovať si v zošitoch môjho zápisníka z tohto obdobia, či niekde nenarazím na záznam, reagujúci na čítanie Prikrylovoho príspevku v Katolíckych novinách. Ako

prvý v dlhom rade zošitov sa mi z police ponúkol **júnový zošit 1992**.

Čo som hľadal, som – v tomto zošite – nenašiel, ale čakalo ma čosi vzácnejšie: záznamy z čítania Straussovej Mozaiky nádeje (a teda na prvom mieste Prikrylom vlastnoručne prepisovanej eseje „Prečo som sa stal katolíkom“), ktoré bolo, ako mám vo zvyku, sprevádzané hojným vlastnoručným prepisovaním úryvkov textu do zošita.

Myslím, že nebude neužitočné pozrieť sa po 22 dvoch rokoch na to, čo ma to vtedy v Straussovi tak upútalo, a čo je možno dnes ešte aktuálnejšie, ako bolo vtedy. Poďme sa teda prejsť stránkami tohto zošitu môjho zápisníka. (Straussov text vyznačujeme kurzívou.)

+

Keby som raz chcel podať „podrobnú správu“ o mojom desaťročnom spolu-
nažívaní so Straussom, mohol by som ako motto použiť jeho úvodné slová k eseji *Prečo som sa stal katolíkom*: „*Eudský život je iba hľadaním, a to hľadaním hodnôt. Podľa toho, o aké hodnoty kto bojuje, možno ho samého zhodnotiť. Podľa toho, čo hľadá, neraz možno uhádnuť i to, kto hľadá.*“ (Daj, Bože, aby tak bolo!)

„*Hľadal som – lebo mi vždy išlo o hodnoty duchovné a všeludské – cestu, pravdu a život.*“

(Straussov opis cesty, ktorou ide súčasná civilizácia, znie dnes ešte otrasnejšie ako pred polstoročím.)

Do dnešného volebného virvaru (31. máj 92!) by mali zaznieť Straussove slová: „*Ale všetky lieky sveta vyjdú vlastne na jedno: ten, kto je bez moci, chce si ju čo ako získať, lebo sa pokladá za jedine oprávneného, aby obnovil svet. Výsledok je, pravda, vždy ten istý, že sa len ľudia vystriedajú, zlo ostáva a dostáva zakaždým iné meno.*“

Krásny je Straussov „program“ premeny človeka: „*Základom a bunkou sveta je človek; všetko, čo sa robí, robí sa pre človeka. Obnovovatelia sveta, tvorcovia dejín sa oňho starajú len natolko, nakoľko ho môžu použiť, využiť a zneužiť.*“

„...*Všetko sa mení, všetko je nové, len človek ostal taký, aký bol v predkultúrnom čase: je stále dravým, surovým, sebeckým, nelútosťným, zlým tvorom.*“

(Nevyšli sme zo sveta prírodných zákonov do sveta zákonov človečenských.)

„*Všetky vonkajšie pokusy o obnovu sveta a zlepšenie pomerov sú teda fantasmagóriami, kým sa človek systematicky nezačne zlepšovať.* – *A o to sa systematicky stará len sv. Cirkev pomocou spytovania svedomia a svojich sviatostí, pokánia*

a eucharistie. Len zdokonalený človek, ktorého Cirkve dá spoločnosti k dispozícii, obnoví tento svet.“

Ako ja často – ale predsa len s istým ostychom, nesmelosťou – hovorím o Straussovi ako o prejave Božej milosti tomuto národu – a Strauss to povie tak priamočiaro, ako je to len on schopný povedať: „Nijaká skutočná konverzia sa nedá vysvetliť iba vonkajším alebo myšlienkovým, filozofickým a dogmatickým vývinom, vždy je predovšetkým **dielom Ducha Svätého**. Milosť sa nedá získať – iba obsiahnuť.“

(To platí – ako vždy tuším – aj o konverzii, ktorá mňa samého čaká.)

Dómy a chrámy sú tým ideálnym „futrálom“ duše týchto ľudí, do ktorých zapadne ako fajka – v známom Straussovom zápise. „Svoje tiesne a samotárske bôle som však často za štúdií v cudzine zanesol do pološera katolíckych chrámov a kaplniek, kde sa v tichom zadumaní rozplývali. Boli to prvé, neartikulované modlitby duše.“

A teraz ma čaká prekvapenie. Keď som čítal knižočku o sv. Jánovi z Kríža, zaumienil som si, že v mojej prednáške o Straussovi musí byť pasáž o „Tmavej noci“ P. Straussa – že na túto stránku jeho osudu zabúdame. A tu čítam: „Za vojenskej služby som sa zoznámil s dôstojníkom, ktorý ma priviedol na štúdium indickej mystiky, z ktorej bol skok do mystiky katolíckej, a už som aj držal v rukách knihu sv. Jána z Kríža „Temná noc“. – Potom to už išlo rapidne; zrejme Pán Boh vzal réžiu celkom do svojich rúk, lebo od tých čias, čo som dokorán otvoril oči duše, vždy som zazrel iba jeho dobrotu.“

(S Munkovcami šiel teda Strauss do chrámu pripravený; ten prerod na zvestovateľa sa neodohral takým „šavlovským skokom“, ako ja uvádzam v článku do Viera a život.)

Potom prišli Munkovci. „Náhodou“ som sa zoznámil s rodinou, ktorá ma „náhodou“ poučila o sv. omši a hneď ma aj zobrala do kostola. Vtedy som prvý raz vedome sledoval sv. obeť. Bolo to „náhodou“ v deň nájdenia sv. Kríža a títo ľudia sa mi stali neskoršie i krstnými rodičmi.“

Ešte raz k tomu, čo znamenali Munkovci v jeho živote. Prečo sa teda stal katolíkom? – „Preto teda, lebo milosťou božou a štúdiom som prišiel k presvedčeniu, že len pravý katolicizmus je schopný urobiť z človeka tvora hodného toho mena a zo sveta nie peklo, ale ozaj svet. Okrem toho azda najmocnejšou pohnútkou mi bol príkladný život kresťanskej rodiny, podotýkam, že konvertitskej, neskoršie mojich krstných rodičov. Tu som videl, čo znamená nasledovať Ježiša Krista v kaž-

dodennom živote, v neustálej práci na sebe a v láske k blížnemu, ku každému, sebazapieraním, sebakritikou a znášaním krízov, až napokon obeťou vlastného života potvrdili toto nasledovanie do poslednej litery, do posledného dychu, verní svojmu božskému vzoru.“

(Ak je takýto život jednej rodiny možný, potom je pravdou, keby sa aj všetky ostatné životy žili naopak. – To musela byť rodina, kde panovala Láska.)

V Katolíckych novinách (1992, č. 22) je oznam o zhromaždení, na ktorom majú dať Straussovi medailu Cyrila a Metoda. (II. sympóziu Ústredia slovenskej kresťanskej inteligencie ÚSKI.) V tomto čísle KN si nás prichádza pozdraviť svojou peknou úvahou aj náš nedávny návštevník (v Gelnici) – Pavol Strauss („Za správne poznanie“).

Vráťme sa k Straussovi, k jeho požiadavkám na katolicizmus, ktoré by znamenali revolúciu v dnešnej cirkvi: „Bohužiaľ, často je katolicizmus a katolíci dvoje. Katolicizmus, toť celok mystického Tela Kristovho. No katolíci sú často nehodní toho mena. Všetko, pravda, vyplýva z toho, že nepochopili, aká je to zodpovednosť byť katolíkom, to jest druhým Kristom. (...) Svoje katolíctvo si musíme v každej chvíli života zaslúžiť. Všetky stojíme vždy a všade zoči-voči večnosti. Tak si treba život vedome zariadiť: nikdy nie sme dost poriadni, slušní, trpezliví, odpúšťajúci, vytrvalí, štedrý, jemní a láskaví, aby sme v prítomnosti Boha obstáli.“

„Na katolíkoch je úžasná zodpovednosť; od nich a od ich dokonalosti závisí spása sveta. My sme brána, ktorou vždy znovu a znovu prichádza Kristus na svet.“

(V liste som písal Straussovi, že Mozaičkou nádeje malo slovenské katolíctvo vstúpiť do nových čias. Teraz mi k tomu napadlo, že keby sa tak bolo stalo, bolo by slovenské katolíctvo poprosilo tento národ o odpustenie, lebo vinou jeho hriechov a nedokonalostí sa stalo, že prišiel na národ trest, aký prišiel. – V tej zodpovednosti som, pravdaže – a nemalou mierou – zahrnutý.)

To boli Straussove úvahy o hľadani CESTY. Teraz nasledujú o hľadani PRAVDY.

Čím sa svet riadi? – „Pravda je to, čo mi osoží.“ – „Teda koľko nemorálnosti – toľko takzvaných právd. Všetky stranické kotrmelce sa volajú pravdami, kadejaké umelecké šarlatánstva sa volajú pravdami, slovom, všetky možné výpary polohlúpych, polochorobných a polozločineckých mozgov nosia nálepku: pravda.“

Svojím poňatím pravdy mi Strauss hneď pripomenul to miesto v mojom článku do Viera a život, kde hovorím, že vizionári sú najväčší realisti, t.j. ľudia

najbližšie k pravde! – „Pravda má byť výrazom podstaty bytia, nemeniteľným kľúčom poznania, pečatou absolútna.“

(Pripadá mi s tým zápisníkom ako mláčačka, od ktorej nemá kto odoberať ani zbožie, ani plevy, ani slamu – a ona neprestávajúc mlátiť len puchne a puchne...)

Zvestovatelia sú tí, čo vedú cestu do Ríše Pravdy. – „Pravdu treba milovať viac než slobodu. Pravda je nadovšetko. Ved sám Kristus je pravdou. Pravda je to, čo je nad nami, pravda je našou vierou.“

„Pravá sloboda je i v putách slobodná, je to teda sloboda vnútorná; sloboda ducha je úplne v súlade s absolútnou pravdou. Goethe píše: Nie to nás robí slobodnými, že na sebou nič neuznávame, ale práve to, že uznávame niečo, čo je nad nami.“

Straussovo dielo spĺňa túto podmienku veľkosti: „Lebo veľké dielo môže vzniknúť len zo zamerania na niečo najväčšie, a to je Večnosť, večná Pravda, Boh.“

Posledný cyklus úvah je o ŽIVOTE.

Chlapče, už si bol napísal, že toto čítanie o Straussovej konverzii práve v tomto čase (!) nie je náhodné. – Tak si dobre všimni, aké to má dôsledky: „Všetko vyúsťuje v život. Konverzia má tiež rub i líce: život vonkajší a život vnútorný. Oboje sa musí zmeniť a Kristom usmerniť.“ – Mnohé sa zmení. Až nakoniec... „Človek je naozaj ako znovunarodený, celkom sám, celkom opustený. Sťa pochoľa. Tak skúša Pán od začiatku.“

To sú straty, mínusy. Ale je aj zisk. A nemalý:

„No duša reaguje: rada znesie opustenosť, bo vie a cíti, že len v samote rastie duch modlitby a lásky, lebo keď nik neverí, že človek chce všetkých iba milovať, nezistne a bratsky, zbadá v tichu opustenosti Kristovo dobrotivé a láskou blčiace srdce, v ktorom ostal kútik pre každého, i pre ňu. A tak namiesto roztrpčenosti, namiesto žalôb a urážok vie človek naraz, že je to maličkosť za všetok ten doterajší život, a v prvotnom zápale žiada si ešte väčšie bolesti. Začína sa zreorganizovanie života, ktoré spočíva v náboženských úkonoch, ktoré sa v najlepšom prípade stretnú s odmietavosťou alebo výsmechom. Duša však býva odmenená mnohými neslýchanými slasťami pri sviatostiach. Človek je stále až k slzám dojatý každou maličkosťou, korej by si iný ani nevšimol.“

+

Na tomto mieste môžeme záznamy z júnového zošita nášho zápisníka prerušiť – ako nakoniec svoje spomienky na Pavla Straussa prerušil aj Pavol Prikryl. Možno príde čas, keď bude pokračovať jedno aj druhé...

Julo Rybák

Spomienka na dvoch priateľov

(14. január 1999)

Prvé, čo dnes ráno robím – balím pánovi Ladislavovi Zrubcovi s venovaním knižočku „V dotyku s Pavlom Straussom“.

Pán Zrubec ma včera po telefóne prekvapil svojou dobroprajnosťou a ochotou, s akou sľubil, že sa pokúsi nájsť Palkovu fotografiu na obálku. (Robili to uňho v záhrade, keď posedeli pri vínečku.)

Nitra 21. januára 1999

Vážený pán Rybák,

Ďakujem za knihu V dotyku s Pavlom Straussom, ktorú ste mi v minulých dňoch poslali, aj s pekným venovaním – čosi ako pozvanie na posedenie, i keď teda bez pohárika vína. Škoda. Pán Strauss mal rád dobré víno. Jeho manželka, pani Mária, sa mi raz zdôverila, že Palko v poslednom čase (v posledných rokoch) rád chodí do obchodu (kúsok ďalej pod nami) na nákup. Nevedela, že takmer vždy príde ku nám na pohár vína. Boli to jeho tajné príhody. Tie verejné sa sústredili väčšinou u mňa (keďže bývam v strede medzi Straussovcami a akad. sochárom Vojtom Matušincom) v kolektíve susedov. Pravda, mali sme iné debaty. Vždy sa uvoľnil a hlavnou témou boli typologické alternatívy slovenskej národnej prosperity na zmyslovej konkrétnosti a intelektuálnej uvedomelosti. Iniciatíve sa prekážky nekládli. Hľadali sme východiská. Pri pohárikoch sú to vždy krásne výslednice. Napokon vždy sme sa zhodli na tom, čo sme začali, zajtra dokončíme.

Žiaľ, prvý nás opustil Vojto Matušinec (1917 – 1992). Potom sme už aj smútili, a keď sme sa vracali k reminiscenciám, vtedy sa môjmu hostovi vše objavili aj slzy. Z Matušincovho vysnívaného Panteónu Slovenska na plenérskom poste nenarástlo nič. Zostali však busty dejateľov slovenského národa od čias Sama až po J. Tisu a množstvo reliéfov s touto tematikou. Žiaľ, podstatná časť sa po smrti dostala do rúk súkromných majiteľov po celom Slovensku.

Som rád, že ste mi Vašou knihou o P. S. sprostredkovali toto posedenie. Našťastie medzi nami ste nechýbali ani Vy. Len ten pohárik vína mi samému nechutí. To je pravda.

Prostredníctvom Spolku slovenských spisovateľov, Matice slovenskej, Mestského úradu v Nitre a pronárodne orientova-

ných politických strán, chceme v krátkom čase na dome, kde MUDr. Pavol Strauss býval a pracoval, umiestniť pamätnú tabuľu. O čosi podobné sa pokúšame aj na dome akad. sochára Vojtecha Matušinca. Verím, že sa nám tento úmysel (najmä na Straussovom dome) podarí realizovať.

V prílohe Vám posielam moju knižku Staronitrianske tragédie, ktorá sa zrodila aj pod „ideologickým“ vedením P. Straussa. Spomínal na mnohé príhody lekára... niektoré časti sme si čítali aj v prítomnosti Vojta Matušinca.

Z filmu, ktorý som objavil v mojom archíve, som dal urobiť obrázky, neviem, či Vám budú vyhovovať. Zámerne som P. S. fotografoval tak, aby bol osvietený slnkom cez konáre suchých stromov, Božou energiou. Ďalší film, na ktorom je P. S., som zatiaľ nenašiel. Práve na tom „nenájdennom“ je aj portrét na obálke knihy, ktorú som od Vás dostal. Palko žiaril a tešil sa, že vojdeme do mojej „zašivárne“.

Ďakujem Vám za knihu ešte raz a prežité pekné chvíle vo Vašej spoločnosti s mojím milovaným susedom. Bolo to sugestívne stretnutie a pripomínali mi niektoré hodnotové orientácie strávené s P. S. Boli pre neho sväté, a svätými aj zostali. Palko mi raz citoval z Hviezdoslava: Krádež na národe sa nikdy nepremlečí. Nedovoľme zabudnúť ani my. Patrí Vám vďaka. So srdečným pozdravom Vás

Laco Zrubec

* * *

(29. január 1999)

Príjemne ma dnes prekvapila pošta. Pán Laco Zrubec poslal svoje „Staronitrianske tragédie“, a s nimi aj tie Palkove fotografie u seba v záhrade, medzi nimi aj tú, ktorú sa mi veľmi žiadalo mať práve na obálke tejto knižočky („V dotyku s Pavlom Straussom – II.“).

(Miško Tóth ma po telefóne ubezpečil, že sa tá zámena fotografií dá ešte urobiť.)

Nitra, na Mateja 1999

Velavážený pán Rybák,

veľmi pekne Vám ďakujem za knihu V dotyku s P. Straussom, ktorú ste mi poslali aj s venovaním. Text som si pozorne prečítal – preštudoval. Len akosi si kladiem otázky myšlienok v súvislosti s osobami P. Straussa a M. Medveckej, maliarky socialistického realizmu, „maliarky Oravy“, ako jej zvykli hovoriť. Na tento epiteton sa hnevala, ako

mi neraz vravela, lebo sa cítila „maliarkou Slovenska“. Súhlasil som. Bola to nevšedná umelkyňa a mala otvorené dvere. Ovenčovali ju rôznymi medailami, čo mne neprekáža, ale v súvislosti s P. Straussom sú tam isté siločiar napätia. Viem, že sa zoznámili v nemocnici, na sklonku života, ak možno tak hovoriť. Aj P. Strauss má od Medveckej jeden obraz, ako ja. Stretal som sa s ňou, aj pred paletou veľmi rád, tak ako s Palkom Straussom. No každý z nich mal inú optiku duchovna. Jeden žil z bolesti, iný z vencov slávy. Pochopiteľne, aj na slnečné lúče môže mať každý svoj názor, no slnko bude vždy slnkom. Nuž, ale čo by to bolo za dielo, ktoré by trochu aj neprovokovalo a nenechalo pre čitateľa, či literáta aj niekoľko otáznikov?

Pán Rybák, publikovaním vašich dvoch kníh o Pavlovi Straussovi ste urobili pre slovenskú esejistiku obrovský čin. Verím, že tieto reálie ocenia aj tí, ktorí prídu po nás. Možno príde raz k tomu, že obe knižky vydáte ako jednu so študijným materiálom, akousi sondou životných peripetií P. Straussa – pod dreň. Aj zo všetkých zorných uhlov radostí, bolesti a utrpenia. Viem, sú to zložité rovnice, či „nerovnice“. Strauss však tvoril z utrpenia. Mocní ho tlačili k zemi. Zrejme aj preto sa rád zhováral sám so sebou.

Podobný údel trpitela mocných mal aj akademický sochár Vojtech Matušinec, náš sused. Rád som sa stretal (s ním) v trojici u mňa pri rozviazanom jazyku, bez kontroly... Jedného i druhého mi odvíjal čas. Po P. Straussovi zostali myšlienky a knihy, po V. Matušincovi rozkradnuté umelecké diela. Pár vecí u mňa a reminiscencie. Nenahraditeľné a jedinečné!

V prílohe Vám posielam moju najnovšiu knižku. Vyšla v decembri 1998. Ohlas literárnej kritiky je veľmi dobrý, čo mňa ako autora teší. Nie len pre moju spokojnosť. Pravda, súčasná pomadařená slovenská vláda by takéto diela sotva podporila. Žiaľ, aj takýto je náš svet.

Vo Vašej náročnej práci pedagóga Vám želim veľa tvorivých úspechov, dobré zdravie, rodinnú pohodu a spokojnosť. Čakáme na ďalšie Vaše knihy.

S úctou Váš,

Laco Zrubec

* * *

(1. marec 1999)

Dnešný list pána Zrubca, ktorým ďakuje za našu knižočku a rozvíja úvahy o povahe tvorby Márie a Palka – sa mi teraz nežiada komentovať. Raz sa možno k nemu vrátim.

Martin Koleják

Vzťah Pavla Straussa k slovenskému národu

Národné cítenie je jeden z ušľachtilých citov ľudskej osoby a národná príslušnosť a svojskosť je Boží dar. Každý človek sa z Božej prozreteľnosti narodí v istej rodine a v národe,

ktoré si osobne nevyberá, ale sú mu dané. V tom zmysle môžeme chápať básnické slová Solženicyna, že «všetky národy sú rozličné tváre Boha», to jest, sú Božími darmi. Podľa Straussa má každý v národe a pre národ iné určenie. Aké bolo jeho určenie v našom národe? Svojimi koreňmi patril k židovskému národu. Aké bolo teda jeho národné cítenie?

Patriotizmus

Židovský národ má medzi národmi výnimočné postavenie. Jeho si Boh vyvolil, mimoriadne sa mu prihovril, z neho sa narodil Spasiteľ všetkých národov, všetkých ľudí. Tento národ sa rozprchal medzi ostatné národy. Mnohí jeho členovia nadobudli synovský vzťah k národu, v ktorom žili. Ján Pavol II. mal na základnej škole aspoň tretinu spolužiakov Židov, v gymnáziu ich bolo trochu menej. S mnohými ho spájalo úzke priateľstvo. To, čo sa ho zvlášť dotýkalo na niektorých z nich, bol ich poľský patriotizmus. Rovnako u Pavla Straussa nemožno si nevšimnúť jeho slovenský patriotizmus. Svoje narodenie na Slovensku chápal vo svetle prozreteľnosti: „Narodiť sa v niektorom národe nie je zásluha, ale určenie. A neodôvodnené, lebo každý sme sa narodili s určením. Ja viem, že ma Prozreteľnosť postavila do tejto slovenskej pospolitosti. A tej sa cítim zviazaný, aby som všetky svoje danosti dal do jej služieb.“ Inde píše: „Náhodou som sa narodil. A náhodou na Slovensku. Lenže náhody sú nutnosti, ktorých úzadie nepoznáme. A tak sa rástlo. Vrstva na vrstvu sa ukladali kultúrne hodnoty Európy. Najväčší vplyv a stopy zanechal svet umenia nemeckého a francúzskeho. Z jedného prsu som nasával ducha slovenskej reči a z druhého nemeckej. I francúzština je mi blízka z detských čias.“

Strauss bytostne zrástol so židovským i slovenským národom. Bol vďačný

za tento dvojnásobný dar národnej príslušnosti. Videl ich príbuznosť: „*I bolesti, utrpenie a útlaky i ústrky slovenského národa majú veľa spoločného s mnohostoročným utrpením židovského národa, od každého poníženia cez nenávisťné výbuchy, až po hitlerovský holokaust. A preto je im spoločná túžba po spásе a Spasiteľovi. U jedných ostala mesiášska túžba, a tých druhých držala a drží viera v Spasiteľa.*“ Zároveň si všimol mnohé príbuznosti medzi všetkými národmi.

V čase totality (9. 11. 1983) napísal vo vzťahu k Slovensku: „*Milujem tento národ i so všetkými charakterovými defektami, najmä v terajšej dobe. Chcem všetko, čo som získal výchovou, čerbou, vývojom, štúdiom, dať k dispozícii. Svojou konverziou chcem ľudí utvrdiť. Svojimi písankami chcem prispieť, čo len haliermi, do pokladnice myslenia. Pokojne chcem znášať zaznávanie i všakové príkorie a vkladám sa do vôle večného Otca národov.*“ Tých príkorie, ktoré počas meniacich sa režimov zažil, nebolo málo. No jeho láska k Slovensku nezhasla. Sťažuje sa však podobne, ako sa Boh sťažoval na neopätovanú lásku svojho národa. 28. 10. 1984 píše: „*Slovensko je ako tá milovaná, ktorá žiadala od milujúceho, aby svoju lásku umenšil alebo zahasil. Ūbohé Slovensko, ktoré si naoko viac vážiš svojich nežičlivcov.*“ Slovo „naoko“ má v tejto poslednej vete svoje opodstatnenie. Hovorí, že národ buď nemá odvahu dať najavo svoju úctu voči svojim dobrodincom a „naoko“ ju dáva svojim nežičlivcom (zápis je totižto z doby, kedy si totalitní vládcovia vynucovali úctu), no je možné aj to, že národ zatiaľ nepozná svojich dobrodincom. Vtedy by v tejto vete bola skrytá nádej, že raz ich spozná a potom si ich bude cítiť.

Sám Strauss bol vo svojom živote vydaný „*napospas malým dušičkám a závistlivcom.*“ Degradovali ho v jeho profesionálnej kariére a nedovolili mu publikovať. Konštatuje: „*To je tragédia tejto krajiny, že každé čisté oduševnenie a nadanie sa dostane pod odkvap hlúpej, raz politicky, raz ináč podfarbenej nežičlivosti.*“ Tak, ako židovský národ aj slovenský národ neraz odmietal prorokov, cez ktorých im Boh preukazoval svoju lásku a starostlivosť.

Strauss už v totalite myslel na budúcnosť Slovenska: „*Mňa nezaujímajú relácie a podlosti dnešných ľudí. Mňa zaujíma, čo sa z dneška dá zachovať a preniesť do*

budúcna, ako výdobytok, ako princíp, ako možnosť. Mňa nezaujíma, či ma dnešní naháňači vlastnej slávy a prosperity umlčávajú. Viem, že Slovensko ľúbim a chcel by som jeho súzvuok v duchovnom orchestri sveta.“ Uvedomoval si veľkosť prijatých darov, ktoré chcel dokonale využiť: „*Cítiť sa stále dlžníkom ľuďom, dobe, infektom tela i duši, Slovensku i svetu, svojmu pôvodu a svojmu určeniu. Byť stále v negatívnej duševnej bilancii, lebo čo sa urobilo, sa už neozýva, len to, čo volá. Vini nás neurobené, nespoznané, nesformované. Stále som na začiatku, pretože život je začiatok na pokračovanie.*“ Július Rybák podčiarkuje: „Pavol Strauss sám seba nepovažoval za spisovateľa, ale za médium, ktorého poslaním je zvestovať poslanstvo iných svetov svojmu národu.“ To bolo jeho určenie v našom národe a pre náš národ.

Charakter národa

Strauss tvrdil, že charakterové chyby dokážeme najjasnejšie vidieť v zrkadle lásky alebo nenávisti. Môžeme dodať, že v zrkadle lásky ich vidí ten, kto túži druhému pomôcť charakterovo rásť. V zrkadle nenávisti ten, kto chce druhému ublížiť. Ak sme niekomu ľahostajní, ani si nás nevšíma. Strauss veľmi jasne videl charakterové defekty i charakterovú veľkosť v našom národe v zrkadle lásky.

„*Čo má národ najcenejšie?*“ – pýta sa už v dobe slobody (25. 5. 1994) a zároveň si odpovedá – „*Reč a umelecké aglomeráty. Svedomie a jeho kritériá. Zhodnotenie duchovných hodnôt. A zhodnotenie jeho rozhodnutí. Ale aj duchovné a morálne cesty, ktorými kráča. Kým si človek človeka neváži a nehodnotí ho podľa jeho mravných a duchovných hodnôt, je to národ ešte morálne nevypelý a labilný charakterove. Ešte nám treba prežiť dlhšiu dobu v relatívnej stabilite a pokoji.*“ On bol svedomím národa a túžil po jeho obnove, po prehlbení jeho viery. Viera v Ježiša Krista ako Mesiáša znamená, že Boh sa neuspokojí s našim svetom takým, ako je, ale že ho chce zmeniť, zlepšiť, viesť k jeho plnej pravde. On chce, aby klamár prestal klamať, aby zlodej prestal kradnúť atď. Chce obrátenie človeka. Aj preto posielal prorokov, ktorí sú svedomím národov. Strauss hovorí: „*Cez sito svedomia narastá i morálna hodnota národov. Nik si nestačí sám. Preto je v každej duši zakotvená túžba po Vykupiteľovi. Sebavedomie národov na to narazí.*“

V Novom zákone nachádzame zoznamy hriechov, ktoré prvotnej Cirkvi slúžili na spytovanie svedomia, učili veriacych rozlišovať dobro od zla a pobáдали ich na cestu obrátenia (Mt 15; Mk

7, 21-23). Pán Ježiš žil v kultúre, kde sa dával dôraz na to, čo je nečisté mimo človeka, a nebolo možné sa toho dotknúť bez toho, aby si človek nejakým spôsobom nepoškvrnil dušu – zákon čistoty je doteraz veľmi živý v židovskej ortodoxii. Ježiš to naraz prekonáva a potvrdzuje, že človeka skutočne poškvrňuje to, čo sa rodí v jeho srdci, a nie to, čoho sa dotýkame alebo jeme: „Lebo znútra, z ľudského srdca, vychádzajú zlé myšlienky: smilstvá, krádeže, vraždy, cudzoložstvá, chamtivosť, zlomyseľnosť, klamstvo, necudnosť, závisť, rúhanie, pýcha, hlúposť“ (Mk 7, 21-23). Týchto dvanásť zmienok prakticky tvorí morálnu inštrukciu pre katechumena. Povzbudzuje ho poznať takéto správanie ako zlé, aj keby si bol na niečo z toho zvykol, pretože v spoločnosti, v ktorej žil, boli tieto neresti dosť častými. Na biskupskej synode o pokání v r. 1983 sa dlho diskutovalo o vhodnosti zostaviť zoznam hriechov pre dnešných veriacich, hoci sa to potom neuskutočnilo.

V Straussovom diele nájdeme kritiku morálnych defektov a zoznamy hriechov vo svete, ale aj u Slovákov. V roku 1950 píše: „Nastali časy lámania charakterov. Vlády najprotichodnejších smerov sa v krátkom čase striedajú. Každých pár rokov sa prisahá inému systému. Farby a kabáty sa chytro menia.“ Zhruba o štyridsať rokov, na konci totality (26. 10. 1989) uvažuje: „Charakter človeka a jeho morálny profil, ale i národa, sa prejaví v ťažkostiach, v bolestiach, v ponížení a v krízových situáciách. Máloktoľák človek a máloktoľák národ sa ocitol v takých ťažkých a ničivých stavoch ako slovenský. Tisíc rokov národnej poroby, dve svetové vojny s ich sprievodnými ťažkými okolnosťami, ktoré vyžadovali nekompromisný kresťanský postoj, zanechali aj rany a jazvy v morálnej a charakterovej základni. Prechod z jednej formy násilia do druhej vytvoril zohnuté chrbtice, ten mnohoročný strach a existenčné obavy zdeformovali otcov rodín. A mnohoročná oficiálna faloš, zamaskovaná vnútorná štruktúra, vyfarbila sa vo všetkých vrstvách obyvateľstva. V tom postojí zhrbených chrbtov boli úradníci, vedci, lekári. Ba vari všetci. Až teraz sa postupne vyzliekajú z falošnej hadej kože, zamaskovanej tváre, zo súhlasného hrkútania. Lutujem tento národ, lebo ho milujem.“ 25. 10. 1989 dodáva: „Bolesť všetkých je aj moja bolesť. Aj bolesť niektorých. Všetci citiaci a mysliaci sme jeden živý organizmus. A všetky deviácie sa týkajú každého. Tých štyridsať rokov ideologického terorizmu ovplyvnilo každého.“

Slovensko bolo súčasťou komunistického bloku, kde počas totality duchovná

devastácia bola omnoho tragickejšia ako ekonomická. Celý systém bol postavený na dvoch veľkých nerestiach, na krádeži a klamstve. Politickí predstavitelia okradli ľudí takmer o všetok súkromný majetok (polia, fabriky atď.). Postupne sa krádež na poliach i vo fabrikách stala zvykom v celej spoločnosti. Vzťah k pravde bol zasa úplne narušený klamstvom. Historická a vedecká pravda, pravda o Bohu a o človeku bola znevážená. Verejnosť bola politickými predstaviteľmi a ich prisluhovačmi neustále klamaná. Mnohí už neboli schopní rozlišovať pravdu od klamstva, a mnohí klamali kvôli vlastnému prospechu. Je veľkým potupením človeka doviest ho do stavu, kedy už nie je schopný spoznať, kde je pravda a kde lož, kto ho klame a kto mu hovorí pravdu, kedy už stratil orientáciu. Obnova spoločnosti v tomto smere bude trvať veľmi dlho. Dôsledok je ten, že po páde totality hlavné slovo ľahko získavajú tí, ktorí sa nehanbia národ oklamať a potom, keď získajú pozície, okradnúť. Na klamstvo a krádež je spoločnosť málo citlivá, lebo mnohí sami podľahli týmto i mnohým iným nerestiam.

Strauss poukazuje na zhubné dôsledky straty hodnôt: „Ako je v ľudskom organizme prípustná hodnota cholesterolu, nad ktorú sa zvyšuje incidencia infarktov, je v organizme národov nevhodné vystupňovanie egoizmu, lebo i bez kozmického žiarenia dochádza k odlivu duchovnosti. A toto scvrkovanie duchovného spektra môže mať i zhubné následky. V každom národe, i keď má akékoľvek korene, mystické, biblické, či len tisícročné.“ Použil však aj krásny obraz plný nádeje: „Láskou porýľované záhony ľudského vnútra nedopustia, aby ich nadobro zaplienila plevel. Tento národ je vyhľadovaný cez dlhé veky a vyvolá vždy nové hlavy, čo nás nasmerujú na parametre dobra.“

Strauss jasne pomenoval jednu z najväčších nerestí doby. Do svojho denníka si 8. 2. 1989 zapísal: „Neúprimnosť je hlavným príznakom doby vo svete i u nás. Najmä v intelektuálnej sfére. Verejnosť sa traktuje ľžami, neúprimnosťou k sebe i navonok.“ Túžil pohľadom podeliť oblasti dobra i zla a pohľadom rozdrúzať paláce ľži a chatrče faľše. Za totality sa rozmohlo aj úplatkárstvo, ktoré pranie ruje: „Peňaženková diplomacia je určite najpohodlnejšia. Len kolká časť národa jej prepada.“ Pokračuje v opise tej doby: „Žijeme. Ale naozaj len ako živé mŕtvolky. Neškúlim za naše ploty, i keď to poznám. Len mi je ľúto, že toľko rokov prešlo, a duchovná, etická a intelektuálna oblasť Slovenska je odsúdená ignorantmi a sa-

mozvanými samospasiteľmi kultúry na inaniáciu, ktorá sa dnes-zajtra končí mumifikáciou. Polovica slovenského nadania sa končila a končí v pohárikú a druhá polovica v deformácii, v smrtonosnej jednostrannosti a polodelirantnej duchovnej strohosti.“

Ani v dobe temnoty, napriek negatívam, ktoré pozoroval, nebol pesimistom. V zápise z 26. 8. 1985 čítame: „Ako chronicky chorobný optimista verím v budúcnosť slovenského národa. I keď sú v súčasnosti rušivé faktory. Máme veľa polopseudointeligencie. Akademické tituly sa ľahkovážne rozšírili a stratili špecifickú váhu. Ľudia s nimi, aj napr. mladí lekári, nemajú všeobecné vzdelanie a vzťah k estetickým hodnotám. Tak sa môže povedať, že aj medzi doktormi sa len občas nájde inteligent. Mnohí mladí ľudia sú buď málo ambiciózni alebo až príliš. Nadania je veľa.“ Konštatuje defekty vo výchove: „V tejto našej časti strednej Európy sme sa v určitom nie veľmi vzdialenom údobí vychovali na chronických obavách: o existenciu, o miesto v zamestnaní, o možnosti publikovania, o možnosti poškodiť aj iného. Skrátka, vždy cesta po ostrí noža. A vnútorná náplň strach, v tých najmenlivejších obdobiach.“ Tesne pred pádom totality, v máji r. 1989 píše: „Medzi nami ešte žijú ľudia, čo praktizovali a obdivovali politický teror ako veľkú spoločenskú múdrosť. Ešte dnes minulí zločinci hľadajú na nás veriacich ako na vždy potenciálnych zločincov.“

V posledných dňoch totalitného režimu, 23. 10. 1989, píše: „V Slovenských pohľadoch razom vyšľahli myšlienky o etose v našom vedeckom spoločenstve i s náznakmi možných ozdravovacích podnikaní, o etických kódexoch. Sociológovia sú prví, ktorí by mali vyslediť príčiny tých uhnúzených deviácií. Život, nielen vedecký, je presýtený úkazmi, osobnosťami, ktoré sa zúčastňovali a doteraz zúčastňujú na kritériách ideologizácie nanútenej do všetkých oblastí vedy, i medicíny a života. Tento nanútený potenciál násilia zhora a strachu zdola, taký ľahko adaptabilný v slovenských dušiach! Máme všeobecne sklon k servilnosti a bezcharakternosti, že také veľké množstvo najmä intelektuálov malo k nej afinitu. Ukázalo sa to i v minulých spoločenských formách, ale v takej miere ako v tejto dobe to nekričalo. Neúprimnosť, faloš, bezohľadnosť a sebeckosť sú najcharakteristickejšie známky charakteru ľudí tejto doby vo vede i mimo nej. Toto duševné zhovádenie je výsledok tej vzácnej ateistickej kultúry. Nemožno beztretno vykomplimentovať Boha zo všetkého. Lenže to nie je len slovenská špe-

cialita. „Za všetkým morálnym úpadkom stojí odmietanie Boha.“

24. 10. 1989 Strauss pokračuje v úvahe: „Dnes sa vo svedomí mnohým čká. I nejednému z našich priateľov, ktorý sa v dobách ideologického násilia nechcel vládnucim znepáčiť. My sme v minulosti ukázali, že sme v charakterových „kramflekoch“ veľmi chabí, takmer každý z nás, a že sme ako iné národy ochotní obracať kabátov. Nie je medzi nami veľa charakterových hrdinov. Sme veľmi adaptabilní. Veľmi veríme tomuto životu. Svätý František by mal s nami veľa trápenia. I Thomas Morus by u nás mal málo pochopenia. I u nás tieklo veľa krvi vyznavačov na katolíckej i evanjelickej strane.“

Nezná revolúcia vyvolala nadšenie v celom národe. Strauss v tom období hodnotil veci veľmi realisticky: „V každom národe je 80 – 90 % slabých charakterov. Preto ma mrzí, že sa u nás zobudila túžba po slobodných voľbách, po demokracii a odstránení všetkého ideového násilia a všetkých deformácií, ktoré prinieslo násilné preideologizovanie. Mrzí ma, že to v študentoch a robotníkoch vypuklo až po 20 – 40 rokoch. Kolko krívd, násilia a poškodenia zdravia a duševného zdravia tu bolo popáchaných! Som šťastný, že sa národ zobudil a zruší všetky krivdy. Že sa zrušia štátne sanatóriá, aby každá nemocnica mohla mať tiež takú úroveň zásobenia liekmi. Aby sa mohol neveden z mnohých šuplíkov rukopisov uverejniť, ktorý sa nemusí odideologizovať. Aby duch slobody, duch duchovnej voľnosti zavládol všade. Aby zmizla všetka zstrašenosť a Duch Boží mohol zavládnuť v dušiach bez oklieštenia.“ Zrušenie krívd je podmienkou nastolenia skutočnej spravodlivosti. Jej garantom je Boh. Iba v súlade s jeho vôľou je možné budovať spravodlivú spoločnosť. Iba on je garantom pravej slobody. Strauss mal veľkú túžbu po ozdravení slovenského národa. Keďže poznal príčinu neporiadkov v spoločnosti, poznal aj cestu obnovy: „Lebo to bola deformácia spoločnosti cez deformáciu človeka. Ide teda o ozdravenie človeka, jeho vnútra a jeho očistu.“

Velkosť národa

Strauss sa tešil všetkým pozitívam, ktoré pozoroval v našom národe: „Na Slovensku je množstvo nadaných a mimoriadne nadaných ľudí v rôznych vedných odboroch i v umení. Každý je svojský typ, genetický, formovaný krajinou a prostredím.“ Ako vytrvalý hľadač pravdy s mimoriadne silným intelektom okrem zdravej racionality pozoroval aj chorob-

nú, patogénnu: „My máme na Slovensku, i mimo, veľa výborných hláv a tvorivých mozgov. Syntetických, originálnych, ale i takých, čo vlastnia čudnú a nelútosťnú racionalitu, tú patogénnu.“ Dôsledky toho sú katastrofálne. Ako „každý patogénny tvor má svoje vitálne špecifikum, a keď sa nevidane rozhojní, zadusí samým sebou všetko, čo sa mu postaví do cesty,“ rovnako patogénna racionalita je schopná zadusiť zdravé zmýšľania. Patogénnou racionalitou, plnou emocionality sa vyznačoval napr. Nietzsche, ktorý svojim rečníckym umením pomýlil mnohých. Sú ňou nakazení aj politickí populisty. Dokážu strhnúť za sebou masy a zadusiť ich zdravé zmýšľanie.

Straussa bolelo potupné zaobchádzanie s duchovnou elitou slovenského národa. V roku 1964 píše: „Tragédiou Slovenska po mnohé generácie je hazardovanie s talentami, nemožnosť uplatňovať sa, pridúšanie zlými alebo ničivými situáciami, zlé rozmiestňovanie a okolnosti, ktoré nedovoľujú, aby sa rozvinuli. I dnešok pozná desiatky vedeckých i umeleckých zjavov, ktorých životy sa stratili. Nevraživosť, hlúposť a alkohol sú našimi vrahmi. Kompromisníctvo, nestálosť a korupčnosť sú našimi ničiteľmi. Závist, úzkoprsosť a neľaska sú našimi hrobármi. Stratený je ten, kto sa sám zničí.“ Pýta sa: „Kde je ten veľký národ, ktorý by si tak ľahkovážne dovolil odpísať vedcov, spisovateľov a básnikov ako my?“ Veď „národ je natolko nehodný, nakoľko ľahko zahodí ľudí.“ Zodpovednosť za tieto krivdy v čase totality niesli hlavne politickí predstavitelia. Strauss dobre poznal našich vedcov, spisovateľov a básnikov. Mal preštudované mnohé ich diela. Zdôrazňoval: „Nemožno zo slovenskej duchovnej a umeleckej sféry vygumovať Beniaka a Silana, Žarnova, Strmeňa a Dilonga, Hanusa a Kútnika, Harantu a Veigla, ale ani Tatarku a Karvaša, Ťažkého, Hamadu a mnohých iných, z vedeckej oblasti Valentína a Nováka, Starička a Baníka, ktorí boli schopní urobiť pri najmenšom to, čo robia tí neeliminovaní.“ To boli svetlá svojej doby. Preto s nádejou poznamenáva: „Národ nie je stratený, kým je v ňom jediná svetlá duša. Ani Cirkev nie je na pokraji, kým je na svete jediný svätý.“ Podľa Straussa potrebuje Slovensko klan tvorivých duchov. Zdravé zmýšľanie nesie stopy ducha Božieho.

Strauss uvažoval o mieste slovenského národa medzi ostatnými národmi: „Mojím ideálom bolo odjakživa to, aby sa Slovensko dostalo ako malé kultúrne Švajčiarsko ako rovnocenný partner medzi literárny svet západu.“ Pomenúva neduhy, ktoré je nutné odstrániť, aby sme dosiah-

li žiadanú úroveň: „Slovenskú kultúrnu klímu zatieňuje niekoľko nepriaznivých psychologických okolností, ktoré na nej ležia ako mora. Je to predovšetkým rozhádzanosť a neorganizovanosť času. Strašne mnoho sa prevrávi a postáva – i duševne – a na to najpodstatnejšie ostane málo času. Keby sa tak usilovne pracovalo, ako sa fajčí, pije a klebetí, bolo by toho oveľa viac. Ďalej sú to dve spoločensky vývojové vysvetliteľné črty: závisť a chamtivosť. Rozširovať sa o týchto by bolo masochizmom. Treba ich vykántriť, ak má Slovensko v koncerte národov hrať rolu, ktorú by mohlo.“ V tejto súvislosti navrhoval program: „Duchovné a etické normy urobiť spoločenskými normami a slovenský národ adekvátnym partnerom európskym i svetovým. Nevyčleniť nič z dedičstva národa, ani náboženskú členitú kultúru, ani umeleckú a folklórnu. Veď vo všetkom je cena každého pre všetkých.“ Každý národ sa má stať darom pre ostatné národy. Hlboké vedomie vlastnej identity nevedie človeka ani národ do izolácie, ale umožňuje prinášať niečo jedinečné iným ľuďom i národom. Strauss si uvedomoval, že „nie je žiaduca izolácia národov, veď je tolko styčných bodov vo všetkých sférach života.“

Strauss veľmi oceňoval otvorenosť ľudí vlastniacich nadhľad: „Je šťastie, že sú u nás aj ľudia, ktorí rozmýšľajú aj v širokých kategóriách historických, psychologických a geopolitických.“ Túto myšlienku rozvíja: „I na malom národe sa môže ukázať formát veľkosti pri nažívaní so susedmi a pri spôsobe riešenia i konfliktných situácií. Akokoľvek sa môže všetko zdať paradoxné, konečný efekt môže byť jednoznačne veľkorysý, nesebecký, s pohľadom na budúcnosť nielen vlastnú, ale všeobecnú.“ Uprednostňoval duchovnú veľkosť národa pred početnou: „Národy sa azda v Božej evidencii nedelia na veľké a malé podľa svetského numerického významu. Veľký je ten národ, ktorého členovia sú veľkých stôc, ktorí vedia veľmi milovať a odpúšťať a vedia byť milosrdní a veľkorysí.“ Túžil po duchovnej veľkosti nášho národa: „Nech sa otvoria všetky brány vzájomnej žičlivosti a nech sa zbavíme ostria intrigánstva rodinného a národnostného.“

Predpokladom budovania bratských vzťahov medzi národmi je viera v jedného Boha, ktorý je našim Otcom. Nasledujúca Straussova úvaha vychádza z jeho živej viery: „Keby len každý človek a každý národ v živote bol schopný uplatniť budúcnostnú koncepciu, lebo nik nežije izolovane a vzťahy sú pospájané. Slávny čaj «vince te» by mal byť ponúka-

ný pri konferenciách politikov a vodcov národov, ale i pri individuálnych vzťahoch ľudí. Každé riešenie situácií a sporov môže mať celoludský dopad. Nič nie je izolované, všetko sa týka i všetkých. Cez analýzu nech previeva «*audiatur et altera pars*». Áno, každý je za všetko a za všetkých zodpovedný.“ Ako sa Kain nemohol zbaviť zodpovednosti za svojho brata Ábela, žiaden národ sa nemôže zbaviť svojej zodpovednosti vo vzťahu k iným národom. Podľa Straussa má Slovensko spolu s ostatnými slavianskymi národmi zmysel pre srdečnú bratskosť, ktorá západnej racionalisticko-utilitaristickej spoločnosti plnej egoistického individualizmu chýba. Preto píše: „*Myslím, že životný elán slavianskych národov a rozžhavenosť všetkých východnejších srdc a duší i v otázke všeobjímajúcej bratskosti a sociálnej spravodlivosti i náboženskej integrácie pomôžu ešte v mnohom nevládnejším srdciam národov západných.*“

O veriacich Rusoch poznamenáva Július Rybák, že „hoci by chceli dezertovať z komunizmu, nikdy by nechceli dezertovať z Ruska, dávajú prednosť tomu, že zostanú a budú trpieť, aby vytvorili – ako ich otcovia verili, že sa raz stane – Sväté Rusko.“ Strauss mal možnosť dezertovať zo Slovenska na Západ, kde mohol mať pred sebou skvelú profesionálnu kariéru. On chcel byť na Slovensku v čase prenasledovania Cirkvi a prispieť svojím dielom k obnove Slovenska.

Kolakovič vysoko hodnotil spirituálnu Rusov: „Ruskí ľudia patria medzi skvelých ľudí na Božej zemi. Sú azda najhlbšími metafyzikmi zo všetkých metafyzikov. Majú hlbší pohľad na utrpenie a nápravu ako ktokoľvek iný, možno až na Španielov. Rusi majú vedomie mesiánskeho poslania zjednotiť Východ a Západ, ktoré nenájdete u nijakých iných ľudí, až na Židov predkresťanskej doby.“

Môžeme dodať, že aj v poľskom národe sa nachádza mesiánska myšlienka, ktorá sa prebudila hlavne po zvolení Karola Wojtyły za pápeža. Mesiánske poslanie nie je niečo negatívne, niečo čím by sa človek alebo národ vyvyšoval nad iných ľudí, či národy. Mesiánske poslanie je poslanie, ktoré dal človeku alebo národu Boh. On poslať svojich vyvolených do sveta, aby šírili jeho kráľovstvo. Mesiánske poslanie je službou iným ľuďom, iným národom. Ono musí viesť človeka i národ k pokore, a nie k povyšovaniu sa nad iných ľudí, alebo nad iné národy. Strauss si bol vedomý tohto poslania ako Slovák katolík, ktorý ostal Židom.

Vladimír Solovjov

Osudy židovskej a kresťanskej teokracie

(Rusko, Poľsko a Izrael) (Úryvky)

...Poľský národ chce oslobodiť a vyvyšiť a pre tento cieľ na všetko ostatné pozerajú ako na prostriedok a nástroj. Ale čo, ak skutočná podstata a význam tohto národa nie je v ňom samom, ba ani v tom, čo ho reprezentuje, teda nie v šľachte, lež v tom, čo reprezentuje, čiže v rímskom katolicizme? Naozaj je to tak. V skutočnosti celý zmysel a sila poľského národa je v tom, že v slovanstve, pred tvárou Východu, nosí a reprezentuje veľký duchovný princíp západného sveta. Padol Poľský štát, padne aj poľský nacionalizmus a všetky zábery a podujatia Poliakov vyjdú na zmar. Ale nepadlo a nepadne Poľsko povolané k posvätnéj službe. Slúžiť katolicizmu, je najvyššie poslanie poľského národa. A prvá, najväčšia služba – zjednotenie medzi pápežom a cárom – to je prvý základ novej kresťanskej teokracie.

Ak kresťanstvo nie je odsúdené na nečinnosť, musí ukázať svetu svoju mravnú silu, musí sa osvedčiť ako náboženstvo mieru a lásky. Nehovorím o láske bez rozdielu ku všetkým a ku všetkému, nehovorím o zmierení so všetkými a so všetkým. Viem, že cirkev na zemi je cirkvou bojujúcou, ale nech bude prekliata bratovražedná vojna! Kiež sa potrie a rozplynie dávny klam, živiaci nezákonné nepriateľstvo a žijúci z neho! Kiež sa rozhorí nový oheň vo vychladnutom srdci Nevesty Kristovej! Kiež padnú a na prach sa rozspý všetky priehradky, ktoré hatia to, čo bolo vytvorené pre jednotu vesmíru. (...)

Galiba nie je v Židoch ani v peniazoch, ale v nadvláde, všemohúcnosti peňazí, ale túto ich všemohúcnosť nevyvolali Židia. Židia si nevytýčili za cieľ hospodárskej činnosti chamtivosť a obohacovanie, neodlúčili hospodársku oblasť od nábožensko-mravnéj. Osvietená Európa nastolila v sociálnej ekonomii bezbožné a neľudské zásady, a potom nadáva na Židov za to, že sa podľa nich riadia.

Skutky Židov nie sú o nič horšie, než naše a nemáme právo ich odsudovať. Iba že by bola ich vina v tom, že zostávajú Židmi, zachovávajú si svoju identitu. Ale ukážte im viditeľnú a hma-

tateľné kresťanstvo, aby sa mali čoho zachytiť. Je to národ praktický, ukážte im teda kresťanstvo v praxi. Zjednotte cirkev, spojte ju so štátom v spravodlivom zväzku, vytvorte kresťanský štát a kresťanskú spoločnosť. Samozrejme, Židia neprijmú kresťanstvo, keď ho sami kresťania nezachovávajú. Ťažké je pripustiť, že sa spoja s tým, čo je samo v sebe rozdelené. Nenamietajte, že kresťanský svet sa kedysi tešil jednote, a predsa to Židov nijako nenadchlo. Lebo to bola jednota mimovoľná, polouvedomelá, nevyskúšaná a nezakúsená. Keď prišli skúšky a pokušenia, táto jednota neobstála na hanbu kresťanského sveta, na ospravedlnenie a triumf židovstva. A právom bude triumfovať, kým slobodne a uvedomele neobnovíme kresťanskú jednotu. Predovšetkým na nás – Rusoch a Poliakov, ľpie táto podľnosť, lebo v nás sa kresťanský Východ a Západ postavili zoči-voči so všetkou nepravdou svojej nevraživosti, so všetkou nevyhnutnosťou zmierenia. (...)

V terajšom bezbožnom a nehumánom usporiadaní nášho života je pre Židov i nežidov cieľom hospodárskej činnosti len zisk: predmety materiálnej povahy, aj keď živé, sú iba nástrojom pre ukojenie slepých zisťných túžob. V teokracii však cieľom hospodárskej činnosti je poľudštenie materiálneho života a prírody, jej usporiadanie ľudským dômyslom, jej oživenie ľudským citom. Tak táto príroda, zem a to, čo je na nej – fauna a flóra – sa stávajú samým cieľom ľudskej aktivity, a nepoužívajú sa len ako jej nástroje, lebo také použitie je zneužitím. Keď v spoločenských vzťahoch medzi ľuďmi nebude vládnuť zisťnosť, nebude dominovať ani vo vzťahoch človeka k prírode. Aj v teokracii materiálna príroda bude slúžiť človeku, ba oveľa viac než teraz, ale toto slúženie sa bude zakladať na vzájomnej láske. Príroda sa bude v láske podriaďovať človeku a človek bude s láskou opatrovať prírodu.

(Ján Komorovský: Vladimír Sergejevič Solovjov a ruská náboženská filozofia. Antológia ruskej náboženskej filozofie. BYZANT Košice, 2011, str. 60-61.)

Malgorzata Dambek

„Byť Židom“ znamená byť „Človekom pre nikoho“?

Otázka židovskej totožnosti v zbierke esejí „Človek pre nikoho“ Pavla Straussa

Imre Kertész vo svojej eseji *Budapešť, Berlín, Budapešť* konštatuje: „Najlepším príkladom intelektuálnej samoty a samoty intelektu sú v našom storočí Židia.“¹ A hoci tento maďarský spisovateľ dáva na vedomie, že o židovstve je možné hovoriť v metaforách, predsa pre slovenského básnika, spisovateľa, esejistu, ale predovšetkým lekára – chirurga Pavla Straussa je židovstvo a s ním súvisiace hľadanie vlastnej identity aj keď nie najdôležitejšou, iste však dôležitou témou jeho bohatej literárnej tvorby. Strauss sa vo svojich denníkoch a esejach nie jedenkrát pokúša priblížiť čitateľovi svoj vlastný život: pokojné detstvo po boku starého otca lekára Bartolomeja Kuxa, dosť búrlivé študentské roky, ktoré strávil vo Viedni a v Prahe, bolestné skúsenosti spojené s náhlou smrťou svojej matky, či neľahké roky lekárskej praxe v rôznych slovenských mestách. Medzi tými na pohľad obyčajnými udalosťami vyčnieva tá najdôležitejšia skutočnosť – náboženská konverzia. Celú Straussovu tvorbu pritom preniká hlboká filozofická reflexia, ktorá sa sústreďuje okolo neustálych otázok spisovateľa smerujúcich k vlastnej zložitej totožnosti. „Kto som? Som Žid alebo Slovák? Prečo som odsúdený na cudzotu, samotu, na akúsi smrť zaživa?“ Sú to jedny z mnohých otázok, ktoré si Strauss dával. Usiluje sa formulovať koncepciu „byť Židom“, odpovedať na otázku svojej identity, ktorá sa nakoniec stane totožnosťou konvertitu.

Vyššie spomenutý Imre Kertész v knihe *Denník galejníka* píše: „Viem sa so židovstvom zaoberať ako so symbolom, životnou situáciou, etickou úlohou, viem v ňom vidieť možnosť poznania veľkej školy prežitia situácií totálnej závislosti, modernej núdze, odcudzenosti. Ale židovstvo ako národ, ako náboženstvo, ako dejiny...po – tak čo mám s tým robiť?!“² Rodí sa tu otázka, že čo židovstvo znamenalo pre Straussa? Kto bol Strauss – Žid a koľko židovstva ostalo v ňom po konverzii?

Strauss, ktorý sa narodil v roku 1912 na severe Slovenska v multikultúrnom Liptovskom Mikuláši, bol prvorođeným synom Vilmy Straussovej, rodenej Kuxovej a Izidora Straussa.

Starý otec Pavla Straussa, spomínaný Bartolomej Kux, bol v meste uznávaný lekár. Strauss pochádzal z váženej židovskej rodiny. Mladý Pavol Strauss navštevoval od roku 1918 najprv maďarskú ľudovú školu a potom nastúpil do židovskej ško-

ly, ktorá v meste mala najvyššiu úroveň. Strauss potom so sentimentom spomínal na hodiny z dejín Biblie, či prekladu Piaticich kníh Mojžišových z hebrejčiny do nemčiny. So svojou vychovávateľkou Máriou Šmidovou Strauss denne chodil do katolíckeho kostola, ale on občas navštevoval aj synagógu. Po rokoch spomínal: „Občasné návštevy v židovskom kostole nemali na vnútorný a citový život nijaký vplyv. Ale neartikulovane som sa sám na kolenách modlieval. Ešte v gymnaziálnych rokoch som bol s inými židovskými spolužiakmi solidárny, bez vnútorného presvedčenia, a v sobotu som štrajkoval a nepísal.“³

Hoci, ako sa zdá, židovský pôvod spisovateľa bol ním akceptovaný, predsa v jednej eseji priznáva, že „Synagóga mi bola chladná a cudzia.“⁴ Židovstvo v Straussovi stále rezonovalo. Preňho to nebol pojem nácie a ani to nebral ako náboženstvo alebo históriu. Židovstvo sa stalo pre neho výlučne symbolom, otázkou, ktorú sa snažil nejako vyriešiť, urobiť s ňou vo svojom vnútri poriadok, alebo jednoducho sa naučiť s tým žiť.

V denníku „Za mostom času“, pri dátume 10. máj 1983 čítame: „Žijem stále v izolácii. Nie splendid isolation. Čo si píšem, sú omrvinky zo stola myslenia. Nik to asi nebude nikdy mať v rukách. A život, i v samote, chce dáku ozvenu. Mne na to stačí papier. Už nič nechcem a nič nečakám. Nedobré mám pôvod: židovstvo. Nedobré mám náboženstvo: katolíck. Nedobré spoločenské postavenie: aktívny veriaci. Nikdy neviem, či som sa narodil zavčasu či neskoro.“⁵

Je možné konštatovať, že židovstvo sa stalo pre Straussa niečím ako bremenom. Voči tomu faktu bol bezradný. Súčasne však prijal negatívny postoj, lebo byť Židom znamenalo nešťastie, samotu a ten druh neistoty, o ktorom písal Victor Klemperer. Podľa Klemperera tá neistota viedla k tomu, že Židia sa izolovali, uzatvárali sa do geta, zotrúvali v Talmude, podčiarkovali svoju národnú príslušnosť – najmä nemeckú či francúzsku, aktívne pôsobili v sionistických alebo internacionalistických skupinách, pestovali pamäť o židovských koreňoch.

„Bez pamäti nie je možné byť Židom. Nieкто, kto stráca pamäť, za života zomiera“ – často vravieval Roman Brandstaetter a Pavol Strauss dodáva, že: „zabúdaním klameme život (12. 02. 1983)“.⁶ U Židov bol problém pamäti veľmi dôležitý; oživovanie dejín židov-

ského národa, udalostí minulých generácií, predkov. Keď Žid stráca pamäť – tú biblickú, ktorá pramení v tradícii – stráca svoju náboženskú totožnosť. Prinavracať minulosť do života vplyva na aktuálnu existenciu toho, kto si ju pripomína.

Jeden z paradoxov života Pavla Straussa je ten, že na jednej strane pestoval pamäť predkov, rozlíšil dokonca niekoľko druhov pamäti – napr. pamäť vecná, pamäť vedomostná, psychologická či duchovná. Na strane druhej prestával byť Židom, lebo ako hovorí Klemperer: „Židia vyslobodení z antisemitských tlakov, alebo vyslobodení predovšetkým zo strachu, vyvolanom týmto tlakom, stávajú sa – keď ide o citlivosť a myslenie – inými ľuďmi: prestávajú byť Židmi a začínajú úplne patriť k národu, v ktorom žijú.“⁷

Tou udalosťou, ktorá spôsobila, že Strauss začal celkom patriť k národu, v ktorom žil, bola jeho konverzia. Spisovateľova minulosť teda musela nejakým spôsobom zmiznúť, aby sa opäť mohla narodiť v novej podobe. V okamihu konverzie mohol Strauss nanovo začať existovať. 28. augusta roku 1942, v deň spomienky sv. Augustína, Strauss prijal krst. Preňho to bol deň preplnený spomienkami, moment návratu a prelomu. Básnik potom napíše: „Incipit vita nuova, začal sa nový život. V novom prostredí som sa však cítil ako doma. Jeden z najkrajších pocitov v živote je istota získaného domova (28. 08. 1989)“.⁸

Dvojročný proces vnútorného zápasu – rozhodovania o náboženskej konverzii – definoval Strauss ako proces silnej dynamickosti. V denníku z 1989 roku písal: „V podstate sme sa rozhodli zmeniť svoju situáciu v sebe. Naďabíť v sebe na niečo doteraz neznáme. Môže to byť všetko doteraz neznáme, nezažité, od umeleckého nápadu až po zmenu vnútorného postoja. Môžu v nás vzniknúť aj protirečivé vnútorné situácie (05. 10. 1989)“.⁹

Straussovo rozhodnutie sa nepáčilo jeho otcovi, ten ale ani raz nevyjadril svoj nesúhlas. No pre množstvo iných ľudí bola Straussova náboženská konverzia veľkým prevrpením. Do tej miery, že si mysleli, že sa dal pokrstiť iba preto, aby sa vyhol noseniu žltej hviezdy a tak sa zachránil pred odvečením do koncentračného tábora. Nebolo to pravdou, o čom sa Strauss aj usiloval presvedčiť vo svojich výpovediach a dielach. Tvrdil, že: „nikdy a nikomu k vôli, ani Hitlerovi, ani iným zažratým antisemitom nezaprel svoj pôvod (...) Lebo to je Božie určenie. Lebo z toho sa nedá, ani nechce vyhnúť. Opačne, vo chvíli, keď mi bolo jasné, že Ježiš Kristus je Boží Syn, prisľúbený Mesias a Vykupiteľ, stal som sa kresťanom a židom.“¹⁰

V knihe „Za mostom času“, pri dátume 9. novembra 1983, Strauss chcel

vysvetliť a presvedčiť iných: „svojou konverziou chcem ľudí utvrdiť. Svojimi písacikami chcem prispieť, čo len haliermi, do pokladnice myslenia. Pokojne chcem zňašať zaznávanie i všakové príkorie a vkladám sa do vôle večného Otca národov (09. 11. 1983).“¹¹

Spisovateľ faktom náboženskej konverzie pre Židov prestal byť Židom a pre katolíkov bol „podozrivý“. Straussovo odmietnutie Židmi a vznik problémov súvisiacich s asimiláciou medzi katolíkov v ňom len prehĺbilo pocit nespravodlivosti, bytia nepotrebným, osamelým a strateným. Strauss začal o sebe hovoriť a písať, že je „človek pre nikoho“, hoci jeho život lekára – chirurga bol preplnený službou druhým ľuďom. Neuveriteľne často, najmä v zbierke esejí „Človek pre nikoho“, sa Strauss pomenovával „nepotrebný, zbytočný človek“. Dosvedčuje nám to fragment: „Od začiatku do konca, aspoň doterajšieho, je to život človeka pre nikoho. Spomínam si na Chestertonovu charakteristiku katolíckeho osudu: „človek, ktorý sa tučným zdá chudý a chudým tučný, bude asi normálny“. Bolo to tak. Dadou som bol vychovávaný po katolícky a mali ma za žida; v škole, v spoločnosti, na papieroch. Starý otec, lekár, mi ironicky ukazoval židov, ako hľadali hviezdu, že prestal šábes. (...) Do komunizmu som podvedome vprojikoval svoje kresťanské etické a sociálne cítenie a nechápali ma, že som hľadal hlbší ľudský rozmer, no nadarmo. Za prvej republiky som bol komunista. Za slovenského štátu som bol židobolševik. Luteráni, väčšinou neveriaci, ma po konverzii mali za klamára. Katolíkom som bol podozrivý. Židia ma považovali za zradcu a podvodníka. (...) A tak som vlastne vždy bol v opozícii voči vládnucej realite. Nikdy som neprofitoval zo svojho presvedčenia. Za slovenského štátu ma vyhodili zo zamestnania i za socializmu ma vyhodili zo Skalice, po vybudovaní nemocnice (...).“¹²

Spisovateľ sa usiloval nejako brániť a chrániť vlastné chápanie židovstva. Písal: „Celý židovský problém sa dá chápať len metafyzicky a nie politicky, ani spoločensky. Vykúpenie bolo potrebné a týka sa celého ľudstva. A dovŕšené bude podľa svätého Pavla, až sa obráti celý židovský národ. Že to raz bude, v to verím, v to dúfam.“¹³

Zosilneli otázky o zmysle samoty a predovšetkým otázky týkajúce sa vlastnej totožnosti. To, čo Imre Kertész nazval „intelektuálna samota“, Strauss pochopil pomerne skoro, keď si ako trinásťročný chlapec začal písať denník po nemecky. „Prvý raz som si samotu uvedomil, keď som ako jedenásť – dvanásťročný pocítil úplnú a desivú samotu okolo seba, ako predzvesť smrti, a začal som si písať denník, aby som sa nestratil do úplnej opus-

tenosti, ale aby som zanechal za sebou stopu, s ktorou a v ktorej by som pretrvával. Ó, to šťastie a istota, že vždy budem, ak ostane niečo na papieri!“¹⁴

Klemperer tvrdil, že Židia sa uzatvárali do geta a Talmudu. Strauss sa uzatvoril v Slove, ktoré – ako písal – nie je ničím ohraničené, ale samo môže stavať hranice. „Na počiatku bolo slovo. Bude aj na konci (01. 01. 1989)“, čítame v denníku „Sme mocnejší než čas“ z roku 1989. Slovo má v sebe tvoriacu silu, „slovo je neohraničený svet možnosti, minulosti a prísľubov“¹⁵ a dokonca „slovo je nástrojom pravdy. Pravda je v slove, lebo pretrvá slovo. Slovo je výrazom pravdy, kým je ona v človeku.“¹⁶

Môžeme konštatovať, že Strauss bol človek slova. A stáva sa blízkym vyznanie Derrida, ktorý bol presvedčený o tom, že existuje istý druh judaizmu, ktorý spočíva v žiadostivosti písma, v láske a trpezlivosti pri písaní. Derrida dokonca dokázal, že: „židovská kondícia sa stane vzorovou situáciou básnika, človeka slova a písma. Teda prežíva takú skúsenosť slobody, že je otrokom jazyka a súčasne je oslobodený slovom, ktorého je vládcom.“¹⁷

Podľa Straussa je básnik človek, ktorý vlastní moc a schopnosť zbadáť a chytiť pravdu vo všetkom, čoho sa básnickým spôsobom dotkne. Básnik odhaľuje celé tajomstvo reality spôsobom, ktorý je iba pre neho zvláštny, tvorivý a povzbudzujúci k uvažovaniu. Slovo sa stane nástrojom poznania toho, čo je materiálne i nemateriálne, čo je zmyslové i duchovné. Zmyslu slova a poézie Strauss venoval veľa esejí. V knihe „Človek pre nikoho“ sa opäť snaží nájsť zmysel písania a tvorby, ale predovšetkým chcel definovať to, čo slovo je: „Slovom sa veci stávajú skutočnejšími, prítomnejšími. Slovo ich definitívne vytvára, dotvára a preto túžia po slove. Ono ich oživuje, i keď sú už tu. Stavia ich do živého poriadku. Nimi sa človek zúčastňuje na usporiadaní sveta. Medzi vežou a horou je priepasť Tvorzenia. Tu svedčí stvorenie o sebe v stále novom dotyku s ľudským duchom. Raj v púšti. Pieseň v nemote. Zrkadlo nad temnotami. Nejde o nové slovo, nejde o staré slovo, nejde o vzácne slovo, nejde o neznáme slovo. Každé slovo, či používaním zlacnené a znevážené, či sviatočne zriedkavé, je odobraz slova. A preto je znakom prepožičaným, ako najväčšie vyznamenanie a povýšenie človeka nad všetko tvorstvo. Je stabilné ako vrch alebo veža, je hlboké a nedozerné ako vody mora, je tajomne ligotavé, ako iskrivé svetly vesmíru. Je začiatok a koniec. Je „staň sa“ a je „amen“. Najväčším povýšením je vojsť do slova, do jeho tajomného a povzbudivého spoločstva. Zneužiť slovo je podlosť, ako vražda. Umenšovať slovo je likvidácia života. Slovo má krídla, kto-

ré prekonávajú všetky prekážky. Ale to je opak funkcie okrídlených slov. Tie rozriedujú duchovnú atmosféru. Tie uberajú životu špecifickú váhu. Slovo má v sebe hudbu. Možnože sa razom zrodili.“¹⁸

Bezpochyby, Strauss zapadá do toho, o čom písal Derrida – bol človekom preplneným láskou a trpezlivosťou písania. Preto básnik, opisujúc svoj život najkratším spôsobom, často hovoril, že most cez jeho život je postavený na troch pilieroch: na hudbe, na slove a myslení a na medicíne. Písanie bolo pre Straussa tiež ako misia: pre mnohých Strauss – lekár – bol ten, ktorý mal hľadať príčiny chorôb, mal vedieť ľuďom vrátiť zdravie, dávať nádej a silu. Mal liečiť nielen medikamentmi, ale aj slovom. Na druhej strane mal Strauss – básnik – pri pomoci iba jediného nástroja, ktorým je slovo – približovať sa k pravde, poznávať ju, spoznávať štruktúry toho, čo nie je poznané, alebo čo je zabúdané. Básnik chcel súčasne aj podčiarknuť osamelosť tvorenia, samotú písania, keď hovoril: „píšem len pre seba, lebo nie je komu písať“.¹⁹

Strauss hovoril o sebe, že je zrelý v samote, odolný voči bolesti bytia v osamelosti... Hoci mal rodinu, dvoch synov, verných priateľov medzi známymi slovenskými spisovateľmi, známymi maliarov, lekárov, básnikov. Popritom patrila k veľkolepým slovenským chirurgom. Vela ľudí mu bolo vďačných za prinavrátenie zdravia, za návrat k životu. Napriek tomu stále tvrdil, že: „človek je sám. Vždy. Len to nie je stále zrejmé. Po svete rozprsknuté bytia. Samota je alebo neviditeľnou izolačnou vrstvou okolo človeka, alebo vnútorným stálym odvrátením od stvorenia. Ak je spôsob – je veľká, ak je voľba – je krásna, ak je údel – drví, ak je cesta, posväcuje. Ťažká je vždy. Samota je chrámom duše – a do nej nemá prístup nikto. Ostatný záhyb samoty je Božia spoločnosť. (...) Samota, pravá samota nie je sebestvom nikdy, lebo je čistá. A všetko čisté je veľkým prínosom do sveta, a účasť na ňom majú všetci. Len v samote sa tvorí, v spoločnosti sa len konzumuje. Svet je len príživníkom veľkých boľavých samôt. (...) Samota pozná len veľké činy Neznáma. Ľudské výmysly, ako väzenie, zbrane a úklady, nevníma, lebo cieľia do tvrdších oblastí hmoty. Samota je sloboda. Áno. Samota je posledná možná forma slobody.“²⁰

Strauss sa cítil ako zbytočný človek (v knihe „Človek pre nikoho“ sa výraz „zbytočný človek“ alebo človek pre nikoho nachádza vyše päťdesiat krát), slobodný, ale aj väznený v priestore slova, zajatec a súčasne aj vládca slova.

Francúzsky spisovateľ a literárny teoretik Maurice Blanchot kladie otázku „čo znamená byť Židom? Prečo to je? (...) Je to, aby existovala idea exodu a idea

vyhnanstva ako správny pohyb (...), aby sa skúsenosť odcudzenia udržiavala v nás v nemožnom pomere realizácie“.²¹ Teda Žid je redukovaný do mena „to“, do niekoho úplne neosobného, niekoho, kto nemá svoju totožnosť, kto stále hľadá svoje miesto. Žid existoval tiež preto, aby existovala idea holokaustu. Pri tejto otázke môžeme konštatovať, že Žid, ktorý mal pred sebou víziu tragickej smrti v koncentračnom tábore a ktorý sa zachránil, bude o to viac bojovať s problémom vlastnej totožnosti a nebude vedieť určiť svoju polohu v realite, v ktorej žije. Podľa niektorých odborníkov je pravým Židom taký, ktorý zahynul mučeníckou smrťou a tým vydal svedectvo ostatným. Pavol Strauss sa v roku 1944 až dvakrát vyhol transportu do koncentračného tábora. Tu treba spomenúť, že v tom čase na Slovensku stál na čele vlády Jozef Tiso. Od 14. marca roku 1939 Slovensko začalo fungovať ako samostatný štát, ale satelitne bolo závislé na Tretej Ríši. Jednou z prvých udalostí nezávislého Slovenského štátu bolo vyhlásenie „židovského zákona“, formovaného podľa vzoru maďarských zákonov. Podľa tohto zákona Židom bol každý, kto vyznával židovskú vieru a nemenil vierovyznanie pred rokom 1918. Slováci, tak ako Maďari, neuznávali za kresťanov osoby, ktoré sa nedávno obrátili, ktorých rozhodnutie pre konverziu mohlo byť podozrivé. Ale tiež neveriacich, ktorých jedným z rodičov bol Žid, považovali za Židov, tak ako všetkých, čo uzavreli so Židmi manželstvo.²²

26. októbra 1939 bol Tiso zvolený za prezidenta republiky. Bol ním až do roku 1945. Pri jeho vláde štátny systém veľmi rýchlo nabral totalitárno – fašistický charakter a začalo sa skúšať vyriešiť tzv. židovskú otázku. V roku 1942 bolo Slovensko jediným štátom neokupovaným Nemeckom, štátom, ktorý „na vlastnú päsť“ viedol vnútorný boj s 89 tisícmi vlastných obyvateľov, teda so Židmi. Správali sa k nim ako k nepriateľom slovenského národa a nútene ich (58 tisíc) vyviezli do nacistických táborov smrti. Antisemitská propaganda dosiahla apogeuum vo forme schválenia v sneme antižidovských zákonov, z toho dvoch ústavných. Zákon z mája 1942 sankcionoval deportácie Židov, zbavil ich tiež slovenského občianstva. Vznikol tzv. Židovský kódex, ktorý bol najdrastickejším právnym aktom v tom čase v Európe. Tiso tiež schválil tzv. prezidentské licencie, ktoré umožňovali vyhnúť sa diskriminačnej rigoróznosti. Bola to jedna z najdôležitejších úloh Kancelárie Prezidenta Republiky. Riešenie židovského problému nadobudlo najtragickejší charakter počas Slovenskej Republiky do vypuknutia povstania v lete 1944. Tu treba ešte

dodať, že v roku 1941 bola pripravená antižidovská akcia. Deportovaných bolo takmer 70 tisíc Židov. Slovenská vláda mala aj záväzok voči Tretej Ríši, že bude platiť špeciálny poplatok na „transport a ubytovanie“ vo výške 500 mariek na osobu. Avšak veľa Slovákov pomáhalo Židom, aby sa zachránili. Vďaka tomu sa zachránilo vyše 5 tisíc osôb židovskej národnosti.

Netreba sa teda čudovať, že Strauss svoju dvojnásobnú záchranu pred transportom do koncentračného tábora bral ako zázrak. V roku 1944 narukoval ako vojak slovenskej armády do vojenskej nemocnice v Ružomberku. Tam ho zasiahlo Slovenské Národné Povstanie. V novembri 1944 ho gestapo zatklo v Liptovskom Mikuláši. Odtiaľ bol eskortovaný do Ružomberka. O tom, ako bol uväznený, Strauss dôkladne písal v zbierke „Človek pre nikoho“: „S dvomi dôstojníkmi zajala nás svorka banditov, ožraných, zozverštených chlapov a chceli nás zastreliť. Viedli nás do svojho tábora. Koniec sa zdal neodvratný. Vo mne všetko vyschlo. Videl som materiálne ostré detaily, stromy, kaluže poloroztopeného snehu, suché lísty, skaly na ceste. Jediné čo ostalo a na čo som mohol myslieť sucho a bez hĺbky, bol Otčenáš. I postavili nás pred brvná a na päť metrov od seba a keď už chlapi s automatmi predstupovali, ozval sa hlas jedného z tej svorky, ktorý ma spoznal – ako lekára. I pustili nás. Prečo? Vedel som, že nie z milosti. (...) Na piaty deň nás viedli na stanicu. (...) Vedúci eskorty ... pribehol ku mne a pošepol: „Pán doktor, toto nie je pre vás. Ide sa do zajateckého tábora a nie na výsluch do Bratislavy. Mám v eskorte stopäťdesiatjeden mužov. Mám odovzdať len stopäťdesiat. Pre vás je to nebezpečnejšie, ako pre tých druhých. Ak tu máte známych, pustím vás, vrátim vám doklady a zavediem vás ta...“ „Ďakujem vám, ak chcete, tu na blízku je nemocnica, mám tam známych.“ Zavedol ma do nemocnice, objal ma a odobral sa. Bol som na slobode. Bolo desiateho novembra. Deň svätého Ondreja Avelína, patróna a ochrancu pred náhlou smrťou, kňaza, ktorý zomrel pred oltárom na začiatku stupňovej modlitby, keď povedal: Introibo ad altare Dei.“²³

Potom sa Strauss istý čas skrýval v kláštore sestričiek mariánok v Trnave. Odtiaľ musel utekať do Lubietovej pri Banskej Bystrici. A tu sa spisovateľovi opäť podarilo vyhnúť transportu do koncentračného tábora. Vďaka pomoci známych sa dostal na detskú kliniku do Bratislavy, kde pracoval nelegálne. Od tejto chvíle sa život Straussa stal putovaním, „prehadzovaním“ z jedného miesta na druhé. Spisovateľ nemal vlastné miesto.

Žil stále v napätí, že o chvíľu bude opäť niekde preložený. Jeho život nadobudol charakter ustavičného pohybu. Bol ako Ahaswer – Žid Večný Tulák. Tak až do roku 1956, kedy bol rozhodnutím komunistickej vlády preložený do Nitry – mesta „za trest“. Strauss sa s týmto rozhodnutím nevedel zmieriť. Znova prichádzali myšlienky o tom, že je nepotrebný človek, osamený, nemajúci svoje miesto a paradoxne nikomu a ničomu nepatrí. „Vlastne som nikdy neprestal byť úplne sám. Sám voči všetkému. (...) Zbytočný človek.“²⁴

Teda, byť Židom, lepšie povedané byť neustále ponáraný do uvažovania o židovstve – pre Pavla Straussa to v prvom rade znamenalo byť osamelým, vnútorným bezdomovcom, s pocitom spoločenskej izolácie. Je to človek nemajúci vlastné miesto, svoj priestor. Neustále ho hľadá. Veľká vnútorná rozorvanosť spôsobuje utekanie do slov, k písaniu. Takýto človek bude pre ostatných radšej neprítomný, neviditeľný, stiahnutý. Najradšej by sa ospravedlňoval za to, že vôbec žije. Svoj život Strauss nazval anabázou človeka pre nikoho, „anabáza človeka, ktorý chcel byť pre všetkých a pošmykol sa do seba a nebol zdanlivo pre nikoho.“²⁵

(Preklad: Pavol Ondřík)

¹ I. Kertész, *Jezyk na wygnaniu*. Warszawa 2004. s.21.

² I. Kertész, *Dziennik galernika*. Warszawa 2006. s.107.

³ P. Strauss, *Človek pre nikoho*. Bratislava, DAKA 2000. s.140.

⁴ P. Strauss, *Kolíška dôvery*. Trnava, Dobrá kniha 1994. s.71.

⁵ P. Strauss, *Za mostom času*. Košice, Verbum 1993. s.40.

⁶ P. Strauss, *Za mostom... op.cit.* s.14.

⁷ V. Klemperer, *Chce dawac swiadectwo az do konca. Dzienniki 1943-1945*. T.3. Krakow 2000. s.25.

⁸ P. Strauss, *Sme mocnejší než čas. Apokalyptické tiene. Denník z roku 1989*. Bratislava, SSS 2005. s.120.

⁹ P. Strauss, *Sme mocnejší... op.cit.* s.19.

¹⁰ P. Strauss, *Človek... op.cit.* s.141.

¹¹ P. Strauss, *Za mostom... op.cit.* s.108.

¹² P. Strauss, *Človek... op.cit.* s.130.

¹³ P. Strauss, *Človek... op.cit.* s.141.

¹⁴ P. Strauss, *Človek... op.cit.* s.150.

¹⁵ P. Strauss, *Život je len jeden*. Bratislava, Nové mesto 1996. s.74.

¹⁶ P. Strauss, *Ecce homo*. Trnava, SSV 1992. s.20.

¹⁷ J. Derrida, *Edmond Jabes i pytania ksiegi*. (In:) „Literatura na swiecie“ 2001, nr 7. s.138.

¹⁸ P. Strauss, *Človek... op.cit.* s.75.

¹⁹ P. Strauss, *Za mostom... op.cit.* s.46.

²⁰ P. Strauss, *Človek... op.cit.* s.97-98.

²¹ M. Blanchot, *Niezniszczalne byc Zidem*. (In:) „Literatura na swiecie“ 1996, nr 10. s.59-60.

²² por. E. Mendelsohn, *Zidzi Europy Srodkowo-Wschodniej w okresie miedzywojennym*. Warszawa, PWN 1992. s.229-230.

²³ P. Strauss, *Človek... op.cit.* s.109-110.

²⁴ P. Strauss, *Človek... op.cit.* s.112.

²⁵ P. Strauss, *Človek... op.cit.* s.174.

Ivan A. Petranský

„Prečo (ako) som sa stal katolíkom.“ Cesta Pavla Straussa do katolíckej cirkvi

Krátko po druhej svetovej vojne publikoval Pavol Strauss v katolíckej revue *Nová práca* článok „Prečo som sa stal katolíkom“. Venoval sa v ňom príčinám svojho rozhodnutia prijať svätý krst, ku ktorému dospel pred niekoľkými rokmi, a načrtnol aj odpoveď na inú otázku: „Ako som sa stal katolíkom“. Viacerým témam súvisiacim s týmito otázkami sa Pavol Strauss v zmienenom texte i v ďalších dielach počas svojho života venoval podrobne, iným len v náznakoch. V nasledujúcich riadkoch prinášame pohľad na Straussovu cestu do katolíckej cirkvi, na jej príčiny, priebeh a v neposlednom rade na osobnosti, ktoré ho na nej sprevádzali.

V roku 1942 nastala v živote slovenského lekára a spisovateľa Pavla Straussa (1912 – 1994) dôležitá zmena, ktorá kľúčovým spôsobom ovplyvnila jeho ďalšie osudy. Dozrelo v ňom rozhodnutie stať sa katolíkom. Podnety, ktoré ho krátko pred tridsiatimi narodeninami doviedli k tomuto kroku, je možné pozorovať už v predchádzajúcich obdobiach jeho života.

Dotyky s náboženstvami

Pavol Strauss vyrastal v Liptovskom Svätom Mikuláši v židovskej rodine advokáta Izidora Straussa a jeho ženy Vilmy, rodenej Kuxovej. S židovským náboženstvom bol spätý predovšetkým prostredníctvom svojich starých rodičov – Adolfa a Reginy Straussovcov. Pavlovi Straussovi utkvelo v pamäti náboženské prostredie, ktoré u nich zažil: „Vždy som oboch videl pri modlitbe. Celé odpoľudnie sobotňajšie čítala stará mama žalmy.“¹ Stretnutia so starými rodičmi boli pre Pavla a jeho o päť rokov mladšieho brata Juraja počas detstva najvýznamnejšou príležitosťou byť v dotyku so židovskou vierou. U ostatných blízkych príbuzných takúto náboženskú zanietenosť nenachádzali. Neskôr sa Pavol Strauss – nie celkom presne – vyjadril, že vyrastal v ateistickom prostredí.² V skutočnosti sa jeho rodina vždy nábožensky hlásila k židovstvu. Otec Straussovej mamy Vilmy, mikulášsky obecný lekár Bartolomej Kux, bol voľnomyšlienársky orientovaný človek; jeho vnuk Pavol ho označil za „tolerantného ateistu“. Obluboval diela predstaviteľov vulgárneho materializmu 19. storočia, ako boli nemecký filozof Ludwig Büchner či holandský fyziológ Jacob Moleschott.³ Od náboženstva si

síce vo všeobecnosti držal odstup a vysmieval sa formálne veriacim, sám však do istej miery tradície dodržiaval a chodil s rodinou na veľké sviatky do synagogy.⁴ Ani pre Pavlových rodičov Izidora a Vilmu židovské náboženstvo neznamenalo z duchovného hľadiska zásadnú hodnotu, nikdy však nezašli tak ďaleko, aby sa ho úplne vzdali.

Vzhľadom na prostredie, v akom vyrastali, neprekvapuje, že Pavol a Juraj Straussovci nenachádzali počas detstva a dospievania v náboženstve oporu, naopak, vytvoril sa u nich pocit duchovnej neukotvenosti. Juraj Strauss sa o tom vyjadril: „Nevedel som sa vôbec orientovať. Chodili sme na veľké sviatky do kostola, to bolo všetko. Ale že by som to duchovne nejako do seba nasával, to nie. U brata to bolo ešte výraznejšie. Nerozumel som tým obradom, pre mňa to bolo viac-menej divadlo. Nikdy som sa nedostal hlbšie do tej viery. Bolo to tým, že moji rodičia neboli duchovne spätí s náboženstvom.“⁵ Dôsledkom dezorientovanosti v náboženských otázkach okrem iného bolo, že sa Pavol Strauss v detstve modlieval v izbe k „veľkej neznámej sile“.⁶ „Ja som v tie časy veril v Boha akosi panteisticky, že je všade a vo všetkom prítomný, že je vševládci a všetko vie a vidí. To ma naplňalo strachom a neistotou, preto som sa aj bál neosvetlenej izby a vlastnej zloby.“⁷

Pavol Strauss však okrem židovstva, do ktorého sa narodil, bezprostredne od začiatku vnímal aj kresťanstvo. V rodnom meste vyrastal v úzkom kontakte s tamojším katolíckym i evanjelickým obyvateľstvom. Veľký vplyv naňho mala jeho vychovávateľka Mária Šmídová zo Svätého Jána, ktorá neskôr vstúpila medzi dcéry kresťanskej lásky sv. Vincenta de Paula (vincentky) a stala sa z nej sestra Kamila. Často s ňou ako malé dieťa chodil na katolícke bohoslužby. Podľa Straussa práve ona modlitbami najviac prispela k tomu, že ho „dobrotivý Boh povolal do sveta poznania“.⁸ Z rodiny mala najbližšie ku kresťanstvu Pavlova matka Vilma. Vo Viedni navštevovala katolícke kostoly a brávala tam aj svojho syna. Podľa Pavla Straussa bola jeho mama veriaca a túžila po krste, no rodina zabránila jej konverzii.⁹

Malé náznaky budúcej konverzie sa u Pavla Straussa objavovali už v detstve. Keď musel ako trinásťročný pre choro-

bu opakovať tretí ročník štúdia na gymnáziu, stal sa jeho novým spolužiakom Martin Števček, neskorší katolícky kňaz a spisovateľ (pod menom Maroš Madačov). Straussovi zostalo zapísané v pamäti, ako sa v tomto čase v školskej úlohe venoval opisu zabíjačky u svojho starého otca. Slovenčinár Ľudovít Šenšel vyhodnotil prácu ako najlepšiu a dal ju Straussovi prečítať pred celou triedou. Martin Števček po rokoch Straussovi povedal, že v tej chvíli tušil, že bude konvertovať.¹⁰

Vo všeobecnosti však náboženstvo nehralo v živote Pavla Straussa počas detstva a dospievania významnejšiu úlohu. Jeho vysokoškolské časy, ktoré prežil v tridsiatych rokoch na medicíne vo Viedni a v Prahe, boli spojené i so sympatiami ku komunistickým myšlienkam. Aj v tomto období však svoje „tiesne a samotárske bôle“ často zanesol „do pološera katolíckych domov a kaplnôk, kde sa v tichom dumaní rozchádzali. Boli to prvé neartikulované modlitby duše.“¹¹ Počas štúdia a následnej vojenskej služby sa Strauss venoval indickej mystike, študoval posvätnú knihu hinduizmu Bhagavadgítu či teozofické diela. Zaujal ho švédsky mystik a teológ 18. storočia Emanuel Swedenborg. Čítal práce českého autora Karla Weinfurtera, ktorý vydával revue *Psyche*, venovanú mystike, okultizmu a metafyzike. Neunikli mu ani diela Paula Bruntona, britského popularizátora východnej filozofie.¹²

Stretnutie spriaznených duší

Straussova cesta od inklinácie k východným náboženstvám, navonok prejavovanej malou striebornou figúrkou Budhu zavesenou na retiazke na krku,¹³ ku kresťanstvu sa viaže k začiatku štyridsiatych rokov 20. storočia. Bezprostredný vplyv na jeho rozhodnutie dať sa pokrstiť mal jeho vzťah so židovskou rodinou Munkovcov. Manželia Munkovci a ich dvaja synovia Tomáš a Juraj, ktorí dovtedy žili v Bratislave, sa do Ružomberka prisťahovali v roku 1938. Čiže približne v tom čase ako Pavol Strauss, ktorý tam na konci tridsiatych rokov vykonával vojenskú službu. Práve v tom období sa završovala cesta rodiny Munkovcov do katolíckej cirkvi. V novembri 1939 všetkých štyroch členov rodiny pokrstil v Ružomberku farár Ján Ferencík. Odvtedy žili Munkovci intenzívnym náboženským životom.¹⁴ Ich život mal veľký vplyv na viacerých ľudí, s ktorými prišli do kontaktu. Jedným z nich bol aj Pavol Strauss.

Pavol Strauss poznal Munkovcov ešte z čias, keď žili v Bratislave, skutočne

hlboký vzťah sa ale medzi nimi vytvoril až v Ružomberku, kde ho „*ľudsky a kultúrne prítúlili*“.¹⁵ Strauss mal s Munkovcami spoločný obdiv k dielu nemeckého básnika Rainera Mariu Rilkeho. Pomohli mu nájsť cestu k mnohým duchovným literárnym dielam. Strauss sa tak začal orientovať na štúdium Svätého písma i diel svätého Augustína, svätého Jána z Kríža, svätej Terézie Avilskej či Tomáša Kempenského. Vďaka Munkovcom spoznal aj práce nemeckých katolíckych teológov 20. storočia, ako boli Romano Guardini alebo Peter Lippert. Trávili spoločne voľný čas, debatovali o náboženských a filozofických témach.¹⁶

Kontakty s Munkovcami neustali, ani keď Pavol Strauss opustil Ružomberok a stal sa v roku 1940 lekárom v nemocnici v Palúdzke pri Liptovskom Svätom Mikuláši. Často spolu komunikovali prostredníctvom listov.¹⁷ Straussovi trvalo niekoľko rokov, kým „*prekonala všetky predsudky o jezuitskej úlisnosti a korupčnosti kňazov až po nehodných, zvrhých pápežov a hrôzy a krutosti inkvizície*“.¹⁸ Napokon v ňom však pod vplyvom Munkovcov nastal prerod. Po viac ako štyridsiatich rokoch Strauss napísal: „*A tak, ako ma Boh zaviedol do tej rodiny, ma postupne – ako vo sne – zaviedol do veľkej rodiny katolíckej Cirkvi. Žiadne veľké prelomy, ale organický rast a vrastenie do ovzdušia, kde som našiel domov.*“¹⁹

V roku 1942 prišlo definitívne rozhodnutie Pavla Straussa pre vstup do katolíckej cirkvi. Zavŕšilo sa tak obdobie, ktoré označil ako hľadanie duchovných a všeludských hodnôt – cesty, pravdy a života. Dospel k presvedčeniu, že všetci doterajší „*lekári*“ zlyhali pri riešení dvoch kľúčových problémov sveta: sociálneho problému a problému mieru. Len v katolíckej cirkvi nachádzal odpoveď pri hľadaní rovnosti (pri prijímaní sú všetci rovní), spravodlivosti (cirkev privinie k seba každého človeka dobrej vôle) či svetovosti (veriaci sú všade spojení tou istou vierou). „*Milosťou Božou a štúdiom došiel som k presvedčeniu, že len katolicizmus, a to totálny katolicizmus, na slovo vzatý, je jedine schopný urobiť z človeka tvora, hodného toho mena, a zo sveta nie peklo, ale ozaj svet.*“²⁰

Hľadanie odpovedí na aktuálne otázky smerovania ľudstva a ich objavenie v náuke katolíckej cirkvi však bolo len časťou Straussovej konverzie. Sám si uvedomoval, že prerod, ktorý zažil, nebol primárne dôsledkom jeho úsilia – štúdia či poznávania sveta. „*Nijaká skutočná konverzia sa nedá vysvetliť len*

vonkajším alebo myšlienkovým, filozofickým a dogmatickým vývinom. Lebo vždy je predovšetkým dielom Ducha Svätého. Milosť sa nedá získať – iba obsiahnuť.“²¹ Zavŕšená konverzia dala napokon Pavlovi Straussovi aj odpovede na trvalé otázky spojené s hľadaním cesty, pravdy a života: „*Pretože som našiel Ježiša Krista, našiel som i Cestu i Pravdu i Život.*“²²

Krst

Na krst sa Pavol Strauss pripravoval s kanonikom Jozefom Kožárom, dekanom v Liptovskom Svätom Mikuláši. Tento 64-ročný kňaz mal v tom čase za sebou viac ako tridsaťročné pôsobenie na mikulášskej fare. Strauss si naňho spomínal ešte z čias detstva, ako dôstojným krokom prechádzal popri ich dome v blízkosti farského chrámu na námestí. „*Neraz ma poláskal. Vtedy som netušil, že to bude môj krstiteľ.*“²³ Keď sa Strauss obrátil na Jozefa Kožára so žiadosťou o vyučovanie, stretol sa u neho s ochotou. Prebrali spoločne celý Nový zákon a kanonik mohol čoskoro skonštatovať, že adept je pripravený.²⁴

Po niekoľkomesačnom vyučovaní Jozef Kožár adresoval 24. júla 1942 spišskému biskupskému úradu žiadosť o súhlas, aby mohol Pavla Straussa pokrstiť. „*Už viac rokov, čo zúčtoval so židovstvom a študovaním teologických, asketických kníh pripravoval sa na deň, kedy sa stane i formálne prívržencom Krista Pána v jeho sv. Katolíckej cirkvi. – Lippert, Rilke boli mu najmilšími autormi.*“ Kanonik Kožár okrem toho pripomenul, že Strauss mal veľmi dobrú povest ako lekár i ako človek a jeho pokrstenie vrele odporúčal.²⁵ Spišský biskup Ján Vojaššák už nasledujúci deň Kožárovi listom odpovedal: „*Keď Dr. Pavol Strauss, náboženstva žid., už od viac rokov študuje katolícke náboženstvo a zaoberá sa s myšlienkou stať sa členom katolíckej cirkve a v poslednom čase aj pod vedením Vašej Vysokodôstojnosti učí sa pravdám katolíckeho náboženstva, keď bude dostatočne vyučený, môže byť pripustený ku sv. krstu.*“²⁶

Po súhlase biskupa Jána Vojaššáka už bolo potrebné len určiť definitívny termín krstu. Pavol Strauss si želal, aby táto vytúžená chvíľa prišla v deň sviatku svätého Augustína, ktorý sa oslavuje 28. augusta. Pri výbere krstných rodičov sa rozhodoval medzi manželmi Munkovcami a Imrichom Anslom.²⁷ Straussova voľba napokon padla na Františka Munka a jeho manželku Gizelu – ľudí, ktorí najviac ovplyvnili jeho cestu do katolíckej cirkvi. Pavla Straussa pokrstil

kanonik Jozef Kožár vo farskom Kostole svätého Mikuláša v Liptovskom Svätom Mikuláši 28. augusta 1942, dva dni pred jeho tridsiatymi narodeninami.²⁸

Pavol Strauss o tomto dni, ktorý označil ako veľký a osudný, neskôr napísal: „*Bol krásny, jasný letný deň, keď sme z mikulášskeho nádražia pod topolovou alejou šli do mesta. Cítil som, že to tak muselo prísť, tento faktický dôsledok milosti. No, nie vy ste si mňa vybrali, ja som si vás vybral. A tak som stál pred sklenenými dverami kostola, medzi krstnými rodičmi, kým nás pán kanonik voviedol do kostola a pred krstiteľnicu. Najväčšia chvíľa vnútorného rozhodnutia za Krista bolo vyznanie viery, pred oltárom. A na konci som dlho kláčať pod sochou sv. Terezy z Lisieux a prosil som sv. Pavla, sv. Augustína a ju, aby moje kroky viedli rozbuřenou dobou vo vernosti k Bohu.*“²⁹

Osem dní po krste napísal František Munk svojmu krstnému synovi za celú svoju rodinu list. V ňom sa vrátil k udalosti, ktorú spolu prežili: „*Skôr než uzavrieme oktavu nášho tohtoročného požehnaného augustínskeho dňa, cítíme všetci svätú potrebu vysloviť, akí sme šťastní s vedomím, že pevne a úprimne tam patriace Credo našlo v dôsledku sily nezadržateľného gravitačného zákona cestu k Jeho Telu. – Ako s hlboko pohnutou zbožnosťou obdivujeme nekonečnú milosť vyvierajúcu z Jeho Srdca, s akou milujúci k sebe pripútava každý k jeho Telu v dobrej vôli sa usilujúci atómček, a tento ihneď začleňuje do večného kolobehu Svojej Krvi. – Aké plné najvrúcnejšej vďačnosti sú naše modlitby pri tejto príležitosti upriamené k Nemu, aké vrele hlboko pokorné prosby o láskavosť nechať Jeho Dielo pod ochranou Jeho svätého Ducha.*“³⁰

Život kresťana

Vzťah Pavla Straussa k svojim krstným rodičom a ich dvom synom po krste naďalej rástol a rozvíjal sa. Dopisovali si a Strauss bol častým hosťom v ružomerskom byte Munkovcov. Oni ho zase navštevovali v Liptovskom Svätom Mikuláši. Pristupovali k nemu ako k súčasť rodiny. S Tomášom Munkom prežíval Pavol Strauss intenzívne jeho rozhodnutie zaradiť sa medzi jezuitov. V júni 1943 sa Tomáš práve so Straussom podelil o radosť z prijatia do Spoločnosti Ježišovej: „*Viem, že sa budeš radovať tomuto listu – veď si vždy túžil vidieť ma v rodine sv. Ignáca. Aj ja som plný vďačnosti voči Pánovi, ktorý pamätá i na svoju poslednú ovečku a stojím s nemým obdivom pred*

Jeho zázračnými cestami, ktorými nás vedie k príhodným pastvinám.⁴¹

O hĺbke vzťahu, ktorý sa vytvoril medzi Pavlom Straussom a Tomášom Munkom, vypovedajú slová z listu, ktorý Strauss poslal Tomášovi: „Však nám obom vekový odstup neznamenal dialku a obaja najlepšie vieme, že i skrz vzájomnú bezslovnosť nastalo medzi nami, krátko spojenie toho nášeho najvnútornejšieho. To stačí, aby dvoch bratov-zasvätencov tohoto všehomíru, cez hranicu hovoreného i písaného slova, spojilo nerozlučne do rádu anjelom poranených; a tí sú jedni v druhom: jeden žije druhého, jeden žije za druhého, v druhom.“⁴²

Po krste žil Pavol Strauss podľa vlastných slov v šťastnej duchovnej nála-de. „Veď som si uvedomil, že sv. krst zmyl zo mňa hriechy minulého života a začal som vlastne nový život, čo ma duševne veľmi nadľahčovalo.“ Okrem kontaktov s Munkovcami, ktoré boli preňho „rámcom a usmernením života“, ho ovplyvnil aj jezuitský páter Rudolf Mikuš, ktorý od roku 1942 pôsobil v Ružomberku ako magister novicov. Strauss sa v tomto čase zamýšľal aj nad možnosťou rozhodnúť sa pre reholný život. Ako lekárovi mu boli blízki milosrdní bratia a zvažoval aj svoj vstup medzi jezuitov.³³ Napokon sa však jeho život uberal iným smerom.

Vstup do katolíckej cirkvi priniesol Straussovi potrebu čiastočne predefinovať svoj vzťah k židovstvu. Prijatie krstu preňho neznamenal zrieknutie sa židovského pôvodu. Otvorene sa naďalej hlásil k svojim koreňom: „Nikdy a nikomu k vôli, ani Hitlerovi, ani iným zažratým antisemitom, nezapriem svoj pôvod. Lebo to je Božie určenie. A z toho sa nedá, ani sa nechcem vyzuť.“³⁴ Z hľadiska príslušnosti k židovskej konfesii nemusel Strauss absolvovať žiadny dramatický rozchod. Jeho ukotvenie v nej bolo vždy skôr formálne, bez hlbšieho duchovného angažovania. Čo sa však pre Straussa zmenilo, bol pohľad na „židovský problém“, ktorý začal vidieť novou optikou ovplyvnenou nadobudnutou vierou: „Vykúpenie bolo potrebné a týka sa celého ľudstva. A dovŕšené bude podľa svätého Pavla, až sa obráti celý židovský národ. Že to raz bude, v to verím, v to dúfam.“³⁵

V období protizidovských perzekúcií na Slovensku neboli výnimočné prípady, keď sa Židia, v snahe zmierniť dopad právnych noriem voči nim a ich rodinám, obracali na katolíckych i protestantských kňazov so žiadosťou o pokrstenie. Aj Strauss prichádzal po svojej

konverzii do kontaktu s pochybovačmi, ktorí neverili v úprimnosť jeho obrátenia. „Stretol som ľudí, ktorí úkosom hľadeli na moju konverziu a neverili, že to nechce byť len únik pred dobovým postihom.“³⁶ Pochybnosti sa v prostredí, kde Strauss žil, vyskytovali naprieč náboženským spektrom: „Luteráni, väčšinou neveriaci, ma po konverzii mali za klamára. Katolíkom som bol podozrivý. Židia ma považovali za zradcu a podvodníka.“³⁷ Takýmto úvahám sa nedalo vyhnúť tým skôr, že Straussov krst sa uskutočnil práve počas obdobia deportácií Židov zo Slovenskej republiky roku 1942. V danej chvíli mohol byť skeptický postoj voči úprimnosti konverzie do istej miery pochopiteľný a pravdu mala ukázať až budúcnosť. Pavol Strauss dal svetu celým svojim nasledujúcim životom jednoznačnú odpoveď na tieto pochybnosti.

Poznámky:

¹ STRAUSS, Pavol: Autobiografia. In: *Listy PS*, 2007, č. 6, s. 22.

² STRAUSS, Pavol: Prečo som sa stal katolíkom. In: *Nová práca*, roč. 2, 1946, č. 1 – 2, s. 13.

³ STRAUSS, Pavol: *Život je len jeden*. Bratislava: Nové mesto, 1996, s. 13.

⁴ STRAUSS, Pavol: *Človek pre nikoho*. Bratislava: DAKA, 2000, s. 130; STRAUSS, Pavol: *Život je len jeden*, s. 13.

⁵ Rozhovor autora s Jurajom Straussom, Praha 15. 5. 2013.

⁶ STRAUSS, Pavol: *Život je len jeden*, s. 14.

⁷ STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*. Trnava: Dobrá kniha, 1994, s. 8.

⁸ STRAUSS, Pavol: Prečo som sa stal katolíkom, s. 14.

⁹ STRAUSS, Pavol: *Život je len jeden*, s. 14; STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 8.

¹⁰ STRAUSS, Pavol: *Človek pre nikoho*, s. 73.

¹¹ STRAUSS, Pavol: Prečo som sa stal katolíkom, s. 14.

¹² STRAUSS, Pavol: *Život je len jeden*, s. 14 – 15; STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 17.

¹³ STRAUSS, Pavol: *Človek pre nikoho*, s. 94.

¹⁴ PETRANSKÝ, Ivan A.: *Život pod hviezdou. Osudy Tomáša Dezidera Munka*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2008, s. 61.

¹⁵ STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 17.

¹⁶ STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 17; STRAUSS, Pavol: *Život je len jeden*, s. 16.

¹⁷ O korešpondencii Pavla Straussa s Munkovcami bližšie pozri: BUJKO, Peter: *Listy priateľov*. Výber z korešpondencie rodiny Munkovcov s Pavlom Straussom (K procesu blahorečenia). In: *Viera a život*, roč. 21, 2011, č. 5, s. 44 – 55.

¹⁸ STRAUSS, Pavol: *Človek pre nikoho*, s. 141.

¹⁹ STRAUSS, Pavol: *Za mostom času (Písanie bez konca)*. Košice: Verbum, 1993, s. 81.

²⁰ STRAUSS, Pavol: Prečo som sa stal katolíkom, s. 13 – 14.

²¹ STRAUSS, Pavol: Prečo som sa stal katolíkom, s. 14.

²² STRAUSS, Pavol: Prečo som sa stal katolíkom, s. 15.

²³ STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 9.

²⁴ STRAUSS, Pavol: *Človek pre nikoho*, s. 142; STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 69.

²⁵ Archív Rímskokatolíckeho biskupského úradu v Spišskom Podhradí (ARKBÚ Spišské Podhradie), f. Spišské biskupstvo, č. 1749/1942. List J. Kožárovi (koncept), 24. 7. 1942.

²⁶ BLAŽEKOVÁ, Iveta: *Pavol Strauss – človek pre nikoho – človek pre všetkých*. Liptovský Mikuláš: Múzeum Janka Kráľa, 2012, s. 11. Koncept listu pozri: ARKBÚ Spišské Podhradie, f. Spišské biskupstvo, č. 1749/1942. List J. Vojtaššáka J. Kožárovi (koncept), 25. 7. 1942.

²⁷ Imrich Anslo bol bývalý horár vo Vlkolínci. S manželkou Emíliou mali syna Pavla (priezvisko si neskôr zmenil na Horský), ktorý sa stal spolužiakom a priateľom Tomáša Munka a neskôr spoločne vstúpili do jezuitského noviciátu. BABÁL, Marcel: *Drevená dedina Vlkolínec*. Ružomberok: Mesto Ružomberok, 2002, s. 222 – 228.

²⁸ Záznam o pokrstení Pavla Straussa sa nachádza v matrike pokrstených na Rímskokatolíckom farskom úrade v Liptovskom Mikuláši (Matrica baptisatorum, 1908 – 1955, s. 162, č. 37). Záznam o pokrstení sa nachádza aj v drahopise matriky: ARKBÚ Spišské Podhradie, Matrica baptisatorum, 1942, 2. diel, farnosť Liptovský Svätý Mikuláš, s. 876 – 877, č. 37.

²⁹ STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 69 – 70.

³⁰ Zbierka Pavla Straussa ml. List F. Munka P. Straussovi, 5. 9. 1942.

³¹ Zbierka Pavla Straussa ml. List T. Munka P. Straussovi, 12. 6. 1943.

³² Zbierka Jozefa Straussa. List P. Straussa T. Munkovi, bez dátumu.

³³ STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 24 – 25.

³⁴ STRAUSS, Pavol: *Človek pre nikoho*, s. 141.

³⁵ STRAUSS, Pavol: *Človek pre nikoho*, s. 141.

³⁶ STRAUSS, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 25.

³⁷ STRAUSS, Pavol: *Človek pre nikoho*, s. 130.

Veriaci všetkých náboženstiev sa približujú a spoločné korene židovského a kresťanského náboženstva sa blížia v tejto dobe prihrotenia možného konca sveta. Blíži sa doba úplného zblíženia sa v Kristovi „in quo omnia constant“. Všetko, čo sa dobre vykoná, či práca, či veda, či umenie, všetko tomu slúži.

...Ale všetko a všetkých by som chcel preniknúť láskou ku Kristovi, perspektívou na Krista, láskou k svetu pre Neho a cez Neho až po tušenie Jeho príchodu k Poslednému súdu. On, absolútny stimul života. On, zvýraznenie a posvätenie každého skutku i tej najskromnejšej práce. On, skrytý význam a osud židovského národa a každého národa. On, skrytý význam osudovosti budúcnosti. On, duša vývoja vesmíru, sveta i človeka. On, zjednotiteľ ľudstva, on, čo premôže všetky protiventstvá.

(Pavol Strauss)

Proti prúdu čas – v živote i v umení

(K 100-ému výročiu narodenia národnej umelkyne Márie Medveckej;

11. októbra 1914 – 23. apríla 1987)

Či vidíme opar nad mestom, či opar nad dejinami národov od Abrahámovho mesta Ur po terajšie plodné boky mliečnej cesty smilstva, ľudstva osprosteného chlipnosťou a žravosťou, túžba ľudského srdca ostáva rovnaká. A ako sú vrstvenia v útrobach zeme, objavné prierezy profilmi vrchov, sú i vo vesmíre poznania úrovne rozlične dosiahnuteľné. Je isté, že v duchovnej ekonomike sa na určitých poludníkoch stretajú určité silové polia, ktoré nadnášajú určité individuá rozličných národov a povolání a rozličných vekov. Tu je len jedna blízkosť a jedno príbuzenstvo: tých, čo sa dostali do určitých polôh a dotykov tých istých výšok. Tí vedia, že sú z jednej rodiny poznania a vnímania. To sú tie skutočné príbuzenstvá a národnosti básnikov, mysliteľov. Podľa potencie duchovnej objavnosti sa jedni šmykajú po pluštiach historických a spoločenských rozprávačských konvencií, iní zas vystrčia tykadlá, či vo vede, či v umení a myslení, do neznáma.

(Pavol Strauss)

O vzájomnom vzťahu Pavla Straussa a Márie Medveckej ako o „priklade lások príbuzných duší“ sme písali v našich Listoch PS č. 6 (r. 2007) – pri príležitosti výročia úmrtia Márie Medveckej („Pavol Strauss – Mária Medvecká – príklad lásky príbuzných duší, s. 13 - 16). Tam sme uverejnili aj Straussov prejav, prednesený na oravskej rozlúčke s Máriou M. na cintoríne v Medvedzí 14. októbra 1987.

Roku 2012 vyšiel posledný, desiaty zväzok Zobraného literárneho a mysliteľského diela Pavla Straussa („Preklady a korešpondencia“), ktorý priniesol aj cyklus „Vzájomné listy Márie Medveckej a Pavla Straussa“ (s. 367 – 410). Táto korešpondencia tak názorne a presvedčivo demonštruje onú „lásku príbuzných duší“, že sa editor Zobraného diela P. S. prof. Július Pašteka v úvode k tomuto zväzku nezdržal, aby na dvoch stranách priam v básnickom nasadení neospieval jedinečný vzťah týchto našich dvoch veľkých umelcov. Aspoň úryvok:

Priateľské listy Straussa a Medveckej sú krajšie než akákoľvek ľúbostná korešpondencia. Mali by sa čítať ako dokument mimoriadneho zblíženia a pochopenia dvoch „príbuzných duší“. A aj ako obdivu-

hodný dôkaz pôsobenia „muža modlitby“ na otvorenú umeleckú dušu maliarky na jej ceste do večnosti. Pôsobia citovou náplňou, obojstrannou ústretovosťou, úprimným vzájomným pochopením, no i literárnou kultivovanosťou a poetickosťou. Zážitok z nich sa stupňuje opakovaným čítaním, ponáraním sa do duchovných hĺbok tejto vzácnej korešpondencie, jedinečnej v našej literatúre 20. storočia. Nevelkej rozsahom, klasickej hodnotou.

* * *

Pri príležitosti stého výročia narodenia Márie Medveckej sa chceme zamyslieť nad našimi oboma príbuznými duchmi – umelcami z hľadiska CELISTVOSTI dvoch osobností, ktoré vďaka pôsobeniu „určitých silových polí v duchovnej ekonomike“ boli vynesené „do určitých polôh a dotykov tých istých výšok“, aby v svete, kde sa „jedni šmykajú po pluštiach historických a spoločenských rozprávačských konvencií“ – oni „vystrčili tykadlá, či vo vede, či v umení a myslení, do neznáma“.

Pre pochopenie osobnosti jedného aj druhého, ako aj pre pochopenie špecifickej povahy ich tvorby a ich miesta v duchovnom vývoji Slovenska je dôležité uvedomiť si charakter doby, do ktorej svojou tvorbou vstúpili. Druhá polovica 20. storočia. Jej prenikavú diagnózu stanovil práve Pavol Strauss (nie náhodou lekár) hneď po skončení druhej svetovej vojny (hlavne v trilógii Mozaika nádeje, Ecce homo a Tesná brána). Je to doba, keď „**problém človeka**“ (použijeme názov Straussovej eseje v knižočke Ecce homo, o ktorú sa budeme opierať) – VYVRCHOLIL. V holej podobe vyvstala pred ľudstvom centrálna otázka: „**Čím je človek, čím sa stal človek a čím môže a má byť, ak má vôbec byť**“ (Strauss). Treba si ujasniť „pomer človeka k sebe a k svetu“: či sa rozrastá „do harmonickej

jednoty bytia“, alebo do „jeho scvrkania, redukcie do drobných prízemných odlúčeností“.

Tu sme pri koreni veci. Pre druhú polovicu 20. storočia platí Straussov postulát:

„Dnešný človek je vyradený z jednotnosti, lebo je vyradený z každej jednoty. Všetky spojivá sú v ňom poškodené, lebo sú rozleptané aj v celom údobí. V ňom niet súvisu, ako ani mimo neho niet súvisov. Je tu ako vyradený telefón s neplatným číslom; väčšina jeho zápojov je popretfňaná. A ako je sám zredukovaný, tak aj každá súčiastka jeho vnútorného mechanizmu i mechanizmu jeho vonkajšieho života sa redukuje na seba. Všetko je odlúčené od všetkého. Nič nezapadá do seba, ale zapadá v sebe. Organický súvis sa nahrádza nefungujúcim mechanizmom. Nič nevyrastá z ostatného, zo všetkého. Všetko vyrastá z ničoho. Človek sa odpojil od minulosti, od terajška – ved' ho len ničí – aj od budúcnosti, na ktorú sa neupiera. Odpojil sa od hmoty, ved' len poskakuje okolo nej. Odpojil sa od seba a jeho jednotlivé súčasnosti sú v jeho vnútri – ako vo vyhnanstve – zredukované, roztrhané ako ortuťové gulky v zaprášenom zákutí. Odpojil sa od Boha – trblieta sa v svojej už skoro nezredukovateľnej chvíľke. A tak je už – skoro – ničím, okolo mnohého – skoro – ničoho, v – skoro – ničom.“

Pripomeňme, že v svetovej poézii možno nenájdeme otrasnejší, všeobsiahlejší obraz onoho straussovského zredukovaného človeka (akéhosi „redukta“), aký nájdeme v Hviezdoslavovej básni, ktorá je priam *vesmírnym plačom* nad touto stratou „celosti“, „celistvosti“, „zaokrúhlenosti“ človeka; toho človeka, ktorého „všetko stvorenie túžobne očakávalo“ (Rim 8, 19), a po ktorom zostali len „zlomky, triesky, čriepky, kúsiky... rozbitého zrkadla“. Máme na mysli jeho báseň „Už nie viac celok, zaokrúhlený...“, ktorú uvádzame na inom mieste (s. 34).

Pri tejto príležitosti je pre nás dôležité zistenie: Pavol Strauss a Mária Medvecká ako tvorcovia preniknutí „harmonickej jednotou bytia“ – vstúpili do

doby, ktorá sa vyznačuje práve **totalným rozbitím tejto jednoty!**

„Človek nemá stred, preto nemá ani perifériu. Je redukovaný na redukované súcniosti a hodnoty, do prázdnoty medzi nimi sa hodí ako výplň hluk a treskot ulíc a fabrik, ručaj dzezu a kín, do medzier jeho vnútra chýba tmel, i nahrádza sa krikom námestí a zhromaždísk, naplnených politickými vášňami, alebo hurhajom pochabých športových fanatikov.“

Ako sa v tom poznáme, súčasníci Pavla Straussa a Márie Medveckej! – „Redukované vnútro človeka bolo v tomto storočí jedinečne pripravené prijať ryčiacich agitátorov, lebo akoby len ich rev vládala vyplniť tolku prázdnotu. Iba vyhasnuté pahrebiská duší mohli prijať také a tolko invetív na vnútorný fakt. Už nejde o obsah, už nejde o slovo, už nejde o to, čo spája slovo s človekom, aby ho oživilo. Bez slova niet života, ale tu často ostal už len krik, aby sa týmto znásilneným slovom stmelili vnútorné trosky života. Na počiatku bolo Slovo, na konci je len krik.“

„Redukovanosťou, rozbitosťou človeka zredukuje sa i pravda a opravdivosť v ňom. A tak sa stáva slovo nositeľom nie pravdy, ale akoby pravdy, a ako sa človek len zdá človekom, tak sa pravda len zdá pravdou, a stáva sa frázou, heslom, zdrapom platným nakrátko. Kým bol človek jednotným a jednotiacim zjavom, aj slovo bolo nositeľom dobra, pravdy a krásy. Teraz je slovo len leptajúcim jedom a posluhovačom nenávisťi, lži a zla.“

Spomínaná redukcia človeka je **totalná**, dotýka sa všetkých sfér jeho života a činnosti: aj vedy a techniky, aj umenia. „Aj umenie vyrastá z doby a z človeka doby, a tak je jej jasným zrkadlom“; „umenie redukovaného človeka je nebadane jeho verným odliatkom.“

To sa týka umenia slova rovnako ako hudby, či maliarstva. V maliarstve sa proces redukcie „dovšil maliarstvom abstraktným, ktoré zredukovalo opticko-citový dojem na cerebrálny úkon alebo reflex, odlúčený od zmyslových a citových oblastí. A posledným vyhnanstvom výtvorného umenia nie sú už ani mozgové závitky, ale strašidelné skrýše snovej ríše a orgiastické brlohy surrealistického pohľadného maliarstva.“

„A tak sa z umenia, ktoré bolo funkciou a funkčnou jednotkou jednoty, stal kus zla aplikovanej ideológie, nesúrodá zmes agitačných podeniiek, vír nevykvasenosti, veľmi problematická nálepka a až priveľmi postrádateľná príťaž života. Tak sa umenie, keď zredukovalo predovšetkým seba, stalo **nástrojom redukcie.**“

„Klasická prírodná veda sa snažila o jednoliaty náhľad na všetko tým, že vo všetkom chcela vidieť odvodeninu zákonov fyziky a chémie. A tento postoj prenikol do všetkých oblastí, aj do psychológie a sociológie, aj do hospodárstva, politiky a etiky. A tak sa kopiaie a drobiace poznatky a technické vymoženosti plošne rozliezli po svete a spôsobili náramné sploštenie a redukciu človeka na seba a pod svoju dôstojnosť. Následkami tohto závozu sú krízy dnešného ľudstva. Rozleptané sú sociálne a hospodárske štruktúry, mnoho je v rozklade, ale mnoho sa aj rodí.“

Dokážeme si priznať (my, ktorým bolo dané zažiť prelom 20. a 21. storočia), že patríme k spoločenstvu ľudí, čo ich „vnútro sa podobá dymiacemu sa zhorenisku, ktorého posledným výrazom života je dym a smrad, vychádzajúci zo smutných, od seba odlúčených a polozbúraných múrov mechanického chápania, z trosiek mravnosti a zo zasypaných výhľadov ľudskosti“?

A predsa niet iného východiska, ako postaviť sa dobe, ktorú žijeme, zoči-voči. Lebo to je doba prelomu, a ak sa má šťastne zavŕšiť, musí nám byť jasné, čo opúšťame, a k čomu máme prísť.

„Naša doba sa zdá viac dobou prelomu, keď sa v mukách a útrapách končí jedno storočie a rodí sa nové. Nestane sa to tak, ako keď sa spustí železná roleta na obchode – dnes prestalo staré storočie, zajtra sa začne nové. Staré a nové zásady a hodnoty ešte dlho zotrávajú vedľa seba a proti sebe. Je úlohou mladých duchom ujať sa nového a uviesť ho do života. Je akoby koniec novoveku, lebo jeho ideový základ, mechanistická veda a jej adekvátne myslenie, dokonávajú. **Proces redukcie bytia človeka v jeho vnútorných danostiach i v živote okolo neho sa dovšil. Je to posledná fáza procesu odpadu človeka od Boha a uzavretia sa do seba** (podč. J.R.). Tým, že sa vymkol z veľkého súvisu, z jedine primeranej jednoty, začal sa v ňom rozkladný proces drobenia, štiepenia a umenšovania, ktorý ho priviedol na okraj možnosti bytia.“

Na tomto mieste je vhodné pripomenúť, ako Straussove úvahy o striedaní dvoch epoch: epochy ODVRATU od Boha a nastupujúcej epochy PRÍVRATU k Nemu – vzácné súznejú so závermi Vladimíra Solovjova, ktoré – sedemdesiat rokov pred Straussovým „Problémom človeka“ – vyslovil v „Prvej prednáške o bohočlovečstve“. Hovorí tam, že veľkou úlohou západnej civilizácie bolo dosiahnuť „úplné a dôsledné odpadnutie prirodzených ľudských síl od božského princípu, ich výlučné sebazdôraznenie,

snahu založiť stavbu univerzálnej kultúry na sebe samých“. Západné ľudstvo sa napokon muselo „z praxe, z historickej skutočnosti“ presvedčiť, že to „sebazdôrazňovanie vlastnej vôle je prameňom zla a utrpenia, pesimizmu“ – a len tak mohlo byť „pripravené prijať náboženský princíp, pozitívne zjavenie ozajstného náboženstva.“ (Vladimír Sergejevič Solovjov a ruská náboženská filozofia, BYZANT Košice, 2011, s.15.) – Len tak môže byť epocha ODVRATU od Boha vystriedaná epochou PRÍVRATU k Nemu.

Vráťme sa však k našim „hrdinom“: Pavlovi Straussovi a Márii Medveckej. Čo to spraví, keď do doby totalne zredukováného človeka a ľudstva vstúpi bytosť tvorcu, ktorému bolo vyššou mocou zverené poslanie stelesniť v sebe ideál harmonickej, celistvej osobnosti, „človeka nového, možného, vytúženého, človeka s jednotou myslenia, biologického a náboženského vedomia až do posledných záhybov života“ (Strauss).

„Marienka, Tvoj život je jednoliaty. Si celá Ty v každom ťahu štetca i v každom slove. Si celá v nich. A to je krása vyplneného života. (...) V tejto konštelácii vnútra korení všetka Tvoja láska k životu. Tak si život zo seba sami tvoríme. Aj odolnosť voči zlu a každej nízkosti.“
(Pavol Strauss v liste z 5.3.1986.)

Taký človek sa ocitne sám proti všetkým. Naozajstný „Človek pre nikoho“ (ako bol Strauss nazval vari svoje základné dielo).

„Atmosféra nerozpletiteľných a ne-definovatelných nedorozumení zavládla v krajine transsubstanciálnych a ideových prešmykov. A hrozí ladová doba úplnej izolovanosti. – Tak sám medzi toľkými podobnými človek ešte nebol. Vnútro človeka začína pozostávať len z hraníc. Babylon v nás na prestole. Konce bez začiatkov. A začiatky bez koncov. Tabula rasa múdrosti lásky.“

„Všetko je dobré ako je. Nevšimnú si ma, zabudli na mňa, prenasledujú ma, opovrhujú mnou, sú nevrlí, nevráživí, lahostajní, nepriateľskí, nedôverujú mi, závidia mi. Všetko je dobré, ako je.“

„Živený frustráciou, lahostajnosťou, nevšímavosťou, životom na vedľajšej kolaji, čo ešte chceš? Výmenu toho. Nie. Silu, aby sa to s ľahkým srdcom dalo znieť.“

Nesieš ľuďom pravdu, a nieto tých uší, čo by ju počuli, a tých očí, čo by ju

vnímali. Tento pocit za nich oboch výstižne vyjadril P. O. Hviezdoslav, neprekonatelný vzor harmonickej, celistvej osobnosti, napríklad v básni „Ó, praňte mi ticha, žičte pokoja...“:

Ó, praňte mi ticha, žičte pokoja,
mňa lomoz ten všednosti zmorí!
Ja nie, nie som súci o zisk do boja,
nie za veteš v sváry a spory.
Ja nerozumiem vám, vy zase mne:
i krížime sa rôzne plamene,
môj k výši, váš šlahá dolu,
váš oltár trhu korisť ovíja,
môj obletuje peruť génia,
nemôžeme žertvovať spolu.
- Mňa uráža, čo blaží vás;
mojemu zraku iný kynie cieľ;
kým miesite svoj mútny kvas,
môj duch si k svetlu, tamo podletel,
súladu kde rozkoš, kde niet odboja...

Ó, praňte mi ticha, žičte pokoja!

Keby sa to dalo – u umelca tohto typu – len zanevrieť na svet, uzavrieť sa do seba a z dákej vyvýšenej veže možno až s rozkošou hľadiet, ako sa všetko rúca a vrhá do pažeráka skazy... Ale ono je to práve naopak:

Som sirý hlahol volajúceho
na púšti: vidím zdávna, s žialom vidím.
Žrec pravý riekne: Čo ma do neho,
do zástupu, čo nemá citu pre mňa?
Ja nluštím preň perlu krásy z temna;
ja vnuknutím sa božím v piesni rídím,
ja spievam v techu sluchu svojeho.

No, malému bárs, mne to neni dost:
ja zdeliť sa chcem celý svojmu ľudu!
Ja namáham sa preňho o radosť,
preň myslím, cítim, trpím, plačem žiale;
ja ľúbim svoj ľud, ľúbim neskonale,
i preto volám v tú noc čiernu bludu:
tu chlieb i svetlo, poď sem... buď môj host!

A predsa znikiaľ vlúdnej ozveny,
nik neodpovie: Idem! – nik z mi z rodu:
až schrípem aj i zmlknem strápený,
svoj nástroj v konár vrby zvesím holý,
tak strádam – Avšak v srdci bolí, bolí:
i schytím harfu znova, vlastnú škodu
pochovať aspoň v zvukov búrení...

„Môj duch si k svetlu podletel...“ Je nejaký zákon, že práve títo duchovia, upnutí k svetlu, ku krásu – čo platí rovnako pre Straussa ako pre Medveckú – musia prejsť onou znamenitou TMAVOU NOCOU: „Iba kto prešiel najtemnejšou nocou, sa môže úprimne tešiť svetlu, i keď len možnému. Kto nepozná zatiernenie

skrytosťou, nevie sa nadobro otvoriť náznakom priazne.

Sme generácia, ktorá prešla tieňmi vojny a hrôz, neopodstatnenými a skoro nepredstaviteľnými represáliami a prikorím. A preto precitujeme ako pod lupou všetky krásy sveta, od šťastia, že môžeme žiť, až po radosť z každého kvietka, z každej kvapky rosy na kvetoch a stebľách, z kúska odhrnutej opony chmár. – Naše životy boli a sú vypožičané a to do tej chvíle, kým nesplatíme dlh svojej ľudskej úbohosti.“

To sú tie chvíle týchto duchov, keď – povedané slovami P. O. Hviezdoslava v skladbe „Som na vrchole veku ľudského...“ – bolo treba stanoviť sa vrastením až v pôdu skalistú, úžasom strnúť, temer skamenieť; v najnižšej skruhe, pokajáním tým najhryzavejším prelomiť sa v poly, sa na kolená vrhnúť v zničení; a ruky vzpiate staby parute dve suchára tam na neschodnej hrobli, vlas rozmetaný hrstou víchrice, po tvári cíčkom krvou zbronený znoj, v blýskavici granáty jak v sprchu za osrkania celej bytosti, šept leda na rtoch modlitby, či vzdych: tak čakať – čakať – až sa zmiluje ten, človeku čo už vymeral cestu na zemi bludnej k prebehnutiu, než z života matky na ňu vykročí, Boh...

(23.6.47) Pane Ježišu, som zbytočný ako slnko medzi západom a východom, ako dážd, ktorý neprší.

Pane Ježišu, či mne už nič nemôže pomôcť, len smrť? Aspoň trpieť sa smie.

Ničoho sa nebojím. Žijem rád pred Tvojimi veľkými rozhodnutiami. Človek je sám, lebo vie – že si. Mimo Teba sa nedá byť, i keď sa chce.

Pane Ježišu, daj iným môj čas, už mi je skoro na ťarchu. Ľudská prítomnosť sa ľahšie nahradí, ako jej neprítomnosť. (Mozaika nádeje, s. 99)

V súvisu so Straussovým „Problémom človeka“ sa mi žiada upozorniť ešte na jeden závažný moment. Ako nám Strauss ukázal, v epoche redukcie človeka a všetkého, čo s ním v živote súvisí, podlieha redukci aj umenie, aj slovesné umenie, hudba a maliarstvo, ktoré sa našich dvoch tvorcov dotýka priamo. Potom je však prirodzené, že sa v týchto oblastiach uzakónuje DOBOVÝ ÚZUS, ktorý onou redukciovou nemôže nebyť zasiahnutý. Tak vzniká napätie medzi dielami týchto

tvorcov a medzi vzťahom a hodnotením dobového („pokrokového, moderného, postmoderného...“) úzu k nim. U Pavla Straussa i u Márie Medveckej je toto napätie cítiť veľmi zreteľne. Ak sa aj prejavia náznaky uznania, ocenenia, dotýkajú sa často povrchových vrstiev ich diela, nie ich bytostného jadra.

Sú umelci, ktorí cítia, že sú **médiom odvrátených svetov**. „Oproti určitej aktívnej realite môže stáť na túto konšteláciu zvlášť citlivá, lebo zvlášť prispôbena štruktúra subjektívna, na tú patričnú vysielacku prispôbostený prijímač. To je prorok, alebo vizionár, alebo básnik, alebo svätec – svojej doby.“ (Strauss).

Pavol Strauss o hudbe napríklad píše, že „má korene v ničom, alebo v nepostrehnuteľnej oblasti a premieta sa do života ako veľký posol podstaty bytia. Za všetkou hudbou je duch sveta, Duch svätý.“

A na inom mieste: „Hudba nevznikla. Hudba tu vždy bola, pred všetkým komponovaním. Hudba nie je výsledok ani následok, ale duchovná pralátka. Ona sa nestala, ona bola duchovným závejom Absolútna.“

V tom istom duchu sa uvažovalo aj o poézii v znamení rozhovore v trojici: Pavol Strauss – Milan Rúfus – Maša Haľamová (porov. „Trojhlasne o poézii“. In: P. S.: Zobraň literárne a mysliteľské diela VII., s. 295-301).

Rúfus napríklad hovorí: „... Vyšpekulovať sa dá všeličo. Ako sa dajú v oblasti fyziky vyšpekulovať zázračné veci, aj tu sa dajú vidieť prinajmenej veci zaujímavé. Ale i napriek tomu sa pozná, že to nie je ono, že to nerobilo **médium**, ale že to urobil bystrý, prenikavý analytický mozog, ktorý presne vie, obrazne povedané, koľko má kostí veľryba i báseň, z čoho všetkého sa skladá, z akých buniek atď. Vie, ako rezonuje určité slovo s iným slovom. Ale to všetko je len istá prenikavá hra intelektu. Ibaže hry intelektu a poézia sú dve odlišné veci. **A naša súčasnosť si ich stále pletie a mylí.** Preto je aj v umení situácia čoraz neprehľadnejšia.“

* * *

Rúfus nás svojou „popletenou súčasnosťou“ navrátil do sveta Straussovho redukovaného človeka, redukovaného umeleckého úzu. Tvorca – médium má v takom „totálne pomýlenom“ (Strauss) svete jedinú voľbu: **nebrať ohľad na ľudské ohľady**. Pekne o tom píše Mária Medvecká v liste z 27.4.1986:

„Ja sa môžem iba na vlastné ruky spoľiehať. Že dokončím začatý portrét, a bude taký, aký chcem aby bol – aký je i v mojich

predstavách! Že strom bude tým pravým stromom a kameň bude ešte kamenejší, lebo nadovšetko treba robiť dobré obrazy a myslieť iba na to, že pôžitok, ktorý ti umenie poskytuje, je samo o sebe šťastím. Iba to môžeme dávať ďalej. – Obraz sám musí uspokojovať srdce!

Nie som súca na poklonkovanie, presviedčanie, vynukovanie sa, sem – tam sa pred Vami predvádzam, ale to len z čirej radosti, že ste pri mne. A nechcem aby ste boli smutní, zavše si aj zatáram, ale v podstate, najviac túžim sadnúť si k ohníku, počúvať, ako praskoce raždie, rozmyšľať, aký je život krásny, ak ho prijímame s úprimným srdcom.

Nebolo by už načase žiť úplne iba podľa „hlasu svojho srdca“? Načo bystrinu, ktorá chce tiecť jedným úzkym korytom, rozlievať do šírky, do plytčiny?“

Nie je preto náhodné, že si Mária Medvecká v liste z 12.5. 1985 cituje básen Junny Moricovej:

S géniami som vodku nepila
a blízko k sebe som ich nepúšťala.
Jak mladá poetka som nezažiarila,
ušiam som nelahodila, zrak neláskala.

Na prsty nestúpila som pred nikým,
netvárila sa, nepoklonkovala
a nezaliečala sa nikdy tým,
pre ktorých býva tovarom aj chvála.

Nijaké čačky, prisahám, že nie,
mi nepoplietli svojím leskom hlavu.
Nestíchli moje mlynské kamene,
vždy budem ako sopka chrliť lávu.

Nedala som sa skrotiť pustým tmám,
ctiteľom v šere zasvinenej sály.
Ži vždycky iba tým, čo povieš sám,
nie tým, čo na Tvoj účet povedali!

Nepripomína nám v tomto ohľade Mária Medvecká Máriu Magdalénu? – Keď som jedného dňa čítal komentár pátra Jozefa Porubčana (v knihe „Myšlienky

na každý deň“) k evanjeliu sv. Jána „Pomazanie v Betánii“ (Jn12, 1-11) – k tomu odvážnemu kroku Márie Magdalény, keď pri hostine u brata Lazara, pripravenej na počesť Ježišovej návštevy, „Mária vzala libru pravého vzácneho nardového oleja, pomazala ním Ježišove nohy a poutierala mu ich svojimi vlasmi“ (12,3) – prekvapilo ma, že pátrovi Porubčanovi pripadá chovanie Márie Magdalény ako „nádherná, **bezohľadne čistá dramatická báseň**“. A pýta sa: „Bolo to nespoločenské, neslušné, vyzývavé? Naozaj jej nezáležalo na tom, čo povedia vážení hostia? Jediný, na kom jej záležalo, bol Ježiš...“ A podotýka: „Len zriedka sa stáva, aby človek svojou čistou pravdou a svojou láskou tak samozrejme a bezohľadne lámal a odhadzoval všetky spoločenské ohľady a pravidlá.“

Zlatým klincom spečatil tému „nebrať ohľad na ľudské ohľady“ Pavol Strauss v zázname z 22.3.1950 (Tesná brána):

Náš život je presiaknutý konvenčnými zlovykmi a klamstvami. Sú to vlastne povykrućané čnosti. Najhoršie z nich sú ohľady. Ohľad je falošné zastieranie našich snažení, našej vôle. Nebojíme sa, že sa pravda neuplatní. Ale bojíme sa, že sa znepáčime niekomu pre uplatnenie pravdy. Hovorili sme vtedy, keď sme mali mlčať. A cítíme to. Mlčali sme, keď sme mali hovoriť. A vieme to. Bojíme sa a nechceme si priznať, že sa bojíme. Koríme sa, keď máme pranierovať. A škripeme v sebe zubami.

To všetko by si človek mohol ušetriť, keby bral ohľad iba na Božie utrpenie v ľuďoch. Ľudí sa strachujeme a Boha sa nebojíme. Keby sme sa úplne odovzdali a pokorili Bohu, získali by sme pokoj, ktorý by nám nemohol vziať ani človek, ani žiadna iná moc by ho nemohla naštrbiť. Lebo pokoj je vnútorná sila, ktorá zvíťazila nad všetkým strachom. Iba život spradený z pokoja a hľadania pravdy ústi do lásky, ktorá je schopná všetko si podmaniť.

Žiadúci postoj umelca v takejto prelomovej dobe závratne sformuloval Pavol Strauss už pred 70 rokmi (1947):

„Svetom sa valia mračná, ktorých brušiská sú vypchaté búrkami, mračná od Východu a od Západu. Ale medzi nimi stojí – lebo medzi nimi sa dá i stáť – človek; stojí rovno, a preto je medzi ním a každou dobou rovnaká vzdialenosť.“

Dejinný sen skutočnosti sa v ňom pojí so zjavenými zrkadlami Večnosti.

Myseľ, srdce i chrbticu má vzpriamenú do jednej čiary. A plody pravého vedomia mu dozrávajú na bledších i šedivejších škraniciach. Len po členky mu doráža malý ščernutý prílív smútku. Plecami sa opiera občas z kozmickej ustatosti o vrcholce istoty z plnosti časov.

Ak sú križla nohami vzduchu, zvečňuje svojim pohľadom túžbu Čistých. – Ak je modlitba tvorivou činnosťou a utrpenie schodiskom zrenia, každý dych jeho práce je posvätený.

Toto by mohlo byť duševné ex libris kresťanského umelca.“

Poznámka. Prekvapilo ma, keď som v zošite zápisníka z r. 1989 našiel záznam, ktorý ma hneď navrátil k našim úvahám o „falošných ohľadoch“:

Leontjev (Konstantin Nikolajevič) ma privádza na myšlienku, že mysliteľ sa nemusí trápiť nad problémom, čo povie prítomnej dobe, ale čo povie s v o j e j dobe, keď sa jej konečne uráči prísť.

„Estetikovi sa sluší v čase nehybnosti byť za pohyb, v čase roztopaše – za prísnosť; umelcovi sa sluší byť liberálom za vlády otroctva, patrí mu byť duchom aristokratom, keď panuje demagógia; trošičku libre penseur (aspoň trochu) pri pokryteckom farizejstve, nábožným pri neverectve... t.j. neskloniť sa pred davom: ani hlavou, ani v svojich úmysloch.“ (Porov. J. R.: V dotyku s Pavlom Straussom X.; Vydavateľstvo G-ATELIÉR, 2014, s. 120.)

A druhé prekvapenie: keď som v zborníku spomienok na Máriu Medveckú, vydanom k 100-tému výročiu narodenia, objavil fotografiu, ktorá túto „pred nijakým davom nesklonnú – ani hlavou, ani v úmysloch“ našu maliarku vystihuje priam obdivuhodne. (Porov.: Príbehy..., Oravská galéria v Dolnom Kubíne, 2014, s. 63.)

Ale čo sa stane, ak ten „Človek pre nikoho“ stretne v tomto cudzom zredukovanom svete rovnako celistvú, harmonickú, príbuznú dušu – ó, aký to ples stretania! Nebolo teda náhodné, že Mária Medvecká po prvom dotyku s prvým dielom Michaila M. Prišvina, ktoré sa jej dostalo do rúk, reagovala takýmto závratným listom:

Vážený pán Rybák,
nečakám, kým dočítam knihu! Už Vaše venovanie mi vohnalo slzy do očí, srdce sa rozlietalo, vzlietlo do oblakov, opantala ma taká radosť, že musím ihneď písať a odrazu aj čítať. Už prvé stránky ma fascinujú.

Objímala by som celý svet! Ako je možné, že doteraz tak často som mala pocit citovej púšte okolo seba?

Ako je možné, že raz príde skupina cudzích ľudí, ktorých sa už vopred desím, lebo treba „besedovať“, čo pre mňa znamená – predvádzať sa, koktať, habkať, tváriť sa, no nič z tohoto sa nedeje – očitám sa medzi blízkymi, ktorí mi už dávno rozumejú, čítajú v srdci, v myšlienkach a neuskutočňuje sa ani jediný nepravý pohľad?!

A po dlhom čase mi je dobre, ako keby som sa napila čarovného nápoja, svet sa zmenil vo fascinujúci prelud. Nezmysle?

Títo cudzí ľudia, cudzí Človek, sú mi blízki, dostávajú krídla, zdá sa mi, že by som dokázala nielen maľovať, ale i písať. Hrnú sa mi nápady, myšlienky, všetko je ľahké.

Je to čudné. Možno v našom živote je ukrutná absencia citu. A Čierny drozd mi ho nahradí.

S vďakou, s pozdravom

Mária Medvecká

„Priateľ môj! Neboj sa nočnej myšlienky, čo ti vrta v hlave a nedá ti spať. Nespi. A nech táto myšlienka prevrta tvoju dušu do konca. Vydrž. Jestvuje koniec tohto vrtania.“

Čoskoro pocítiš, že z tvojej duše existuje výstup do duše iného človeka, a to čo sa v tvojej duši v túto noc deje, nie je nič iné, iba že sa vytvára príchod od teba k tvojmu priateľovi, aby ste boli spolu.“

(M. M. Prišvin)

A nie náhodou hneď po prvých dotykoch (najprv listových, potom aj osobných) Pavla Straussa a Márie Medveckej začala rásť medzi nimi tá korešpondencia, ktorú v úvode k nášmu článku ako „príklad lásky príbuzných duší“ tak ospieval profesor Pašteka.

Dva listy:

Drahá Mária!

Naháňam Ťa telefonicky, ale nemám šťastie. Skúsím to ešte zajtra, Julko mal viac úspechu.

My sme už len takí špitálnici. Ale vari je „v našej slabosti naša sila“. Ved' všetko má aj druhú stranu. My sme už pokazení, lebo žijeme v spochybnom svete: vzduch je zahrnutý, zem je chemicky spotvorená, rastliny zdegradované na nosičov chorôb. Len bránou vynoveného nášho vnútor-

ného prostredia sa prestávame úkosom dívať na možný svet pokoja a lásky, keby sa všetci mohli cítiť bratmi. Lebo len tu končia ornamenti záhuby.

Po toľkých vonkajších a vnútorných pohromách je svet plný jaziev. Jazvy smútku, chladu a odstupe sú bežné fasády pokrivenej lásky sveta. Kde sa pozrie človek jasným okom, z pohľadu na samotu, vidí lahostajnosť a nevdojak sa pýta: kedy už prídu ľudia na návštevu k sebe. A kedy sa to umožní každému. A môč sa podeliť s každým o to stebielko dobra, čo sa nám podarilo vypestovať k sebe.

Keď som ešte bol vo vodorovnej polohe, myslel som na neduživosť sveta a snažil som sa vyprojikovať svoje zdravotné problémy ako morálnu (nečit. slovo – J. R.) do doby. Lebo byť chorým je kumšt, chorým treba vedieť byť. Ale dá sa to naučiť, lebo nie sme sebe chorými, ale svet sa cez nás chce uzdraviť.

Nik nie je izolovaný. Sme koeficientom, ktorý často nepoznáme, ale našou slabosťou sa svet chce uzdraviť.

A pomoc lekárov, sestier a liekov je tá naša šatka Veroniky. Je tu možnosť veľkej a účinnej pomoci. Sú na dobrej ceste a čo sa vykolajilo, sa snažia regulovať. V nemocnici sa uzdravuje svet, ale nie človek. Marienka moja, buď trpezlivá a pestuj vytrvalú nádej. Si kus vzácneho sveta. Tak si Ťa bečelujem a myslím v bratskej intenzite na Teba.

Tebe oddaný

Paľo

* * *

Paľko drahý,

to prišla sama od seba tá chvíľa, tá nutnosť, že myšlienkami som stále pri Tebe? Alebo bolesť, či nepochopiteľné napätie, úzkosť v miestach, kde sídli srdce, mi hovorí, že existuje človek, ktorý pozná, čo je bolesť, ktorému „nič ľudské nie je cudzie“ a pri ktorom zavše by som chcel spočinúť, ako učeník pri svojom Apoštolovi. Možno by si len hral na klavíri a nič by sme nepovedali. I tak by všetkému rozumel.

Čo sa so mnou porobilo? Už sa mi nezdá svet krásny a ľudia dobrí. Iba uhladene diplomatickí, sebeckí, samolúbi. Ja som otravná, už nikomu nie potrebná, zbytočná.

Kreslila som staré, vyschnuté stromy. Smutných, opustených vtáčikov. Kto tomu porozumie? A načo? Už tu nepatrím, som anachronizmus!

Paľko, možno jar, možno leto, možno sa ešte všetko zmení a ja s novým úžasom pozriem na svet okolo seba.

Zatiaľ som rada, že som sama. Deti v škole, ostatní v robote, ja sama so sebou. Možno ešte nájdem sama seba. Ako si po-

máhaš, keď Ťa zaplaví takáto veľká – neznesiteľná úzkosť, bolesť – nie nad sebou. Ako to premôžeš?

Paľko, nech som aká som, uchovaj si ma vo svojom vzácnom, jedinečnom, dobrom a múdrom srdci. Pomôžeš mi, ver!

S objatím

Vaša Mária

* * *

Začali sme o láske („dvoch príbuzných duší“), láskou môžeme aj ukončiť. Tým viac, že nás Pavol Strauss pred 65 rokmi, na prahu Nového roku 1950, priamo k nej vyzýval:

„Buď zaplaví svet atómová pohroma, alebo zahrnie nad ním záplava milosti. Svet zahynie alebo v dunení atómových výbuchov, alebo sa zachráni v ohni lásky.“

Oheň Božej lásky vie byť ničivejšia, než všetky atómové hrozby. Ale my sami sme schopní ho ovládať tak ako atómy. Ide o to: zničiť svet láskou. Mnoho z neho neostane. Lebo väčšinou bol formovaný opakom.“

„Každý, kto chce dobro, skôr či neskôr musí prísť na to, že niet nič vyššieho nad lásku. Že je ona najväčšou múdrosťou a rozriešením všetkého.“

„No, ale prameň každej umeleckej tvorby je oblasť mimo času a priestoru, a to sú tie najhlbšie etáže vnútra. A preto sa stadiaľto zatíha svetlo všeobjímajúcej lásky, ktorá by sa chcela z plného srdca tvorcu rozšíriť na všetkých ľudí. To je konečné poslanie každého skutočného umenia: vylúdiť radosť a šťastie, vylúdiť úsmevy a lásku. Aby tento svet nezabudol, že láska neumiera.“

(Pavol Strauss)

„... Či tá moja Ázia, zázračná krajina, nebolo ono snívanie v detstve o „kráľovstve Lásky“, v ktorom neexistuje Zloba, Výsmech, Znevažovanie, ale všetci si vytvárajú svet na svoj obraz – možno v tomto žijem dodnes, v podstate neberiem na vedomie iné, iba pravidlá z Kráľovstva Lásky (spomeňme si na Máriu Magdalénu pátra Porubčana – J.R.).“

Možno preto dokážem sa tak radovať z tých úchvatných prišvinovských myšlienok, lebo som hlboko presvedčená, že iba toto je ten pravý Život, že tých milión informácií, ktoré skrýva hlavička počítača veľkosti špendlíka, nám nemôže dať ani šťastie, ani nič, čo človek vlastne potrebuje.“ (Mária M. v liste z 9. júna 1985.)

Žijeme dobu, ktorá vynakladá mohutnú energiu na to, aby nás presvedčila o opaku. Dobu, keď svet „naopak robí, čo robí“:

Hmla rozumom, mrak v pamäti,
a v duši vztekľé pomätenie,
kde vdostač pien, len zhubnej sily nenie
--

Len jeden dych a lampa zahasla,
keď z mravo-oleja v nej dávno ani zbla;
hneď žiara večera sa zatratí
a bude noc, a bude tma...

(P. O. Hviezdoslav Nový svet, 1880)

„Svet je v strašnej situácii. Svetu prihára. Chystajú sa vojny, chystajú sa všelijaké prevraty. A človek všetkých svetadielov sa len bezmocne prizerá. Skoro všetky recepty, ktoré mu radia, vyjdú na jedno. Umierajúcemu radia neuznať smrť.“

Je to veľký prerod a prechod. Mnoho sa opúšťa, preto sa jedni boja, že sa nič nenájde a iní nevidia nič za sebou, lebo si uvedomili počas chôdze, že nevedia, do čoho idú. Ide im len o chôdzu. A sú aj takí, ktorí si myslia, že vedia, odkiaľ sa vyšlo a do čoho sa vojde, ale nevedia, kto si zahráva s ich obmedzenosťou (to sú tí dnešní, zdanlivo vedúci činitelia všetkých kontinentov). A sú nakoniec viditeľní, uvedomení alebo neuvedomení, agenti Boží a diabli“ (Strauss).

Lenže pamätajme na múdry odkaz lesníka „môjho“ M. M. Prišvina, že „v lese je najväčšia tma nie o polnoci, ale tesne pred svitaním“. A že existuje čosi, čo označil Pavol Strauss slovami „podfuk Duchu Svätého“. („Ľuďom je to nemožné, ale...“)

A tak máme všetky dôvody, aby sme sa obrátili **proti prúdu doby** a zahľadeli sa na ten horizont, ktorý nám v skladbe „Nový svet“ (!) načrtol P. O. Hviezdoslav pred 135 rokmi:

Ha! Už sa rozvíja,
nebeská svetla ľalia;
padajú lupne noci stranou...
Ha! Anjel vykročil z nej s fakľou
rozrháranou,
a mne ju dáva (ináč jak Prometejovi),
a ja ju prijal; ona plá mi jak slncový
blesk v temnú zmes, z nejž iná,
nová zem sa pojí...

V kom sa touto iskrou zapáli magma jeho vnútra a začne hľadať cestu navonok, tomu prídu v ústrety naši dvaja „hrdinovia“ a im príbuzní duchovia, ktorí pred nami a aj v nás už túto kôru zeme prerazili. Ako to bol povedal Pavol Strauss 21.7.1984: „Dozvuky sú akcenty nášho vnútra, keď sa s vlastnou vnútornou podobou stretávame čiastočne vo vnútornej dispozícii iného. To je základ pôsobenia zjavov, prejavov vlastného vnútra i v umeleckých dielach. Ako keby magma zeme nášho vnútra bola hľadala cestu navonok, a keď tú kôru cez nás nemohla preraziť, prerazila iné vnútro. Človek je cesta a východisko zjaviteľných právd.“

(Julo Rybák)

Máriine staré stromy...

„Génius Oravy vybuchuje ako duchovné slnko, raz väčšími, raz menšími protuberanciami, ale vždy k šťastiu a bohatstvu národa.“

Vážme si kroky ducha, ktorý kráča časom. Vysoké sú šlahúne krásy a múdrosti, čo raz i navždy nesú mnohé oravské mená až po Hviezdoslava. Vo veľkej vnútornej afinite sa k nim radí svet našej drahej Márie Medveckej... Čo z vnútorných rozmerov zachytil Hviezdoslav, to ona zachytila štetcom.“

(Pavol Strauss)

„Kreslila som staré, vyschnuté stromy. Smutných, opustených vtáčikov. Kto tomu porozumie?...“

(Mária Medvecká)

„...a ruky vzpiate staby perute
dve suchára tam na neschodnej hrobli,
vlas rozmetaný hrstou víchrice,
po tvári cíčkom krvou zbronený
znoj...“

(P. O. Hviezdoslav)

„...Kde si Ty nabrala dievča ten prekrutný nápad, vraj STARÉ STROMY ŠTÚDIA 1984. Chytráčka, počítala si s plytkosťou okolia. A čo si namalovala? Mária, to nie sú stromy, to nie sú zašifrovaní ľudia, to je Danteho peklo! To nie je krotký, pokojný záujem o zabitie času štúdiom konárov. To je vášnivá mátež pokorených ľudí, volajúcich po svojej pravde – že je to tak? Bože, bolo Ti určite strašne, keď si to maľovala!“

(Ľudmila Cvengrošová)

Autoportrét MM

Pavol Ondřík

Uvidel som anjela.
Zo zeme rástol starý strom.
Uvidel som anjela,
spoznal som v ňom ženu,

s pohľadom
čo ku koreňom kloní,
spustlé, modliace sa dlane,
zemi, nebu odovzdané.
Do ťažkých myslí pohruženú,
od farchy žitia prihrbenú...

Však jej krídla opínali celý svet.
Nie len vršky naokolo,
samo nebo – celé nebo..!

V rukách pusto,
v duši kvet.

Tak chutí život.
Chudý život, jak jej vyrobené ruky.
Prisny život, jak jej vyplakané oči.
Srdece šire, jak široké sú jej krídla...

Ticho mlčí v poniknutí,
tíško mdlou polyká.
Tým že je,
modlitbu svoju odrieka.

Obopína celý svet
v ktorom žije,
pre ktorý je.
Lebo je...
...miluje.

Zo zeme vzišla, vyrašila krásou,
do koruny slávy svoje kriela rozstrela.
Rodná hruda – tá zem tvrdá –
zrobila z nej anjela.

Uvidel som anjela.
Spoznal som v ňom ženu...
Do neba rastie starý strom.

PS:

U Julka Rybáka som videl skicu „Starý strom“ od Márie Medveckej. Visí v jeho pracovni. Minulý týždeň ho zvesil a pýtal sa ma, čo mi ten obraz hovorí... Nuž toto...

Názov „Autoportrét“ som zvolil nie pre tých pár slov, ako som ja obraz prečítal, ale ten obraz – Starý strom – je pre mňa obrazom života a duše človeka (zvlášť ženy) na Hornej Orave, ktorého Mária Medvecká tak dobre poznala a vo svojich obrazoch zachytávala. Zároveň je aj obrazom jej samej. Lebo poznanie života je jedno z najťažších bremien, ktoré človek musí niesť. A umelec – povedzme že prorok, ktorého k nám zoslal Boh – ešte väčšmi...

O redukovanom človeku a svete Pavla Straussa

K Roku Ľudovíta Štúra

Ľudovít Štúr: O liberalizme

„...Náš vek lapidárne dokazuje, že svetu je potrebná viera, jednotná a jednoliata viera. Jediná istota, na ktorej možno budovať, v ktorú možno veriť, je lepšia než sto možností, o ktorých možno pochybovať. To je ortiel nad liberalistickým demokratizmom.“

(Pavol Strauss)

Západný liberalizmus na poli politikom zodpovedá dokonale západnému racionalizmu na poli cirkevnom. Racionalizmus zakladajúc sa na dákomsi akoby odôvodnenom posudzovaní a poslez rozvrtávaní ideí a dejov veľkých svätých, zostúpil v povedomí obecnom do úplného ich podvracania, brania ich v ľahkovážnosť a posmech, do úplnej nevery, a tým pozbavil oddávajúce sa mu ľudstvo o najčistejší duchovný jeho život, o zdroj všetkého zápalu, o hýbadlo celého mravného človeka, o hýbadlo všetkých veľkých úmyslov a dejov. S ním ruka v ruke kráča a kráča politický liberalizmus, ktorý počnúc s hľadaním politických práv pre tak rečené nižšie triedy, alebo aby sme sa ešte primeranejšie vyslovili, s hľadaním konštitúcie pre meštianstvo – my západnej „konštitúcii“ tak rozumieme, a celý rad dejov na západe ospravedlňuje našu mienku – zišiel do úplného takrečeného uvoľnenia človeka od každej moci, vážnosti, poslušenia, do jeho uvoľnenia strany jeho spoločenských zväzkov, strany jeho tela. Toto je teraz liberalizmus na západe. Emancipácia, všetkého emancipácia a len emancipácia! (...)

Racionalizmom hockto, bez všetkej náuky, bez všetkého hlbšieho náhľadu, bez všetkého hlbšieho citu i tú najťažšiu otázku odrazu odsúdi, pretne, liberalizmom alebo kriklúnstvom, že je za slobodu, čo aj celkom odporne všetko v živote robí, obecnosť nesúdnou, do pohnútok a života neprenikajúcu, po kriku idúcu, po sebe obráti a medzi ňou odrazu veľkým vlastencom, veľkým mužom, hrdinom zostane, nie vari pre činy, len pre krik. Za ľahké peniaze mohol byť človek u Maďarov vlastencom, hazafim! Ale či je v západnom liberalizme a či bolo v liberalizme maďarskom trocha poctivosti, šlachetnosti, ľudskosti? Francúzsky bourgeois (mešťan), nadobudnúc si konštitúciou politické práva, či pod kráľovstvom, či pod republikou nedbá o ľud na malých, rozdrobených živnostiach stenčený a schudobnelý nedbá o

státisíce sem i tam po krajine bez domu, bez role sa túľajúcich a najmä v Paríži nahromadených chudobných, ostatne poctivých robotníkov a tresce ich, keď by si v dačom popraviť chceli, nemilosrdne, ukrutne. Anglický fabrikant díva sa ľahostajne ako sa od Božieho rána do hlbkej noci za malý plat moria a trýznia v jeho dielňach robotníci, chlapi i ženy, odrastlí i deti, silnejší i slabí, sám žije si nádherne, a keď z robotníkov lebo z domácich služobníkov dakto ochorie, zaraz ho vystrčí von z domu, bo vtedy pánovi žiadneho úžitku nedonáša. (...)

A či bol maďarský liberalizmus lepší? Či nie je isté, že tí, čo za slobodu z plných hrdiel kričovali, biedny, sklúčený ľud najhoršie tiskali a drávali? Tisícerymi príkladmi by sme to mohli potvrdiť, ako tým, kde ten rozbúchaný po krajine liberalista a čo sa za reprezentanta protestantizmu sám drží, čo o protestantizme, liberalizme, maďarizme tolko do sveta natáral, že by to ako hovoríme ani slepice nepozobali, biednemu chudobnému ľudu, na svojich statkoch v rozsiahlych svojich horách a hájoch i tie mizerné lieskovce zbierať zabránil a za to ľud trhať, kmásať, pokutovať dovolil i sám vysokým svojím hnevom na nich sa vyrútil. A suché drevo v horách nechže radšej na kope hnije, ležby si chudobný živnosť nemajúci človek ho zozbieral a chudobná vdova so svojimi sirotami sa pri ňom ohriala.

A čo že v národnom ohľade? Či rozkričaní liberalisti najviac nepracovali o smrť duchovnú druhých národov, a či títo vtelesnení ľudomili v pohyboch najnovších neboli naši najväčší krvostrebcí, kati prostých najnevinnejších ľudí a útlej mládeže...? (...) Oškľivíme si západný liberalizmus a jeho prívržencov, ktorým o nič inšie nejde, ako o svoje panstvo, z ktorých čím kto viacej kričí tým je prázdnejší, čím kto viacej proti všetkej moci repce, tým viacej po panovaní baží, čím kto viacej o slobode rozpráva, tým viacej pri zavdanej príležitosti druhých utiška

a zdiera. Maďari už boli všetky liberálne frázy na päťkách podrali, a po európskom západe nebolo na hlase chýrečnejších a úprimnejších obhajcov slobody od nich, a predsa boli v každom ohľade utlačiteľia hanobní. (...) Inakšie má a musí byť sloboda slovenská, nie kriklavá, nie nepoctivá, nie sebecká.

A kto je tvoj blížny?

Na túto otázku, keď sa duchu vesmíra zalúbi povolať ho k práci svetovej, odpovie zbožným všeohromujúcim hlasom Slovanstvo v nadšení a pokore: Každý človek!

Výpoveď táto svätá, Slovanstvu odvečne do duše vštepená kresťanstvom zasvätená, bude ním, keď sa z rumov zdvihne a k sebe príde v svete uskutočnená.

K tomuto nepotrebuje západného liberalizmu a tým menej maďarskej pomoci. Slovanstvo si je dosť i duchom, i silou. Po strakách sa mäsa nenaješ. Slovanstvo je naša hviezda!

* * *

Racionalizmus, umŕtviac vieru a pripraviac národy západné o hýbadlo veľkých, čistých skutkov, zanechal národy tie pusté, pohodlie zemskeho života všetkému predkladajúce, západný liberalizmus, strokotajúc vážnosť k skutočnosti pomerov dŕžavných a občianskych, rozviažuc a rozpustiac spoločnosti, rozrôznil ľudí od ľudí, človeka od človeka.

Janko Kráľ

Duma slovenská

(úryvok)

... A „sláva“ vodcovi, čo zastal jak búra – kto nepoznal kedy Ľudovíta Štúra? ktorý opovrhnuť prekážky, holotu, prelomil po vrchoch tatranských

driemotu a podoprúc seba na Tatry jak zázrak, zavolal: „Tu vlasť je! Tu ži, tu mri, Slováci!“

Nech toho zem zhltní, kto odstúpi zradne!“

Tá hviezda naveky vekov nezapadne. Štúrovo meno vždy bude vychýreno, také, jako on bolo za svoje plemeno.

P. O. Hviezdoslav

BLAHÁ PAMIATKA ŠTÚRA!

(Úryvky)

Čo to bol za zvon, čo nás vyzvonil
zo sna tvrdého, ktoréhoš' to rána?
Vyzvonil zo sna: z hrobu, - jak to môž' ?
Však zvon, jak známo, do hrobu zazvá-
ňa...

Čo to za škorváň v zorách švitoril?

Taký, jakého stoeletie raz pozná -

Do nášho vnútra pieseň hrčala:

i museli sme zobudiť sa zo sna.

Jak sme sa strhli! - Hnevne zazreli,
toho chtiac stretať, kto nás zdúra...

To vtedy. Včul' i zo sna hlásime:

Blahá pamiatka Štúra!

Ktos' bol, mužů náš? ... Tolko vieme len,
žeš' mocnejší bol, ako my tu všetcia;
hej, v tebe nebe k nám sa blížilo,
a preto sila tvoja bola väčšia
jak odpor náš a odpor aj cudzích...

A tak sa vôľa tvoja u nás diala,
oj, vôľa, čoš' požiaru spôsobom
budovami sídc tisícich rozviala.

Zazdal sa nám čas k túžbe a k činu,

bola to hrma, víchor, búra,

keď aj Slovák sa počal čeperiť:

Blahá pamiatka Štúra!

Oj, povedomie seba, koľko to,
keď nás za ľahkých drží svet, zaváži!
Keď sami vieme, čo sme - kolo nás
bárs k postrachu sa kríži len a kráži
mrak hrúzy, hrozby. Avšak isteže

v nás pokrok má malý, slabo prospieva.
Ni peklo samé neovládze nič
tam, kde plášť viery ľudský úd odieva.

Veríme, ako že je Boh v nebi,
ktorý nad zlostou často búra,
veríme, že sme seba svoji my...

Blahá pamiatka Štúra!

Keby včul' prišiel medzi nás z hrobu,
plesal by, plesal, jak predtým plakával -
Videl by, že sa lepšie má jeho
rod, jak sa predtým v jeho časoch mával.
Čo, zaplesal by? Nie, ba možno väčšmi,
prudšie by jeho oči szlizi:

Veď od tých čias, jak nás nechal, tak
málo

sme pút' začatú, hľa, prekliesnili.

Nech on je eš' s nami: za krátky čas
naše prekážky sa rozkúra
a my slobodný výhľad uzrieme...

Blahá pamiatka Štúra!

Lež aspoň nie sme už viac v nahote
tak veľkej, v psote, mraku nie sme toľ-
kom,

by sme sa chopiť práva neznali,
nezrozumeli klamstvu a okolkom.

Vidíme jasne, zrakom orličím

na šír, zdĺž svet ten sponad hlavy Tatry,

a aby sme ho dobre videli:

dost' sú nám k tomu i pastierske vatry.

Neujde nič nám, žiadna udalosť -

na zemi víchor, v nebi búra,

cez strasti k cieľu - činí hrdinu...

Blahá pamiatka Štúra!

(1871)

P. O. Hviezdoslav

* * *

Čo je človek? Pred tou hádkou

vše mi stane myslí chod.

Čo je človek? Vari plod,
plod len, jemuž Zem je matkou,
Slnce otcom,

jak každému vókol dietku:
trebárs prášku, trebárs kvietku,
či je lev hen, či tam myška,
plazom, vodo-vzducho-brodcom...?
A, hľa, koľký hrdopýška!
Jak sa tvári, jak si dvorí:
pánom ponad všetky tvory
a ich vodcom!

Nač je tu? Tou pred otázkou
ešte skôr sa zarazím.

Nač je? Snáď len, aby s ním
o jeden viac bolo zväzkov,
rodov-kruhov, druhov-pruhov,
ktorými Zem - táto žena
márnivá - je otočená
stáby páskou,

vencom pestrým, lesklou dúhou:
týmbôž, keď on, či to v strede,

či pokrajom, nie len člen
onen je, čo červom prtí,
o život boj dravcom vedie,
silným vyhnúc, slabších škrtí,

by ukojil chťiť si len;
abo ktorý kvôli chlebu
jarmo vláči po úhore,
či nedbajúc o potrebu,
liece v hore,

v chóry vplýva, zväzda snemy,
a či pablesk honí zlatý,
na nive sa večne šatí;

lež čo má i pahreb túh
vyšších v sebe, nad veľebu,
ňouž sa pýši štít tam nemý
- sám si bláha, že to duch -
i len zavej - dych, vraj, svätý -
v ňu a uhlie získí krásne,
a jak hviezdy svietia zemi,
plápolom jej, nímž sa vznieti
všetkých vatier nad veľebu,
práve takto i on svieti
zase nebu,
až tiež zhasne...?

Sfingo hroznej záhady!

(skrátené)

Ludovít Štúr: „Zatíchol hluk zbroje
a myšlienka rachotom tým spleše-
ná stiahnuvšia sa, vystupuje zase na
pole zo zátiašia svojho, aby sa snovala
a pripravovala nové deje. Deje všetky
sú konečne len prerážanie do života
myšlienok alebo skrátka deje sú vte-
lesnenie myšlienky.“

Pavol Strauss: „Naše dejiny sú to, čo
vymyslíme pre budúcnosť.“

Rád Ľudovíta Štúra I. triedy

odovzdal Liptákovi MUDr. Pavlovi Strausso-
vi prezident SR Ivan Gašparovič 7. 1. 2010

„Liptou Váš takí sa mi zjavíu pekni
jako pred troma rokmi v pokojnej-
ších časoch. Ožilo vo mňa tisíc a tisíc
citou pri pohľade na tje naše Tatri
velebnje a tajomnje. Ťažko opustiť
tomu tento kraj, kdo ho raz viďeu a
ťažko Slovákov odtrhnúť sa od sva-
tíň Tatranských. Hoc bi si sa aj kam
obrátiť, misel sem ubehuje, sem kde
príroda vedže život prekrásni a kiva
príchodu iních šťastnejších vekou
nad naše. - Boli sme v Prosječnej a
pri Štrbskom plese. Ňevisloviťedlnuo
nadchnúťja uchvářilo ma pri tomto.
Čo to za hľbka pokojná v tých vo-
dách, čo to za pokoj svatí a velebnosť
v tých vrchoch ohromných?! Bolo nás
tam mnoho a aj vrúčne krajanki naše
z Lučivnej. S Bohom pleso, ozvalo sa
vo mňa, ti mjesto pokoja svatjeho!
Slzi ma poljali a prechúmelilo sa sto
mišljenok cez hlavu. S Bohem aj ti
Liptou náš uťešení, v ktorom som
krem rodišťa zažiú najsladšje chvíle;
kdo vje či sa vidíme vjac! ”

(L. Štúr z listu S. B. Hroboňovi, 4. 9. 1844)

Vladimír Solovjov

Filozofické základy komplexného poznania

(úryvok)

... Skutočne sme videli, že aj vo sfére spoločenských vzťahov, aj v sfére poznania a tvorby oná druhá sila, ktorá riadi rozvoj západnej civilizácie, ak je ponechaná sama na seba, neodvratne vedie k všeobecnému rozkladu na nižšie prvky a všetky bezpodmienečné princípy existencie zbavuje akéhokoľvek univerzálneho obsahu. A ak východný svet, ktorý predstavuje prvú fázu, fázu výlučného monizmu, ničí ľudskú samostatnosť a postuluje iba neľudského boha, - západná civilizácia sa zasa predovšetkým snaží vyzdvihovať výlučne bezbožného človeka, t.j. človeka ponímaného v svojej vonkajškej povrchnej oddelenosti a skutočnosti, a v tejto falošnej polohe súčasne uznávaného za jediné božstvo i za naničhodný atóm; ako božstvo pre seba subjektívne, a ako naničhodný atóm objektívne vo vzťahu k vonkajšiemu svetu, ktorého je v nekonečnom priestranstve súčasťou a v nekonečnom čase javom pomíjajúcim. Je pochopiteľné, že všetko, čo môže taký človek vytvoriť, musí byť plytkým, kusým, postrádajúcim vnútornú jednotu a nepodmienený obsah, odkázaným na povrchovú obmedzenosť, zbaveným možnosti dosiahnuť skutočnú skoncentrovanosť. Posledným slovom západnej civilizácie sa tak stáva kusý egoistický záujem, náhodný fakt, malicherné podrobnosti - atomizmus v živote, atomizmus vo vede, atomizmus v umení. A keďže aj výlučný monizmus je hodnotnejší ako tento atomizmus, keď aj zlý princíp je lepší ako úplné bezvládie alebo anarchia, - potom je aj prvá vývojová fáza hodnotnejšia ako oddelene vzatá druhá, a moslimský východ je teda hodnotnejší ako západná civilizácia.

Táto civilizácia si vypracovala dielčie formy a vonkajší životný materiál, ale neprinesla ľudstvu nijaký vnútorný životný obsah. Síce osamostatnila jednotlivé prvky, rozvinula ich izolovane vzaté na maximálnu možnú mieru, ale bez organickej spojitosti sú pozbavené živého ducha, a všetko nakopené bohatstvo sa tak stáva mŕtvym materiálom. A ak sa dejiny ľudstva nemajú končiť v takomto negatívnom naničhodnom vyústení, ak musí prísť na scénu nejaká nová historická sila, potom jej úloha už nebude spočívať v tom, že by mala vypracovať nejaké jednoliate prvky života a poznania, že by vytvorila nové kultúrne formy, ale v tom, aby oživila a preduchovnila znepriatelené a vďaka tomu mŕtvoly prvky nejakým vyšším zmieriteľným princípom, aby mu

poskytla všeobecný nepodmienený obsah, a tak ich oslobodila od výlučného sebatvrdzovania a vzájomného popierania.

Odkiaľ sa však môže ziať takýto nepodmienený obsah života a poznania? On sa predsa nemôže nachádzať v človeku samotnom ako v dielčej relatívnej bytosti. Nemôže spočívať ani vo vonkajšom svete, ktorý predstavuje iba nižšie stupne toho vývoja, na vrchole ktorého je človek; a ak on nenachádza tieto nepodmienené princípy v sebe samom, tak ich v nižšej prírode nájde ešte menej. A tak teda ten, ktorý okrem viditeľnej reality seba a vonkajšieho sveta neuznáva nijakú druhú, musí sa vzdať akéhokoľvek ideálneho obsahu života a akéhokoľvek pravého poznania a tvorby. V takom prípade však človeku zostáva iba nižší, zvierací život. Ak sa však v tomto živote šťastie aj dá dosiahnuť, vždy sa ukáže byť ilúziou; a pretože z druhej strany snaha človeka po čomsi vyššom - napriek vedomiu vlastnej nespokojnosti - predsa len zostáva, ako prameň veľkého utrpenia, prichádza k prirodzenému záveru, že život je hra, ktorá nestojí za to; v takom prípade sa vytúženým koncom jednotlivého človeka aj celého ľudstva stáva absolútna ničota. (...)

To znamená, že oná tretia sila, ktorá má dať ľudskému vývoju jeho nepodmienený obsah, môže byť len zjavením vyššieho božského sveta; a tí ľudia, ten národ, skrze ktorého sa má táto sila prejavíť, môže byť iba prostredníkom medzi ľudstvom a nadpozemskou realitou, slobodným a vedomým nástrojom tejto poslednej. Taký národ nemusí mať nijakú špeciálnu vymedzenú úlohu, nie je povolaný k tomu, aby sa venoval formám a prvkom ľudského bytia; jeho poslaním je tlmočiť živú dušu, pridať rozorvanému a zmŕtvvelému ľudstvu stredobod a celistvosť - skrze jeho zjednotenie s absolútnym božským princípom. Takýto národ nemusí byť nositeľom nijakých zvláštnych predností, nijakých špeciálnych darov či vonkajšieho nadania; on totiž nekoná v svojom mene, nerealizuje sám seba. (...)

Také vlastnosti má nepochybne raskový charakter slovanstva, najmä povaha ruského národa.

(Preklad J. Rybák)

Ľudovít Štúr

Slovanstvo a svet budúcnosti

(úryvok)

Po každom lete nastane v prírode jeseň a napokon zima, a táto postupnosť sa objavuje aj vo svetových dejinách. Národy ukonané horúčavou a prácou opúšťajú postupne javisko dejín a nasleduje dejinný nečas, duchovná zima, ktorou sa končí jeden život. Plnosť gréckeho života vystriedalo obdobie bezútešnosti, po odkvete Ríma nastala hrozná doba cisárov a nám sa zdá, akoby v súčasnosti v Európe nastali znovu bezútešné časy. - Vývoj ľudstva napriek tomu pokračuje, večné pravdy sa nerúčajú, naopak: tak ako sa s príchodom jari príroda po zime prebúda do bohatého života a začína s obnovenými silami, podobne je tomu v živote ľudstva. V akej plnosti a sile sa rozvinul po rozpade rímskeho cisárstva germánsky a románsky život! Zvláštny jav sprevádza pôsobenie veľkých svetodejinných národov, ktoré sa ocitli na výške svojej moci: keď duchovne prevýšia a ovládnu iné národy, pokúšajú sa im vtláčiť pečať svojho vlastného ducha. Vidíme napríklad Alexandra Veľkého, ktorý dobýval svet spolu s Grékmi a bol naplnený túžbou šíriť grécku vzdelanosť po celom svete. Tak isto bojovali Rimania o impérium orbis, podobne chcú byť Germáni nositeľmi idey všekresťanského cisárstva. Posledným úsilím tohto druhu bol na Západe pohyb Románov pod vedením osudného Napoleóna. Všetko toto sú, pravda, len pokusy, ktoré stroskotávajú na nemožnosti realizácie. (...)

Aj keby sa zdalo, že ľudstvo upadáva, nemôže sa na dlhý čas samo sebe spreneveriť a vzdať sa svojej podstaty, predovšetkým pri dnešnom neobyčajnom pokroku. Napreduje stále ďalej a nik nemôže povedať dopredu, kam dospeje. No zhoršenie môže byť len dočasné. Otvorte svoje dlho stiesnené srdcia, Slovania, naberte s božou pomocou odvahy k činom! Prázdna je národná samolúbošť, ktorá v sebe neskrýva nič hlbšie. Ide napokon o ľudstvo, ktorého členmi sme spolu s ostatnými národmi. Také je naše poslanstvo! Nech je prijaté tak, ako sme ho zamýšľali.

V slovanskom štáte musí napokon všetko posvätiť cirkev; ona je jeho alfou i omegou. Pravý Slovan sa nepustí do ničoho bez toho, aby neprosil o pomoc Boha a každé dielo zavŕši tým, že Bohu za jeho pomoc poďakuje. - Tento princíp uchováva ľudstvo a štáty sa nesmie stratiť ani v slovanskom štáte, musí zostať nenaorušený, živý a posvätný. Čo by bolo zdro-

jom našej činnosti, ak nie božie vnuknutie? Kam má smerovať, kde sa má zavŕšiť, ak nie v dobrom, spravodlivom živote? „Hľadajte najprv Kráľovstvo Božie, a ostatné vám bude dané.“ Pravdu tohto večne platného výroku potvrdzujú celé dejiny. Národy, ktoré odvrhli Kráľovstvo Božie, spravodlivosť, opravdivé ľudské konanie, zabudli na Boha a zaujímali sa len o to „ostatné“, teda len o svetské veci, rad za radom upadli, a tento výrok sa aj v budúcnosti ukáže ako pravdivý. Vzchopme sa, Slovania! Tento výrok nadobúda platnosť v našom živote, nosíme ho v srdci. Naša pravoslávna cirkev musí neustále našim kmeňom a štátom pripomínať túto vetu a naše štáty sa jej musia pridŕžovať. Táto cirkev mala vždy pred očami toto svoje životné poslanie a je v primeranom vzťahu k štátu, vďaka ktorému ho je schopná chrániť. Nevytvára si vlastné duchovné kráľovstvo, nepovznáša sa nad štát, ani mu nie je podriadená, no skôr s ním kráča ruka v ruke, je s ním spojená a boli časy, keď mala dosť síl na to, aby vystúpila na čele s patriarchom a s križom v ruke proti tým ruským panovníkom, čo zabudli na svoje veľké poslanie a snažili sa národ utláčať, aby im pripomenula ich povinnosti. Toto nech má naša cirkev vždy na pamäti, nech sa nikdy neusiluje dosiahnuť moc, ale nech sa ale nikdy nenechá ponížiť a vytlačiť zo svojho vysokého postavenia. (1867)

Ludovít Štúr Cez sklamanie k novým nádejam (úryvok)

... Čo tu vidíme na osobe básnicky predvedenej, plní sa na celom svete tom. Jako Faust, upadol i svet ten, čo najmä v ostatných týchto časoch vidíme, z presileného namáhania a túžby po preniknutí v nekonečnosť nepostižnú do bahna zmyselnosti a rozkoše, a myslí si, že teraz až uhádnul na cestu pravú. Umenie dakedajšie toho sveta nosí na sebe patrné a očividné znaky tohto úpadku, skazenosti a spodletia. Básnictvo jeho stojí v tomto ohľade na prvom mieste. (...)

Neviazanosť úplná, terajšia sloboda na západe, neviazanosť v kruhu rodinnom, v obci, spustenie sa náboženstva a ostavenie ho vedľa slov bežných zberbe poverčivej, zato ale vyvýšenie pôžitku každodenného a rozkoše za modlu zvrchovanú, úplná pohodlnosť života, delenie sa s majetkom, emancipácia takrečená žien, láska zmyselná, spodletá láska romantická, klamanie sa v manželstve vzájomné, nevernosť jak tu tak inde atď. atď., to sú teraz tie originálne idey, písomníctvo i dôstojné básnictvo západu spravujúce. Pravda, sú to veci pikantné, a po takýchto západ baží, lebo presýtený a pretretý vkus jeho ako všade inde tak aj v písomníctve už len pikantnosti potrebuje, aby ešte trochu čul, aby na chvíľu osviežel. (...)

Romány a novely v knihách, romány v časopisoch i novinách, romány všade. I dramatika terajšia západná páchne len duchom takýmto. Na veci tieto lipne teraz západ, z čoho on pod istým neokreje. Čo ale divu, keď sa tam pôžitok každodenný a rozkoš tak zveľbuje a za modlu kladie, že neprestajne stretáme sa tam so skutkami a zjaviskami, každú šlachetnejšiu myseľ hlboko odstrkujúcimi? Čo divu, že vidíme sa tam zapierať seba s odhodením každého šlachetnejšieho citu, zapierať svojich, zapierať snahy a zámyery lepšie a vyhadzovať sa na úslužnú pokornosť a plazivosť kvôli tamtým statkom márnym? Čo divu, že pri takomto stave vidíme tam bezráznosť pospolitú a následkom toho služobnosť mrzkú, mrzkejšiu tým viac, že nieto nedostatku na poznaní a zakusení lepšieho? Jednotliví všeobecné hnutia neospravedlnia! Medzi tým buď si tam jako buď so západom, keby len mnohí z nášho sveta nevideli v ňom ako je, nasledovania hodné príklady! Ale nepočúvajúc hlas sveta nášho, zaliezajú tam mnohí jako osleplí, strebú kal ten a prenášajú ho k nám v útvoroch svojich písomných, verných odtiskoch skazenosti západnej. I im sú mnohým spomenutí vodcovia a družina ich vzory dokonalosti umeleckej! Ľudia biedni a slepi! Nedáva chorý sily životnej; inšie potrebuje svet náš, ako čo mu daktori prinášate z terajšieho západu!

O Štúrovi

Štúrova kniha je prejavom smelého konceptu politického, jak uspořádati poměry v Evropě tak, aby byli Slované politicky svobodní. Je horoucí vírou v štědré dary slovanského ducha, jimiž Prozřetelnost sice obdařila slovanské národy, ale neposkytla dosud možnosti rozvinouti náležitě své síly a uplatnit se podle svých schopností na scéně světové historie. Má tudíž charakter mesianského poslání. Je jakby labutí písní a závěrečným odkazem svěmu národu; ne bez výsledku. Celá generace slovenská upírá po něm své toužebné zraky k Rusku a čeká, kdy se konečně ozvou ruská děla a pomohou svrhnouti jařmo maďarského utlačování. Je tudíž kniha Štúrova projevem naděje, při níž se spoluzakladatel spis. slovenštiny zachycuje v době zoufalství a zklamání poslední této vidiny.

Je však i shrnutím a rekapitulací jeho vědomostí o Slovanech, o dějinách Evropy, jakož i ujasněním si základního rozdílu mezi shnilým Západem a svěžím slovanským Východem, tak jak si je po leta nahromáždil studii a životní zkušeností.

(Josef Jirásek)

mnoho povinní. Nielen preto, že prvý formoval politické a národné ideály Slovákov, že bol prvým politickým vodcom národa, ale hlavne preto, že sme dosiaľ nezvládli podať verejnosti súborné a úplné jeho dielo, že sme z jeho duchovného testamentu nevedeli dosiaľ podať ucelený obraz jeho osobnosti a nevedeli mu dať miesto, ktoré mu podľa doterajších poznatkov a vývoja slovenského národného života patrí. (...)

Štúr je stále živý; je medzi nami, a každá generácia sa musí s ním streť. No ešte vždy nerovné je toto stretanie, lebo málokto Štúrovo dielo zvládne ako celok. Ani nie tak čo sa týka rozsahu, ale čo sa týka hĺbky tušených obzorov, ktoré sa roztvárajú pri čítaní jeho diela. Štúrovo vety treba väčšinou dopovedať, dotvoriť, domyslieť, to značí zbaviť ich vedľajšieho nezávažného a dobového nánosu. Nesmieme upadnúť do chyby alebo ho úplne odmietať, alebo ho doslovne prijímať, ako sa často robilo. Treba si toto povedať na ceste k budúcim pamätníkom, ktoré slovenský národ Štúrovmu duchu postaví, a to nielen k pamätníkom kamenným, ale k pamätníkom kultúrnych činov.

(Milan Pišút)

Kedykoľvek nám prichodí pietne a slávnostne vysloviť meno L. Štúra, vždy pocítujeme, že sme jeho dielu a jeho pamiatke

Mám hrozne rád Kalinčiaka pre jeho sklon písať si len tú svoju, pre jeho obyčaj „nikdy nerobiť, čo sa mi nepáči“, ale

hrozne a hrozivo mi imponuje iná parola, práve parola Štúrova, podľa ktorej sa má robiť to, čo treba robiť, čo sa musí robiť, či sa nám to alebo iným páči alebo nie.

Nebol básnik veľkého formátu, realizoval sa ako organizátor. Nebol básnik, slovenský život k nemu nehovoril ako k básnikovi; a jednako nikto nevidel pred ním do života u nás v takej šírke a hĺbke ako on; nikomu sa náš život a osud tak neotvoril ako jemu; nevydal tolko zo svojho rázu.

(Alexander Matuška)

Proroci zvyčajne nevedia nič o humore a ironii, všetko v ich živote je posvätené a posvätné, sú vznešení a hnevľiví, nie sú kritickí voči sebe a svojim ideám; zavše je ich vlastný omyl pre nich milší ako cudzia pravda – proroci bývajú monomanmi. Bez monomanického úsilia, ktoré sa nám nevelmi páči, by nemohli posunúť dejiny. Ak by Štúr a jeho druhovia neboli takí sústredení na svoj jediný cieľ, teda na spásu slovenského národa, ak by boli stratili svoju uzavretosť a vymenili ju za politický „realizmus“, v tom istom okamžení by boli stratili aj svoju vnútornú mohutnosť, svoju morálnu váhu i svoju kultúrnotvornú schopnosť.

(Vladimír Mináč)

(Ukážky z : Ludovít Štúr, Dielo, Kalligram 2007.)

Straussov redukovaný človek a svet do tretice

To začína byť akási *uhrančivá* téma, ktorá si ma nechce a nechce pustiť: žeby to bolo tým, že sme v tomto redukovanom svete skutočne po uši a čoraz ťažšie sa nám v ňom dýcha?

Už sme sa v tomto čísle stretli s Františkom Werfelom aj s jeho knihou „Barbora neboli zbožnosť“ (s.7). Pri korektúre som si potreboval čosi overiť v citáte z doslovu Radovana Charváta, a tak sa mi znova ocitla Werflová Barbara na stole, otvorená na posledných stránkach. Ráno som sa začítal do kapitoly „Odkud? Kam?“, a náhle mi postava hrdinu, mladého lodného lekára (!) Ferdinanda - v tom istom veku ako mal Strauss, keď písal svoju esej *Problém človeka* (!) – začala nástoječivo pripomínať jeho.

K jednému aj k druhému prichádzajú v živote „*řídke, ale stále se vracející návaly, toto bezcílné a bezdůvodné nadšení, které mu náhle vháni do očí proudy slz a uvolňuje touhu křičet, zpívat, padnout na kolena*“ – až sa v ňom akoby prebudí „*hymnus, deroucí se k životu*“.

Mladý lekár Ferdinand tento „*Hymnus nemající slov, tónů ani myšlenek*“ nedokázal slovami vyjadriť, ale Werfel sa o to predsa pokúsil. A v mojich očiach FERDINANDOV CHORÁL nádherne „ospieval“ to, čo nám tak naliehavo chcel v eseji *Problém človeka* zdeliť Pavol Strauss pred sedemdesiatimi rokmi. Neodolal som pokušeniu, aby som sa o to s našimi čitateľmi nepodelil.

* * *

Můj Bože, už je mi šestatřicet let a stále se ještě pohybují jako nic netušící člověk mezi otrlými, protřelými, vychtralými a hrabivými lidmi.

Vydělávají, tančí, kurví se, hrají bridž, činí se, někam to přivedou a Tvůj dech a Tvá všudypřítomnost, můj Bože, jim neimponuje.

Milují jedině účel a nenávidí bezúčelnost. Pociťtí Tvé drtivé sevření na hrdle je pro ně slabomyslnost a ostuda.

Již brzy mi bude čtyřicet a pořád se jen tak plížím a stěží se držím, stěží potlačuji zavýtlí, jež by Tě, můj Bože pozdravilo v Tvé drtivé nepochopitelnosti.

V salonu hraje kapela, v ostatních místnostech celý den a polovinu noci gramofon. Nedokáže bez hluku být, protože musí přehlušit Tebe. Od hluku se odvrátí pouze tehdy, mluví-li o obchodech.

Dříve jsem si myslel, že takoví jsou jen staří, teď však vidím, že mladí nejsou jiní. Neznají Tvé slzy. Vžívají špínu, vypočítavost a ostré lokty.

Stal se svět tak ubohým, že musí myslet jako dravá zvířata jen na kořist? Já sám jsem přece chudý a na kořist nemyslím.

Co chtějí tyto zmítající se, nenasycení ctižádostivci? Lze snad na světě něco dokázat? Není snad nade vše, že smíme žít? Ze mne se nestalo nic než malý doktor. Nikdy jsem však ani neměl tu ctižádost, aby ze mne něco bylo.

Nebylo by lepší, kdybych ji měl? Nebyl bych šťastnější, kdybych měl v sobě dostatek chtivosti a duchovní smrti, abych s nimi mohl hrát jejich hru?

Odpusť mi moje rouhání! Ne! Nebylo by to lepší. Protože potom bych nemohl pociťtí nadzemskou rozkoš této chvíle.

Překoná všechno, dokonce i smrt. Neboť na světě nelze dosáhnout a získat nic jiného než Tebe. Ano, čeho bych mohl ještě dosáhnout, když Ti teď naslouchám v šilném opojení?!

Hleď, tak tu stojím, pláču pod Tvým pohledem a zírám na moře jako opilý. A jako opilý vím, že toto moře není žádné moře, a tohle žádná loď, a že já nejsem vůbec já, nýbrž někdo úplně jiný, jemuž nerozumím, stejně jako Tobě, Tobě, ó nádherný, nerozumím!“

(J.R.)

„...To sú tie súvisy z najroznejších oblastí, vzťahy z najrozličnejších odborov, a nakoľko je všetko ponorené do rôznych vrstiev predmetného i kozmického žiarenia, do rôzneho prostredia emanácií i čisto duchovných vrstvení. Bože, veď svet je taký bohatý, obšťastňujúco bohatý! To tak spoločne prežívame s Julkom Rybákom pri obdive slovenského slova, **Hviezdoslavovho slova** a pri každom zastavení a zážitku krásy zakorenenej v sfére ducha.“

(Pavol Strauss)

P. O. Hviezdoslav

Už nie viac celok, zaokrúhlený

stať vako – teplý samosvet, bár úzky –
stať kľbko – v priamom, milom sdružení
začiatok, stred i koniec –
stať sféra, do nejž jadrom zapadla
iskierka tvorčej sily
a zvrtila ňou, že jak vták bez halúčky
sa v brnkot dala v hviezdnych hmlách
i vplýva v hudbu točiacich sa kruhov
jak jasnozvučný svitu zvonec,
čo obrat, znova omladá,
farbistá inak v každej chvíli...
nie viac ten súhrn plný, sýty, ach:
len zlomky, triesky, čriepky, kúsky
sú rozbitého zrkadla,
s polonevôľou, s polotúhou
čo teraz sbieram, podávam –
V tých nezobrazí sa viac celý svet,
jak v kryštále lúč rozkrýdlenou dúhou,
len úsek jeho, krušec nahodilý,
i to nie sveta, jak ho v duhu zriet,
keď otvorí sa rána brána:
lež toho tam
v ubývajúcom svetla úkose,
v hustnúcej tóni večera,
jak stromom podfatým sa trasie, chýli
a od vrcholca počnúc skláňa
na lono tmám,
zapadá noci do mohyly...

A moje srdce, zúčastnené pri tom,
slov nenachodiac k ponose,
len osfka, sa v odriekani tichom
krvavým zalievajúc citom;
a duša moja, biela zástera
jak pretiahnutá po rose,
tak zaslzená, uplakaná
- snáď novým, krajším, večným
za úsvitom –

kams v nekonečno pozerá...
ulieta vzdych za vzdychom.

Z ohlasov

... Omlouvám se, že přicházím s poděkováním tak pozdě. (...)

Dvojčíslo Listů je opět výtečné. Jakkoliv by se zdálo, že na tomto časopise už nelze nic zlepšovat, je číslo od čísla něčím obsahově i formálně pozoruhodné, náhledem do lidských duchovních hlubin... K Ceně PS Ti blahopřeji. Když neexistuje Metacena PS nebo Cena cen PS, musíš se spokojit s touto Cenou. Komu jinému by příslušela než...

To, jak jste uchopili Pavla Straussa, vydali jeho souborné dílo a trvale zpřítomňujete tohoto velikána právě Listy PS, je ohromný kulturní impulz, duchovní vtřzení do plochosti, hlouposti, prázdnoty, zla industriálního světa člověka dneška.

Přeji Ti, abys měl nadále invenci a sílu konat toto výsostně potřebné dílo.

(Lumír Ries v listě z 29. 5. 2014)

Martin Jančuška

Božie cesty sú nevyspytatelné...

(List z 19. júla 2014)

Božie cesty sú skutočne nevyspytatelné... V tichu Andauského kláštora či ranča, ako to pomenoval jeden môj priateľ literát, som večer otvoril knihu Martina Kolejáka Pavol Strauss, hľadač

pravdy, a zahĺbil sa do jeho myšlienok. Ako to napísal, ako rozmýšľal, aké volil slová, interpretoval – a bolo mi dobre.

Čítal som pomaly, pozornejšie, uvažoval i zvažoval. Porovnával s tým, čo už poznám, aj objavoval nitky, ktoré som hľadal a ešte stále hľadám; a musím úprimne povedať, že to ten náš Martin zvládol bravúrne. Som na neho hrdý. Boh nám doprial i takýchto kňazov. Je poctivý, úprimný a dobrý. Snažil sa vyrozprávať i vysvetliť čo najviac. Skutočne Straussa prežíval.

Pri štúdiu Straussa narazil na oblasti len naznačené a interpretoval ich podľa faktografických údajov, ale zdá sa mi, že i Strauss po rokoch niektoré kapitoly svojho života skrátil. Či zámerne, lebo sa mu zdali nepodstatné, alebo ináč. Nevie. V Straussovom životopise je hodne naznačené, niečo rokmi znepresnené, ale to sú len okrajové záležitosti.

Pri sledovaní Straussovej cesty od vypuknutia povstania až do oslobodenia som narazil na niekoľko skutočností, ktoré by bolo hodno možno presnejšie ozrejmiť, ale o tom neskoršie.

Najprv o niečom inom. Martin Koleják vo svojej knihe na str. 37 píše: Pobyt v Trnave netrval dlho... A ďalej opisuje, ako mu priateľ, s ktorým prechádzal po medzi nemecké hliadky, Dr. Török, zachránil život.

To meno Török mi až v Andau otvorilo zaspaté kanály. Veď v Bratislave, kde sme bývali od roku 1945, moji rodičia kúpili v roku 1956 byt v dome na Suvorovovej ulici (dnes Dobrovičová), niekoľko desiatok metrov za univerzitou J. A. Komenského. A v tom istom dome býval i Dr. Török. Prebleslo mi hlavou: je to ten istý Dr. Török, ktorý zachránil Dr. Straussa?

Na internete som si našiel meno MUDr. Török. Mohol by to byť jeho syn. 11. júla tohto roku som ho na Kramároch

vyhľadal. Pracuje ako röntgenológ.

- Prepáčte, pán doktor, že vás takto nečakane prepadávam, - predstavil som sa. Bývali ste na Suvorovovej ulici?

- Aj bývam.

- A hovorí vám niečo meno Dr. Strauss?

- Samozrejme. Bol to dobrý priateľ môjho otca. Študovali spolu na nemeckej lekárskej fakulte v Prahe. Dokonca aj ich cesty za hľadaním pravdy boli úzko spojené.

Za pár minút, čo sme boli spolu, lebo musel ísť k pacientom, sme toho nemohli veľa prediskutovať. Jeho otec i Strauss hľadali cestu k pravde a spočiatku spolu fandili socialistickým myšlienkam. Obidvaja pomerne skoro vytriezveli. Dr. Török bol dva razy ako lekár na východnom fronte v rýchlej divízii, a priateľ, s ktorým sa tam stretol, mu rozprával o sovietskom komunizme. To mu otvorilo oči. Ako prišiel k pravde Strauss, vieme.

Aj po vojne sa navštevovali. Dokonca Dr. Strauss navštívil Dr. Töröka niekoľkokrát v bytovke, kde som aj ja býval. Možno sme chodili (nie možno, ale určite) po tom istom chodníku, a nevedeli sme o sebe.

Je to neveriteľné, ako osud dokáže poprepletať naše cesty. Bratislava je veľká. Veď moji rodičia mohli kúpiť byt či dom na niektorom úplne inom mieste. Dozvedel som sa za tú krátku chvíľu, že Dr. Török bol sobášnym svedkom Straussovi a Strauss Törökovi.

Nestihli sme si toho viac pohovoriť, ale koncom augusta som ho pozval do Andau. Tam sa v klude budeme môcť o všetkom porozprávať. Poprosil som ho, aby pohľadal fotografie, korešpondenciu i načrel do minulosti a porozprával mi o otcovi i Straussovi čo najviac.

A na záver ešte to, čo som spomenul v úvode. Dr. Strauss sa dostal do Lubietovej. Kedy, to nepíše, ale dá sa to presne identifikovať z jeho poznámok. Na str. 37 Martin Koleják píše: Tam nás privítalo päť obesených ľudí pred kostolom.

Už som o tom písal. Nebolo ich päť. Boli to traja Ďurčíkovci zo Šajby. (A propo: Ďurčíkovci boli rodina manželke Ladislava Ťažkého. Rozprávala mi o tom osobne, keď som jej povedal, že na túto udalosť mám vo Viedni veľký tanier, ktorý v Modre vykružil Meinhold, pôvodcom z Lubietovej, a obraz z popravy Roberta Štirbu na ňom zvečnil majster Filo.) Štvrť bol zastrelený asi o dvesto metrov

ďalej, keď sa mu podarilo utiecť spod šibenice: Róbert Štirba.

Dôležitý je dátum. Obesení boli 8. januára 1945. Dr. Strauss s priateľom Dr. Póbišom prišli do Lubietovej 9. januára 1945, presne na moje narodeniny.

Strauss píše: Nemci odtiahli z Lubietovej, blížil sa front, v dedine boli maďarskí vojaci. A vtedy urobili partizáni hrdinský výpad a začali strieľať z ukoristených maďarských malých kanónov. Na druhé ráno prišlo nemecké vojsko z Banskej Bystrice a pobralo nás všetkých chlapov, naládovalo do vagónov, kde predtým transportovali kone, takže sme stáli po vyše členkov v konskom truse, a vyložili nás v Žarnovici.

Evanjelický farár v Lubietovej Ctibor Handzo si od augusta 1944 do mája 1945 viedol denník, ktorý po mnohých rokoch ležania v truhlici na pôjde objavili jeho deti, a v roku 2001 vyšiel pod názvom Údery a údely. Tam Ctibor Handzo píše, že až 13. februára 1945 nastal smutný deň pre Lubietovú, lebo nemecké Ortskomando dostalo z divízie v Medzibrodě príkaz, aby všetkých chlapov od 16. do 60. rokov evakovali. Nemci zhromaždili 535 mužov v miestnej škole a 13. februára 1944 ich odvedli z dediny.

Lubietovský murár Samuel Meinhold, ktorý ktorý bol medzi odvečenými, opísal svoje zážitky až po šťastný návrat. Píše: Dňa 13. februára večer o 6. hod. Uprostred náreku žien a detí nás odviekli nemeckí okupanti z obce Lubietovej od svojich rodín. Na stanici nás naložili do maďarských nemocničných vagónov, ohromne znečistených a zasnežených. Vlakom do Zvolena, odtiaľ do Žarnovice, cez Oslany pešo 20 km do Novák, do lágra, kde predtým boli Židia. Podľa týchto údajov to bol ten istý transport, v ktorom bol aj Dr. Strauss. Po vyhlásení, aby sa všetci muži dostavili do miestnej školy, chodili po dedine patroly a prezerali všetky domy; okolo dediny boli silné stráže, takže utiecť sa nedalo. Podľa týchto údajov však vyplýva, že Dr. Strauss s Dr. Póbišom sa museli do 9. januára až do 13. februára skrývať v Lubietovej.

Farár Handzo sa nezmieňuje o partizánov, ani o ukoristených kanónov. V tom čase bolo často počuť v okolí dediny strelbu, lebo v horách boli partizáni, front sa blížil a v okolí dediny často dopadali míny a granáty, ktoré si vyžiadali aj ľudské obete.

(Úprava J.R.)

Pavol Strauss

Prítomnosť a budúcnosť hudby

Jednota je základom krásy. Krása pomáha človeku k jednote. Rozklad je smrť. A preto je človeku imanentný rozlet po kráse ako ceste k jednote života. Umenie je riečnym korytom, ktorým sa ubera táto túžba. Aj umenie vyrastá z doby a z človeka doby, a tak je jej jasným zrkadlom. Jednou z obrán prírody proti chorobe je nevedomie o chorobe alebo o jej vážnosti. Aj lekár podlieha tomuto úkazu. A tak vidíme, že i umenie redukovaného človeka je nezbadane jeho verným odliatkom.

Hudba sa zrieka jednotiacich princípov. Začína sa redukovať. Volá sa víťazoslávne atonálnou hudbou, hoci by sa vlastne mala volať aharmonicou. A nestačí jej ani doterajšia delba, začína sa trieštiť na hudbu štvrttónovú. Kým doteraz jednotila a hojila dušu poslucháčovu, začína ho znepokojovať, problematizuje jeho aj svoje vlastné bytie a oprávnenosť. Kým doteraz usporadúvala životom raneného a rozbitého človeka, teraz ho začína rúcať a ráňať. Prestáva harmonizovať, začína maľovať, poučať, revolucionizovať. Z roztrieštenosti človeka sa vynára roztrieštená, aby ho celkom rozbila.

* * *

Rozvíjajúce sa latentné schopnosti nášho mentálneho a citového sveta sú schopné úchvatného rozletu a vývinu, a tak i hudba, ktorú poznáme, ustúpi možno novému úžasnemu typu. Vízia budúcnosti hudby je ešte len hudbou budúcnosti. Ale je pravdepodobné, že keď sa nájde spôsob vystupňovania našich schopností, vznikne nový druh hudby, hudobného konzumenta i hudobného tvorca. Priestor medzi nimi sa podstatne zmenší pre nový spôsob tvorenia a vnímania. Svet hudby je svet slobody a možností, s neskonalou plynulosťou a voľnosťou výrazu nových elementov. Ako sa všetko mení, vidíme i z toho, že i Beethovena v čase Osudovej symfónie a Stravinského v čase Svätien jari považovali za provokujúcich pomätencov.

Z ohlasov Ľubomír Raši

Niekoľko poznámok k článku Hudba v živote a diele Pavla Straussa

V listoch PS číslo 23-24 z marca 2014 Martin Kolejčák publikoval v pomerne rozsiahlom článku názory Pavla Straussa na hudbu, ktoré sa dajú nájsť v jeho diele. Je vcelku pochopiteľné, ak sa s autorom pozeráme na hodnotenie Straussovej záľuby v hudbe cez optiku kresťanskej tradície a jej následného hodnotenia. Žiada sa mi ale na tomto mieste poukázať na niektoré hudobné špecifiká, ktoré vychádzajú z pôvodného židovského náhľadu na niektoré aspekty a hodnotenia, ktorými bol podľa môjho osobného predpokladu Strauss v mladosti isto ovplyvnený pri svojej výchove a vzdelávaní.

V odseku pojednávajúcom o Knihe žalmov (str. 28) sa u Kolejčáka okrem iného píše „Aby sa človek mohol modliť na základe Božieho slova, nestačí jeho recitovanie, ono si vyžaduje hudbu.“ Určite je tento názor z pohľadu kresťanského chápania hudobnej tradície správny, ale chcel by som poukázať na niektoré špecifiká z pohľadu židovskej rabínskej tradície.

Ak sa budete zhovárať s niekým rabínom o hudbe, tak vám povie, že najvyššie v hierarchii rozhovoru s Bohom cez prostriedky hudby je hudba absolútna, bez slov, lebo aj slová dokážu zviazať vašu snahu vyjadriť svoje najhlbšie vnútorné pocity pri rozhovore s ním. (rabín Baruch Myers na koncerte v Mestskom divadle v Levoči 7. 12. 2014).

Kniha žalmov, hebrejsky Sefer Tehilim je zbierkou 150 modlitieb, ktoré tvoria nedeliteľnú súčasť tzv. Ketuvim, čiže Spisov. Spisy sú v židovskej tradícii vedľa Tóry a Prorokov tretím oddielom hebrejskej Biblie, čiže Tanachu, kanonizovaného po zničení jeruzalemského Chrámu v roku 70 po Kristovi. Počas ľudskej histórie bol Tanach pre svoju štruktúru prirovnávaný k jeruzalemskému Chrámu. Tóra odpovedá Najsvätejšej svätyni, Proroci chrámovej lodi a Spisy chrámovému nádvoriu. Chrám síce zanikol a tak jeho centrálnu rolu prevzal kanonizovaný text. Túto skutočnosť, ako náhradu jeruzalemského chrámu hebrejskou bibliou veľmi výstižne vyjadrujú iluminácie na titulných stranách rukopisov zo 14. storočia v Španielsku, kde sa objavujú kresby chrámových obradných nástrojov. Žalmy sú prvou časťou Spisov a tak ich môžeme považovať za bránu jeruzalemského Chrámu. Pre svoj všeludský charakter sa mohli a stále môžu stať vstupným portálom biblického štúdia. Okrem iného nás tu zaujme aj ich poetický charakter, ktorý ich radí vedľa knihy Prísloví a knihy Jób. Pre zaujímavosť, tieto knihy

bývajú spolu označované ako Sifrej Emet, pričom Emet je obráteným akrostichom, zloženým z úvodných písmen všetkých troch kníh.

Jedným zo základných termínov, čiastočne nie celkom presným, je aj samotný názov – Žalmy. V pôvodnom hebrejskom jazyku je pomenovanie spisov slovom Tehilim. Tehilim je podstatné meno množného čísla, ženského rodu, odvodeným od koreňa h-l-l, ktorý označuje význam „velebiť“ a „chváliť sa“. Voľne preložiteľné: vychvaľovanie.

V slovenskom jazyku používame podstatné meno „žalm“, ktoré sa k nám dostalo z gréckeho psalmus, alebo presnejšie psalmós, čo označuje hru na strunový nástroj, alebo pieseň. Ide tu skôr o význam drmať, rozozvučať struny a tým sa pôvodný hebrejský význam slova Tehila skôr zastiera. Tehila sa apriori nezdá byť skladbou určenou pre strunový nástroj (Kohout, 2013). Slovenské slovo „žalm“ skôr odpovedá hebrejskému „mizmor“, ktoré nájdeme v nadpisoch mnohých žalmov. Slovesný koreň z-m-r naznačuje, že niektoré z nich boli zrejme recitované s hudobným doprovodom. Nadpisy takto označovaných žalmov miestami obsahujú aj názvy hudobných nástrojov. Je paradoxom, že postupom času sa slovo žalm začalo prekrývať s citovým výrazom žiaľ a miesto vychvaľovania sa u čitateľa prekrýva pocit smútku (rabín E.K. Sidon k vydaniu Knihy žalmov z roku 1998).

Zbierka Kniha žalmov obsahuje 150 žalmov, ktoré sa majú recitovať za sprievodu strunového nástroja. Dr. Anton Botek v preklade Žalmov (Rím, 1978) uvádza, že tradícia dlho pripisovala všetky žalmy Dávidovi, hoci polovica žalmov má v nadpisoch jeho meno. Viaceré žalmy zložili členovia speváckych rodín Azafovcov a Koreovcov. Vznik žalmov treba klásť od roku 1000 do 350 pred Kristom, čiže niektoré žalmy vznikli až po návrate židov z babylonského zajatia.

Podľa babylonského Talmudu je kniha Žalmov kolektívnym dielom, pochádzajúcim od jedenástich osôb. Ústrednou postavou bol už vyššie spomínaný Dávid, do svojej práce zahrnul i diela desiatich starších a to konkrétne prvého človeka Adama, Melchizedecha, Abraháma, Mojžiša, Hemana, Jedutuna, Asafa a troch Korachových synov (TalmudBavli, Baba Batra). Prvú knihu tvorí Ž 1-41, druhú Ž 42-72, tretiu Ž 73-89, štvrtú 90-106 a poslednú piatu Ž 107-150. Prelomom medzi prvými štyrmi knihami je vždy doxologia (chvála). Oslavný charakter žalmov viedol k ich využitiu v liturgii v synagógach a celá polovica sa stala súčasťou modlitebnej knihy, tzv. siduru (Nosek, Damohorská 2005). Rozdielnosť medzi hebrejskou a kresťanskou bibliou v číslovaní Žalmov medzi 9 a 147 nie sú veľmi podstatné pre ich praktické využitie v náboženskej praxi.

Rabín Jicchaki Šelomo svoj výklad žalmov, v ktorom sú jednotlivé žalmy kladené do kontextu biblického výkladu života osôb, s ktorými tradičná hebrejská literatúra spája ich autorstvo, zahajuje takto: „Obsah knihy sa dá popísať týmito desiatimi hudobnými termínmi: 1. dirigovanie, 2. nápev, 3. hudobný doprovod, 4. pieseň, 5. chvála, 6. modlitba, 7. požehnanie, 8.

vdakyvzdanie, 9. blahoslavenstvá, 10. velebenie Boha. Desiat typov hudobných skladieb odpovedajú desiatim mužom, ktorí ich prednášali: 1. Adam, 2. Melchizedech, 3. Abraham, 4. Mojžiš, 5. Dávid, 6. Šalamún, 7. Asaf, 8. traja Korachovovi synovia. Ohľadom Jedutuna nepanuje zhoda. Niektorí vravia, že ide skutočne o človeka, ako to stojí v Kronikách a niektorí vravia, že ide iba o výraz, ktorý naznačuje tresty a pohromy, ktoré postihli Izrael.

Niektoré žalmy majú vo svojom záhlaví aj odkazy na interpretov a spôsob interpretácie.

Ž 4 a Ž6 odkazujú na hlavného speváka za doprovodu nástroja negiat. Tento žalm bol zložený pre levitov, ktorí dirigujú spev z chrámovej pódia.

Ž 5 v hebrejskej verzii nám v 1. verši dáva inštrukciu: Dávidov žalm pre popredného speváka za sprievodu na nechilot. Niektorí vykladači to skutočne interpretujú ako hudobný nástroj. Melódia bola potom vybratá tak, aby korešpondovala s možnosťami daného nástroja. Nájdu sa však aj interpretácie, ktoré nechilot interpretujú asi mylne ako dedičstvo a niektoré ako zhluk včiel, v prenesenom význame ako zhluk nehodných (Ž 18,5).

Ž 8 nás zasa hovorí o doprovode na gittejský nástroj. Ide o nástroj, ktorý pochádza z mesta Gat, kde ho tamojší remeselníci vyrábajú. Je zaujímavé, že výklad rabínov je aj o inotaji, ktorý naznačuje, že Edom, ktorý bude v budúcnosti poslaný ako lis na vinnú révu (odkaz na Iz63,3), i keď v žalme to priamo nenachádzame.

Ž 9 odkazuje na doprovod nástroja mutlaben, rabíni niekedy odkazujú na význam Dávidovho syna Avšalóna.

Ž 12 odkazuje na nástroj šminit, čo je vlastne osemstrunná lútna, hebrejsky kinor šel šimona nimin.

Ž 56 hovorí o nástroji nemá holubica, ale rabínsky výklad je o Dávidovi, ktorý hovorí o sebe: lebo bol u Akiša, ďaleko od izraelskej zeme a Goliášovi bratia žiadali o povolenie ho zabiť. Odvolávajú sa na výrok: Či to nie je Dávid, kráľ zeme? (IS21,12). Bol medzi nimi ako nemá holubica.

Takto by sme mohli pokračovať, ale je to skôr otázka interpretácie a skrytých významov záhlaví žalmov.

Spievanie žalmov v mníšskej praxi kresťanskej Európy má základ iný. Je pravdou, že sa stali kolískou západnej hudby, ale dôvody jeho vývoja vychádzali z charakteristických podmienok kláštorného života a vo vzájomnej interakcie hudby, jej potrieb, sociálnej situácie spoločnosti a jej spoločenským aktivitám, napr. v stavebníctve.

Aj keď korene spevu, ktorý poznáme dnes pod názvom gregoriánsky chorál vedú od starej židovskej liturgie, cez vplyvy gréckej hudobnej náuky a byzantských spevov, môžeme ho charakterizovať ako chorál vytvorený západným kresťanským duchom a kultúrou (Georg Bérés).

Najstaršie spevy pochádzajú už zo 4. storočia (hymny), ale kvôli metrickým veršovaným formám ich nezaraďujeme do tzv. úzkeho

klasického repertoáru gregoriánskeho chorálu. Textovo chorál čerpá z bibliie, zo žalmov (menlivé časti omše), z kníh prorokov a z evanjelií.

Pomenovanie chorálu sa spája s menom pápeža Gregora Veľkého, ktorého pontifikát trval od roku 590 - 604. Legenda z roku 860 z pera jeho životopisca Johanesa Diaconusa ho síce považuje za tvorca antifonára, zakladateľa a vedúcu osobnosť Scholy cantorum, ale oprávnenosť jeho zásluh musíme vidieť v úspešnosti úsilia pri reorganizovaní a zjednotení liturgie. Spolu so zozbieraním a kodifikovaním liturgických textov nariadil pre skoro celú rímsku cirkev používanie gregoriánskeho chorálu.

Gregoriánsky chorál, ktorý poznáme dnes, nie je totožný z chorálom doby Gregora Veľkého. Vtedy to bola skôr slávnostná rétorická zborová recitácia žalmov a bohuslužobných textov. Tento vznikol asi vo 8. storočí z tzv. starorímskych spevov, pravdepodobne na území Franskej ríše. Ako to už býva, podnety na závažné ovplyvnenie idú mnohokrát mimo našich snáh. Historická podpora rímskych pápežov rodu Karolovcov a samozrejme naopak vyvrcholila za vlády Karola Veľkého. Tento vzájomne veľmi dobrý vzťah ovplyvnil aj liturgiu a tak Karolínski králi potvrdzujú svoju rímsku orientáciu aj tým, že preberajú rímsku liturgiu a spolu s ňou aj starorímsky liturgický spev.

Táto významná udalosť spustila mechanizmus veľmi čulej výmeny medzi speváckymi Franskej ríše a pápežskej scholy. Samozrejme, že pápežskí speváci prinášajú antifonár a resp. ponzoriál, z ktorých učia kantorov. Neskôr to funguje aj naopak, keď posielajú spevákov do Ríma, aby si tam osvojili starorímsku verziu. No problém je v tom, že do vynájdenia zápisu melódií chýba ešte plných 150 rokov (na začiatku 10. storočia). Štúdium prebiehalo okolo dvoch rokov a speváci museli zvládnuť skutočne rozsiahly repertoár. Lenže sluchom a ústnym podaním! To je priam neuveriteľné. Domnienky hudobných vedcov sú také, že speváci sa spevy neučili doslovne, ale zapamätávali si rôzne melodické formuly, typizované melódie a najšpecifickejšie znaky rôznych módov. Po návrate domov spojili so starorímskou tradíciou vlastnú tradíciu a vytvorili nový gregorián, ktorý spievame dodnes. Miestom pôsobenia týchto kantorov mohla byť napríklad mestská spevácka škola.

Gregoriánsky chorál sa stal vlastným liturgickým spevom katolíckej cirkvi, neskôr prešiel aj do iných konfesií. Významný obrat v histórii interpretovania gregoriánu znamenal ten moment, keď na pápežskú vysokú školu v Ríme povolali v roku 1952 benediktína P. Eugena Cardina zo Solesmes, aby tu vyučoval paleografiu gregoriánskeho chorálu. Ten začal so svojimi žiakmi skúmať, prečo sa v kódexoch nachádzajú pre jednu neumu rozličné znaky. Preštudovali mnohé notácie a komparáciou sa dostali k zisteniu, že notácia podporuje a zdôrazňuje text - posvätný text zo sv. Písma. Na základe týchto výskumov vznikol nový vedný odbor semiológia gregoriánskeho chorálu.

Mimoriadne vzácne kódexy sa nachádzajú v strediskách ako sú napr. Laon, Saint Gallen, Einsiedeln, Bamberg. V krásnych knižných vy-

daniach, v prepisoch, či ako faksimile vychádzajú staré kódexy aj dnes. Napríklad GRADUALE TRIPLEX z roku 1979 má okrem tradičnej kvadratickej notácie gregoriánu aj dva pôvodné zápisy starých neum. Čiernou farbou sú vytlačené neumy, z ktorých komparoval Marie - Claire Billecog (Veniere, Francúzsko), špecialista na archív v Laonu, a červenou farbou sú neumy zo Saint Gallen, ktoré komparoval Rupert Fischer (Metten, Bayern). Takéto kritické vydanie chce zabezpečiť pre speváka maximálnu objektivitu a necháva mu priestor na prípadné vlastné riešenia.

No okrem liturgického použitia gregoriánskeho chorálu jeho totálny vplyv na západnú a aj celoeurópsku hudbu je „objavenie“ jeho zvukových možností. Spojenie chorálu ako melického prvku a hudobných praktík orientovaných na zvukovosť vzniklo v rannom stredoveku napätie medzi horizontálnymi a vertikálnymi silami, ktoré najneskoršie od 9. storočia viedlo k vytvoreniu artificijného viachlasu, ktorého základným impulzom bola dizonacia. Viachlas bol vertikálny tropus chápaný ako ozdoba. Volal sa organum a používali sa hlavne v intervaloch kvarty, alebo kvinty. V prvej polovici 12. storočia sa objavuje nové organum, pestované hlavne v kláštore Saint Martial v Limones, ale prvý vrchol v dejinách viachlasu predstavuje epocha Notre Dame v Paríži. Meno dostala podľa parížskej katedrály a zhruba sa kryje sa z obdobím jej výstavby 1163 až do polovice 13. storočia. Z tohto obdobia po anonymných zapisovateľoch hudby (anonymus 4) už z tohto obdobia poznáme prvých skladateľov, ako napr. magister Leonin (+1201) a Perotin (okolo roku 1200). Aj dnes je úžasné vyskúšať si pomalý opozdovací dozvuk v katedrále St. Denis v Paríži, ktorý pri spievaní jednohlasného chorálu vytvára viachlas.

Hudba už potom nastúpila svoj búrlivý vývoj. Pavol Strauss ho vo svojich knihách osobne vnútorne citlivo na mnohých miestach svojich kníh interpretoval. Osobne predpokladám jeho znalosť týchto skutočností, a tak aj jeho prirodzené chápanie týchto súvislostí, ktoré presahujú z oblasti literárnej aj do oblasti hudobných vied. Aj keď samotný Strauss nebol asi aktívny v oblasti kompozičnej, jeho analytické vnímanie hudby ako vyspelého amatérskeho interpreta, mimoriadne vnímavého a syntetizujúceho poslucháča a človeka (súdiac podľa jeho záberu poznania skladateľov a ich diel) s vyberaným vyspelým hudobným vkusom, môžeme predpokladať poznanie týchto načrtnutých skutočností. Bola to zrejme aj jeho seba výchova cestou túžby a nádeje, hľadani a nachádzani odpovedí na jeho neustálu túžbu po volaní sveta hudby. Pre lekára Straussa bola hudba krásnou chorobou duše. Hudba sa podľa Straussa rodí z ničoho a stáva sa všetkým. Aj preto považuje hudbu za to najčistejšie na svete.

Z nových kníh

ŽIVORODÉ DÚŠKY Z KALICHA BARDOV

*Vie? Tuší aspoň, čo sa s ním deje?
Dá sa to ešte zovrieť do tvaru –
posolstva, veštby, teda do nádeje?
Možno len byť a žiť si na káru,
čo vozí mŕtvych v čase morovom?
Dá sa tu ešte čosi so slovom?
(Milan Rúfus)*

Desiaty Zväzok zbranej korešpondencie Júliusa Rybáka s Pavlom Straussom a spriaznencami obidvoch bardov vydáva plastické i úprimné svedectvo o výseči našich dejín – čase, na ktorý radostne v panujúcom bezvedomí ducha zabúdame posilňujúc sa scestným presvedčením, akoby sa história dala ľubovoľne vtesnať do historiograficky nedlhého štvrtstoročia. J. Rybák *V dotyku s Pavlom Straussom X.* čitateľa nijako nehýčka; zdravo ho núti rozpomínať sa na obdobie predchádzajúce novembrovému prelomu 1989.

Éru prestavby a glasnosti v niekdajšom Sovietskom zväze zvyknú súčasné intelektuálne elity politologicky, častejšie však účelovo politikársky redukovať výlučne na persónu hlavného architekta tohto zdvihu Michaila Sergejeviča Gorbáčova. V takom sploštenom nazeraní takmer úplne zanikajú siločiary a zriedla odklínania ruskej literatúry, publicistiky, divadelných inscenácií aj filmov, ktoré v druhej polovici osemdesiatych rokov minulého storočia živorodo kriesili dost nedvížnú súveku slovenskú inteligenciu.

Július Rybák vybral do desiatych zápisov so svojim ľudským aj duchovným pobratimom Pavlom Straussom kvintescenciu z ich korešpondencie a popreštykal vzácne bibliofilské listové fragmenty dobovými rešeršami z ruských časopisov, kníh i zo svojej privátnej korešpondencie so sovietskymi literátmi. Podchví-

ľou prizýval do svojich dialogizovaných denníkových memoárov našich bardov: Hviezdoslava s Rúfusom, ale aj generálne bližších priateľov. Vzácné sú fragmenty rozhovorov s Máriou Medveckou. Doktoré pasáže ponechal J. Rybák v ruštine, väčšinu textov sovietskych autorov ale vybral a preložil s vytríbeným literárno-estetickým vkusom i erudíciou znamenitého rusistu.

Subtílna knižička *V dotyku s Pavlom Straussom X.* nie je širokopásmovou literárno-historickou panorámou, práveže naopak: Július Rybák ohraničil texty svojich rozprávateľstiev aj pripamätávaní piatimi mesiacmi (január – máj) roku 1989. Letopočtu, z ktorého novodobí vykladači dejín amputovali desať mesiacov a s frenetickým aplauzom a stanovili nové svetlé dnešky i zajtrajšky pamätaným 17. novembrom. V účelovo vytvorenom prepahlisku sa stratili drahocenné impulzy aj zriedla, aké do slovenských luhov a hájov pritekali z východu. Pe-restrojkový vyšších literárny aj kultúrny neprúdil k nám dátkou nehatenou žírnou riavou.

Štátostraníčka normalizátorská verchuška celú prestavbu vedome odšvejkova; kovaný stalinista Vasil Bilak ešte roku 1988 smrteľne vážne radil výcho-donemeckým súdruhom, ako uratovať nespasiteľné socialistické zriadenie. Po-niektorí domáci horlivci nechceli za svojim šéfideológom zaostať, o čom svedčí aj skúsenosť dlhoročného dramaturga SND Antona Kreta: „*Ak sa po roku 1970 v našich divadlách doslova zakázalo inscenovať hry tých západných autorov, ktorí sa priamo či nepriamo postavili proti okupácii Československa roku 1968 (Dürrenmatt, Miller, Sartre), pohon na dramaturgov však nastal až v súvislosti s uvádzaním nie Sartrových či Millerových hier, ale vo chvíľach, keď chceli divadlá uviesť hry sovietskych perestrojkových autorov Arra, Druceho, Gelmana, Gorina, Vampilova, Žuchovického a ďalších. Keď chcela činohra SND uviesť roku 1988 Gelmanovu hru Zinula, vtedajší tajomník ÚV KSS Rudolf Jurík sa v odmietaní tejto hry tak zatal, že na veľké prehovárание spolustraníkov súhlasil napokon s jej uvedením v Martine, ale v žiadnom prípade nie v SND. A pritom išlo iba o dojímavý príbeh robotníčky, ktorá sa chcela domôcť dôsledného plnenia pracovných, ľudských a mravných povinností svojich spolupracovníkov.*“

Nezanedbateľná časť slovenskej inteligencie sa horlivo štylizuje do polohy rusofóbov. Nihilistické zatracovanie slovanstva a najmä blízkosti slovenských národovcov s ruskými slúži podaktorým

svetoobčiansky sa tváriacim intelektuálom ako paternoster vynášajúci geneticky predurčených kverulantov medzi „mysliteľskú elitu“ zakopávajúcu v skutočnosti o prvý krtinec na hrboľatej rodnej zemičke slovenskej... Prihlásiť sa v takom ovzduší masívnej averzie voči čomukoľvek ruskému, pripomínať, ba zaslužene oceňovať nadčasovú filozofickú i estetickú kvalitu sovietskej literatúry, hraničí podľa mnohých „in západ-niarov“ slovenského vidu aj strihu dobre že nie s herézou.

Július Rybák v predjari kľúčového i osudového spoločensko-politického prelomu pred vyše štvrtstoročia hojne rozdával dúšky z kalicha ruskej klasickej aj prestavbovej literatúry. Mohol, a podnes môže byť takýto štedrý, lebo jeho rozhlad v širo-šírej ruskej spisbe, vtedajšej tlači a kultúre bol a nemeniteľne zostáva obdivuhodný. Pavol Strauss písal Júliusovi Rybákovi s prislovečne stíšenou až plachou úfnosťou, že Slovenský spisovateľ vydá jeho rukopis. Očakávanie „vyvedenia Straussa na svetlo“ predstavuje varírujúci motív, s ktorým súznie briskný aforizmus Jevgenija Jevtušenka: „*Keď duša nevydala schopné dielo, zbytočné je odvolávať sa na vonkajšie ťažkosti. Dá sa dočasne prekaziť publikovanie knihy, nedá sa však prekaziť jej vznik.*“ Obaja, Strauss aj Rybák, prežívali medzičas od vzniku knihy po jej sprístupnenie čitateľovi. Vtedy sa pýtali, či slovo zaznie...

Dnes je ustavične boľavo v našom žití prítomná otázka barda, kniežaťa slovenskej a svetovej poézie Milana Rúfusa: „*Dá sa tu ešte čosi so slovom?*“ Múdry skeptik J. Rybák vo svojich desiatych dotykoch so P. Straussom píšom, tichoústo, lež presvedčivo odpovedá, že áno, dá sa... Nie často a nie obšírne, vo svojich aktualizujúcich vsuvkách a odbočeniach však gelnický bard poznamenáva, že čas, v ktorom slovo ešte čo to zmôže, sa povážlivo skrakuje. Akže sa v našom podvedomí uhniedzdi patologická animozita voči ruskej literatúre a pre-rastie do pandémie pohrdania so slovanskou duchovnou hrivnou, potom už ne-bude ani rúfusovského osudu – koníka hrbáčika chodiaceho po olovo (slovo) do vyhne, v ktorej sa kedysi podkúval čas ťažkých myšlienok.

„*Bardzo ne jako bard,*“ ohradil sa M. Rúfus voči bardovskému statusu v rozhovore s redaktorom TA SR roku 2008. Či sa už bardmi – ak nie národa tak aspoň slova – citili Rúfus, Strauss a či tento predikát prijme Július Rybák, nič to nemení na prapodstate: naplnili a J. Rybák, chvalabohu, stále zaplňa kalich nek-tárom spoznávaní filozofických, literárnych, duchovných a estetických hodnôt aj horizontov.

Jozef Lapšanský

V dotyku s Pavlom Straussom

Júlio Rybák
X.

Dobroprajné poznámky

Levočskému priateľovi Jozefovi Lapšanskému som poslal knižočku „V dotyku s Pavlom Straussom X.“ – s poďakovaním za jeho podnetný článok „Medzičas dezilúzií a nádeje“ v časopise Viera a život (2014, č. 6, s. 81-84).

Neskoršie (pri príprave tohto čísla listov P. S.) mi napadlo, že ho požiadam o osobnú odozvu na túto knižočku. Pred tým som však ešte odovzdal do tlače rukopis „Posledný rok s Pavlom Straussom“ (Záznamy zo zápisníka jún 1993 – máj 1994). A tieto dve veci: Lapšanského recenzia aj môj spomínaný rukopis sa nejakým zvláštnym spôsobom stretli...

Posledný mesiac „posledného roku“ prežitého s Pavlom Straussom – Máj (zomrel 3. júna 1994) je totiž akosi tragicky poznačený prípravou prednášky „Straussova oslava pohanenej smrti“, ktorú som predniesol na 3. východoslovenských akademických dňoch v Prešove (11. mája 1994), a kópiu ktorej som poslal aj Pavlovi Straussovi. (Budúci čitateľ knihy „Posledný rok s Pavlom Straussom“ si ju tam nájde ako prílohu.)

(Zápisník 10. máj 1994.) „Pri práci nad prednáškou o Straussovi mi blesla hlavou otrasná predstava: „Aby nás našla Straussova smrť pripravených – v tom je jadro môjho vystúpenia. Aby nám došlo, koho to k nám, Slovákom, Milost' poslala, čo nám chcela jeho ústami zdeliť a aká je naša povinnosť vo vzťahu k tomuto odkazu – pred sebou, pred svetom a pred Bohom.“

Prednáška sa nám v Prešove vydarila (nad očakávanie). Pre chystaný zborník sme prednášku upravili a 19. mája 1994 (dva týždne pred Straussovou smrťou) sme mu ju poslali.

24. mája – v deň, keď som si pri čítaní Straussovej „Kolísky dôvery“ zaznačil do zápisníka: „Slovensko, uveď mi si, koľko budeš musieť čakať, kým sa ti zas druhý Strauss narodí?“ – ma čakala z Nitry po telefóne studená sprcha: Pavol Strauss mi oznamuje, že mi píše list ako reakciu na moju poslanú prednášku, a zároveň žiada, aby som moju recenziu Kolísky dôvery neposielal do Verbumu, kým nedostanem ten list.

Straussov obávaný list, ktorý nechodil a nechodil, som nakoniec objavil v schránke 30. mája:

Drahý Julko!

Priznám sa Ti, že sa mi ťažko prehltať veci o sebe. No, ale všetko by som prijal až na riadky na 5. strane „...sa zdvihne geniálny básnik a mysliteľ“, „...nemá v dejinách myslenia páru...“

Toto musíš vypustiť. Hnusil by som sa sám sebe.

Neviem, čo sa so mnou robí. Ale už sa sám sebe nerátam. Veď som už nemožný. Už pol roka som nebol v meste. Aj som chorý, aj nie celkom. Hádám sa zotavím. Ako bude tak bude. Je to vec hlavného plánovacieho úradu, nad nami.

Dopisujem ten denník. Napísal som 2 eseje. Proroci, to som poslal do Verbumu. Prípadne sa ich opýtaj. Druhá: Úsmev, som poslal do Brat. Listov.

Ináč žijem ako na (nečít. slovo)

Vrúčne Tvoj Paľo

Nitra 24.5.94

Hneď v ten istý deň som napísal Straussovi list a pripojil k nemu aj recenziu Kolísky dôvery „Straussova spoveď Slovensku“. – Či to stačil prečítať, neviem...

* * *

Prečo o tom píšem? Že po prvom dotyku s recenziou priateľa Lapšanského sa mi tiež zažiadalo v Straussovom duchu nejakú „rozhorčene“ zareagovať – nad zaradením medzi takých slovenských „bardov“, ale potom to vystriedal dobroprajný úsmev: - To máš, chlapče,

odmenu za to rozhorčenie, ktorým si zatienil posledné Straussove dni...

Pokiaľ ide o náš vzťah k našim Veľduchom (k tým „veľduchom s veľkým srdcom v zhode“, ako povedal Hviezdoslav o Tolstom), iste sa s kolegom Lapšanským zhodneme, že to nikto lepšie za nás nemohol vyjadriť ako sv. Ján Krstiteľ, keď prehlásil: „Ženích je ten, kto má nevestu. A ženichov priateľ, ktorý je pri ňom a počúva ho, veľmi sa raduje zo ženichovho hlasu. A táto moja radosť je úplná. On musí rásť a mňa musí ubúdať“ (Jn 3, 29-30).

„...Veľmi sa raduje zo ženichovho hlasu“ – to je nádherné, závrtné, božské!

* * *

Dodatok: Kým my tu takto besedujeme, za ten čas spomínanú knižku „Posledný rok s Pavlom Straussom“ stačilo krakovské Towarzystwo Slovakov v Polsce vytlačiť a dopraviť k nám. Budeme sa jej venovať v ďalšom čísle; možno, že nám zas niekto o svojich dojmoch z nej napíše...

(J.R.)

Spomienky na primára MUDr. Pavla Straussa

Je to už asi 40 rokov, čo som sa prvýkrát bližšie spoznal s pánom primárom. Predtým som ho spoznával iba v autobuse číslo 9, ktorý jazdil na Zobor. Býval o jednu zastávku vyššie, na ulici Puškinovej. Ja som nastupoval na Muškátovej ulici. Výrazná osobnosť, človek, z ktorého som cítil obrovské sympatie, a ešte vtedy som netušil, že raz sa naše cesty spoja a staneme sa priateľmi. Bol veľmi pozorný, sledoval okolie a zo zlatistých okuliarov vykukali dobrácke oči. Najskôr sme sa pravidelne stretávali v kostole, až sa mi raz prihovril v autobuse a bol dosť osobný. „Vladko, poď si sadnúť ku mne, držím Ti miesto!“ Bol som veľmi prekvapený, nielen, že ma k sebe zavolať, ale zároveň ma šokoval, čo všetko o mne vedel. To som dovtedy nevedel, že volal s mojou matkou, ktorá bola zdravotná sestrička. A to sa vlastne prepracovávam k niektorým príbehom, o ktoré sa chcem s Vami podeliť.

Príbeh prvý: Cigán s modrými očami

V detstve a mladosti som bol aktívny športovec, navštevoval som i futbalovú triedu na ZDŠ, hral som na poste pivota hádzanej, ale najlepší som bol v športovej chôdzi, kde som bol reprezentantom ČSSR. Jedného dňa mi zlomili pravú ruku pri futbale, kde som chytal v bránke. S veľkými bolesťami som zaspával, ráno matka zistila, že ruka nevyzerá dobre, a preto zavolať pánovi primárovi, ktorý ambuloval na druhom poschodí na Nitrianskej poliklinike. Keď som tam prišiel, bolo tam veľa ľudí, a tak som tam čakal. Čas som si krátil čítaním novín a zároveň som sledoval ambulancie dvere. Vždy vyšla sestrička, porozhliadla sa a pozývala pacientov dnu. Po asi 2 hodinách vyšla von, bol som tam už sám a spýtala sa ma, či tu nebol nejaký cigán, a keď som jej povedal, že nie, tak zavrela. Vzápätí na to vyšiel aj pán primár a veľmi sa smial: „Vladko, poď dnu!“ až keď som vošiel do ambulancie, vysvitlo, prečo sa smial! Povedal mi:

„Si prvý blondavý cigán s modrými očami, ktorého som ošetril!“ V tom čase v Nitre bývalo veľa cigánov s priezviskom Karvai, a preto sestrička povedala, že žiadny cigán nie je vonku! Preto ma bol osobne pozvať, vysvetlil mi podobnosť priezviska, vyšetril ma a dal mi ruku do sadry.

Príbeh druhý: Životné rozhodnutie

V čase, keď sa blížilo moje štúdium na gymnáziu, som rozmyšľal, čo budem ďalej študovať. Lákalo ma herectvo, lebo som hrával v Krajevom divadle detské úlohy, ale chcel som byť aj advokátom a žurnalistom, lebo na gymnáziu som bol šéfredaktorom časopisu „Nezmar.“ Dve školy, ktoré som nechcel študovať, boli technika a medicína. Lenže 31. augusta 1976 som si vážne poranil ľavé koleno na pretekoch v Budapešti, a po viacerých neúspešných zákrokoch mi dali celú ľavú nohu do sadry. V tom čase som bol štvrtý v Európe, a preto som to ťažko znášal. Navyše mama odišla na liečenie, a tak som bol dosť nešťastný. Byť v maturitnom ročníku doma bolo dosť nepríjemné. Medzitým ma starší brat a otec začali nahovárať na medicínu s tým, že by mohol byť zo mňa dobrý detský lekár. Koncom októbra som išiel k pánovi primárovi na sňatie sadry. Keď mi dával dolu sadru, tak sa ma zároveň spýtal, čo chcem študovať. Keď som povedal svoje priority, tak sa ma spýtal, že prečo chcem tieto školy študovať, tak som povedal, že aby som mohol i vrcholovo športovať. Pán primár ma ale vyviedol z omylu, lebo mi povedal: „Tvoje koleno je zničené, nikdy už nebudeš môcť vrcholovo športovať!“ Bolo to ako blesk z jasného neba! A zároveň mi poradil: „Vladko, ty máš tri možnosti: prvá - pôjdeš na ďalšie operácie, ale nedávam tomu žiadnu šancu, lebo koleno je veľmi zničené; druhá - oženíš sa a a potom zabudneš, že ťa niečo bolí; tretia - začni študovať niečo seriózne, trebárs me-

dicínu a v tom niečo dosiahni!“ Mal pravdu, vyštudoval som s vyznamenaním, stal som sa i primárom detského oddelenia, v súčasnosti mám súkromnú prax a medicínu považujem za svojho koníčka.

Príbeh tretí: Morbus Crohn

Počas štúdia medicíny som nemal problémy so skúškami a väčšinu z nich som absolvoval v predtermíne. Prišiel však tretí ročník a v letnom semestri sme mali skúšku z patologickej fyziológie a patologickej anatómie. Tradovalo sa, že kto urobí veľkú „Patolu“, t.j. patologickú anatómiu, stane sa už doktorom. Vzhľadom na to, že som už vedel aj termín svadby môjho staršieho brata - 5. júla, snažil som sa urobiť skúšky v zimnom semestri v predtermíne, aby som sa mohol venovať, týmto dvom skúškam v letnom semestri s veľkou intenzitou. Keď som mal hotové skúšky cez zimu, mali sme vtedy takú možnosť, že prázdninovú prax z chirurgie sme mohli absolvovať cez zimu. Využil som túto možnosť, zašiel som za primárom chirurgie v Nitre, profesorom MUDr. Kratochvílom, CSc., a požiadal som ho, aby som letnú prax mohol absolvovať v zime. Veľmi sa tomu potešil, lebo mal lekárov na atestáciách a chýbali mu asistenti pri operáciách. Zvyčajne odchádzali študenti okolo dvanástej hodiny z oddelenia, ale chirurgia ma tak zaujala, že som tam býval väčšinou do šestnástej hodiny. Minulý režim veľmi krivdil primárovi Straussovi a bránil mu, aby mohol operovať v nemocnici. Avšak s príchodom profesora Kratochvíla mohol primár Strauss tiež operovať. Jedného februárového dňa, asi okolo 16.30, volal primár Strauss z nemocnice a spýtal sa ma, či nemôžem prísť asistovať jemu a profesorovi Kratochvílovi pri jednej operácii. Potešil som sa, lebo sa jednalo o veľmi „v tom čase“ ojedinelé ochorenie, Morbus Crohn. Bolo to autoimunitné ochorenie, t.j. bunky vlastného tela pôsobili zle na organizmus, a tento organizmus reagoval zápalovými zmenami na tenkom čreve a na rozhraní hrubého čreva. Celé črevo bolo vlastne znetvorené, boli tam rozšírené a zúžené časti, ktoré sa museli odstrániť a operačne tam urobili spojky – anastomózy. Po skončení operácie ma obaja operatéri zavolali na kávu a všetko mi riadne nakreslili. Povedali mi pôvod ochorenia, ktoré sa prvýkrát objavilo v Turecku a po objaviteľovi ho nazvali Morbus Crohn. Veľmi podrobne mi všetko vysvetlili a mal som z toho nesmiernu radosť. Skúšku z patologickej anatómie som vykonával 9. júla. Spočívala z troch otázok z teórie a jednej z praktickej časti. Jednalo sa vlastne o hystopatologické sklíčko, na ktorom bol znázornený ster postihnutého orgánu. Keď som si vyťahol otázku, zobral som si sklíčko a makroskopicky som určil diagnózu Morbus Crohn. Skúšajúci Doc. MUDr. Jozef Babala, CSc. nevychádzal z údivu. Povedal, že tam robí už 20 rokov a nestalo sa mu, aby niekto určil diagnózu mimo mikroskopu a navyše povedal mu históriu ochorenia a aj mu ju nakreslil. Vtedy som sa priznal, ako som sa dopracoval, k týmto vedomostiam a bol som preto veľmi vďačný primárovi Straussovi za to, ako mi veľmi pomohol.

S pánom primárom Straussom som sa začal stretávať i súkromne, ba pozval ma i k nemu domov a prečítaval mi svoje knižky a rôzne príbehy. Až dnes si veľmi uvedomujem, ako mi tento človek veľmi chýba, ktorý odhadol moje schopnosti a ponúkol mi priateľstvo, hoci som mohol byť jeho synom.

MUDr. Vladimír Karvaj

Návrat ku konferencii Pavol Strauss a katolícka moderna

Medzinárodnej vedeckej konferencii Pavol Strauss a katolícka moderna (Nitra 11.-12. septembra 2013) sme sa venovali v minulom čísle Listov PS (23-24, s. 25) – v článku Štefana Timku a Jána Gallika. V článku hodnotili aj sprievodnú vernisáž výstavy *Pavol Strauss: Človek pre nikoho – človek pre všetkých*, o ktorej (pri jej mikulášskej premiére) podrobne referovala Iveta Blažeková v Listoch PS 20, s. 25-32.

V závere r. 2014 vyšiel v Nitre zborník materiálov zo spomínanej konferencie – pod názvom *Pavol Strauss a katolícka moderna*. Ako hovorí v úvode Tibor Žilka, zborník predkladajú zostavovatelia (editor Ján Gallik) „ako ďalší príspevok na odhalenie bohatej a mnohознаčnej výpovednej hodnoty literárnych diel básnika, spisovateľa, mysliteľa a prekladateľa Pavla Straussa“.

O náplni zborníka si urobíme predstavy na základe ukážok z niektorých príspevkov. Príspevok Martina Kolečáka a Júliusa Rybáka sme uverejnili aj v Listoch PS 23-24, str. 14-19; 26-29, a príspevok Enzo Passeriniho v Listoch PS 21-22, s. 18-20.

Príspevok Malgorzaty Dambek uverejňujeme v preklade v tomto čísle.

Jozef Strauss: Boli to tvrdé 50. roky, a tak v roku 1956 bol Strauss z úradnej moci preložený od operačného stola v Skalici do Nitry. Tu mal byť pôvodne zástupcom primára na chirurgii v nemocnici. Dobré duše však zariadili, že bol odstránený na miesto poliklinického chirurga s možnosťou operovať jediný deň v týždni. A tak sme sa v roku 1957 celá rodina presťahovali do podnájmu na Chmelovej doline. Perzekvovania vzhľadom na fakt, že nebol nikdy konformným človekom, ho sprevádzali po celý život. Je veľmi ťažké pochopiť, čo prežíval, keď v plnom rozleťte chirurgickej erudície musel ošetrovať bežné drobné úrazy, zápalové procesy a stretávať sa s nevráživosťou a podrazmi od kolegov, ktorí boli politickými figúrkami. Dobré si uvedomovali, že naňho odborne nestačia, a tak mu znepriemňovali život, ako sa len dalo. Bol pod neustálym dozorom ŠTB. Vždy, keď sme zdvihli telefón, bolo počuť cvaknutie odpočívacieho zariadenia. Keďže medzi jeho pacientov patrili aj niektorí z členov ŠTB a aj iné nomenklatúrne kádre tej doby, tak mu v slabej chvíli prezradili, že ho majú za úlohu sledovať. Otcovo meno je možné v súčasnosti nájsť v zverejnených zväzkoch ŠTB ako nepriateľskú osobu pod označením Svätý. Opakovane bol na výsluchoch. Nebolo to príjemné, lebo

sme nikdy nevedeli, či sa vráti. Čo som však obdivoval, nikdy nereptal, nikdy sa na nikoho nehneval, každému dokázal odpustiť, aj keď na tieto výsluchy chodil s malou dušičkou.

Na záver chcem vyzdvihnúť to, čo som na mojom otcovi obdivoval: jeho láskavosť, úžasnú empatiu k iným, neuveriteľný intelekt a pritom skromnosť a absenciu takých vlastností, ako je závisť a nenávisť. Mal tie vlastnosti, ktoré chýbajú v dnešnej dobe. Nepoznal rozdiely a separovanie na konfesionalnej, politickej či etnickej báze. Miloval všetkých ľudí bez rozdielu a vážil si každého človeka bez výnimky. V dnešnej dobe chýba ten pokoj, nadhľad a noblesa, ktorú on rozdával plným priehrštím.

Mária Bátorová: Pavla Straussa s básnikmi tzv. katolíckej moderny spájajú niektoré motívy. Najvýraznejšie napríklad motív ticha, ktorý ho spája s Jankom Silanom. Ak by sme však sumarizovali poznatky z týchto explikácií básnikov „katolíckej moderny“ a Pavla Straussa a jeho eventuálnu príslušnosť k tejto skupine básnikov, musíme konštatovať, že vývinová cesta básnikov – kňazov bola v tom istom čase podstatne odlišná od cesty Pavla Straussa. Ich založenie, vedomie a vnímanie okolitého sveta bolo celkom iné, navzájom príbuzné v rámci skupiny, a predsa odlišné aj tam, no vo vzťahu k Straussovmu osobnostnému vývinu a následne aj poetike básní podstatne iné. Najväčší rozdiel určujeme v realistickom až naturalistickom vnímaní skutočnosti u Pavla Straussa a v jeho princípe všadeprítomného paradoxu. Básne venované Bohu, či Krížová cesta sú však jednoznačné, meditatívne, písané s hlbokým a neochvejným presvedčením, no aj tam zachytávame vecný, významový i výrazový diskurz.

Ján Gallik: Milan Rúfus, ako autor predslavu do autobiografickej knihy *Pavol Strauss: Človek pre nikoho* (2000), vyzdvihol Straussovo centrum *securitatis*, ktoré si udržal aj v nepokojí času. Tak Pavla Straussa, ako aj Jozefa Tótha stihol podobný osud, keď v nepokojnom čase len s ťažkosťami dokázali cez svoje mysliteľské dielo oficiálne prehovoriť, pretože práve kvôli nemu nepatrili do roku 1989 medzi tých spisovateľov, ktorých „literárna história zaradila na určité fixné miesto, urobila z nich puncované jednotky. Usmerňovateľov estetických ciest a poryvov“ (Strauss). Obaja totižto ostro odsudzovali svet, ktorý smeruje len k materializmu, a v ktorom sa životy ľudí „odohrávanú len

v oblasti fyziológie, kde sa je, spí, súloží a oddychuje v neosobnom rytme banality“ (tamže).

Jozef Tóth tento fakt jasne zdôraznil v básni *Pokrokoví*, ktorú zaradil do básnickej zbierky *Slnko pod zemou*: „Blíži sa deň, / keď sa všetci dobre napasú / a pri studniach budú vylihovať. / Všetci sa nažrali / a napili. / Váhová studňa premeriava čas, / vedro sa naplní / a vylieva / a príde večer, / lebo večer príde, / stádo odoženú / do chlieva / a priviažu ho k šťastiu reťazou. / A zasa bude žrať. / A čo bolo vpredu vo válove, / objaví sa vzadu / a sluhovia ho na hnoj vynesú. / Psi ňufáky priklincujú k zemi, / a pretože sa nevyplatí, / ani nebrešú. / A ráno znovu stádo vyženu / na pašu. / Pri studniach budú vylihovať. / Všetci sa nažrali / a napili. / Vietor sa premení / na čierneho vtáka. / Preletí ponad stádo / a zúfalo, / najzúfalejšie zakvíli“ (Tóth).

Rovnako, ako spomínaný autor pred slovom do knihy *Človek pre nikoho*, aj obaja „proroci“ dnešnej doby čakali na to, kým ľudstvo dozrie: „A preto svet stojí, hoci stále rastie. Ale ďaleko je do jeho naplnenia“ (Strauss). A to i kvôli tomu, ako uviedol Pavol Strauss v spomenutej knihe, ktorú možno jeho slovami nazvať „filozofiu spomienok“, že „niekto trpí na duševnú krátkozrakosť, iný na ďalekozrakosť a zasa iný na úplnú tupozrakosť, zahradený len fyziologickými potrebami všetkých práve fungujúcich orgánov“ (Strauss).

Jozef Jarab: Vďaka Bohu a mnohým z vás, i scenáristom tejto konferencie, že sme už ďalej v odkrývaní priestorov Straussových diel, smerujúcich k ozdraveniu života. A vďaka Bohu, sme už ďalej i v pochopení, že sme „žili so svätými...“. Osobne som rád, že som mal možnosť s prof. Hanusom, prof. Jozefom Kútnikom a Mons. Jankom Magom po roku 1968 viackrát sa stretnúť s Pavlom Straussom v Nitre aj inde pri rôznych príležitostiach. Prof. Hanus zachytil stretnutia u Straussovcov na Zobore v monografii o Jozefovi Kútnikovi Šmálovovi vydané naším kňazským seminárom v roku 1992. Túto monografiu som daroval Dr. Pavlovi Straussovi, keď sa po čestnom doktoráte na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach zastavil u mňa v Spišskej Kapitule. Bola to jeho posledná návšteva miesta, ktoré mal rád pre mnohé okolnosti tohto „génia loci“ svojho života a životov jemu blízkych ľudí...

Prof. Hanus spomína: *Odskočilo sa do Nitry do Straussovcov, na subtilný rozhovor s Palkom Straussom. Primár, chirurg, kapacita, filozof, básnik, hudobník. Žije vo svojom čistom duchovnom svete. Aké je potrebné pre náš život, že exaktnú vedu spája s kultúrnou univerzálnosťou a integrálnou hĺbkou. Ako pútavo sa nám čítajú jeho knižočky – meditácie o živote a smrti. Solilokvia sú to, kde sa myšlienky spontánne samy registrujú. Zásady a zá-*

sadovosť potrebujeme. Sú to zväčša paradoxy. Môžeme povedať náš Chesterton. V čase znehodnotenia hodnôt, v čase duchovného chaosu, nedá sa ináč písať, iba v paradoxoch. Nech to len dobre udríe po nose. Nech to len morí lúštením. S Palkom Straussom v jeho pracovni zapadnúť, vysoké sympóziium. Tichá melanchólia. Presvitá veselost' vykúpeného dieťaťa. V dnešnom čase sú niekde duchovné hody.

Enzo Passerini: Na Straussovi ma ihneď zaujalo to, že sa mi asi po prvýkrát v živote stalo, že čítam práve to, čo som chcel počuť. To sa málokedy stáva. Nepamätám sa, že som niekedy mal ten istý pocit pri čítaní iných autorov. Nikdy nezabudnem na tie prvé strany *Mozaiiky nádeje*, ako som pri každom odseku jednoducho žasol. Pri každej druhej vete som sa zastavil, zdvihol zrak neviem kam a hlboko som sa vnútorne usmieval, potešený a naplnený... Vyzeralo to, ako keby tých pár dobrých myšlienok chaoticky roztrúsených v mojom duchu niekto zrazu dal dohromady a pekne zoradil. Teraz boli konečne v správnom poradí a najmä mali zmysel. Niektoré jeho úmysly, konštatovania a podrobné opisy boli možno už niekde v mojom mozgu; až na to, že totálne neusporiadané. U Straussa som našiel samé heslá, s ktorými som sa v najvyššej miere stotožňoval; okrem obsahu ma tiež prekvapil jeho štýl a jeho spôsob prezentovania myšlienok. Múdrost v pokornej dôvtipnosti a sčítanosti. Zo všetkých týchto dôvodov som si autora ihneď obľúbil.

Ivo Pospíšil: U vedomí toho, že Pavol Strauss i když býva tradične ŕazen do kontextu slovenské moderné katolícké literatury či, jak se tomu někdy říká, slovenského katolíckého literárneho hnutia 30. – 40. let 20. století, tedy k autorům, kteří na Slovensku prožívají od 90. let minulého století konjunkturu, jako jsou Rudolf Dilong, Pavol Gašparovič Hlbina, Pavol Ušák Oliva, Janko Silan a ďalší, je jevem zcela samostatným, jehož poetologické a myslitelské kořeny jsou různorodé povahy, ale spolu vytvářejí integrální celek opírající se především o poetiku expresionismu, ale zasahující také celostní atmosféru modernisticko-avantgardního období. Pozornější lektura P. Strausse a podobných českých jevů ukazuje, že netřeba od sebe oddělovat ani jevy mentálně a světonázorově odlišné nebo často i protikladné: v českém, patrně více než v slovenském prostředí nebylo v meziválečném období ani později řídkým jevem, že si byli lidsky i tvořivě blízcí autoři katoličtí a levicově radikální: příklady Vítězslava Nezvala a Jakuba Demla, resp. Františka Halase a katolíckých autorů 30.-40. let minulého století budíž příkladem.

Tibor Žilka: MUDr. Pavol Strauss bol telom i dušou veľkým Stredoeurópanom. Viazal sa k tomuto teritóriu nielen priestorovo, ale aj časovo. Stred týždňa, čiže streda formovala jeho biografiiu. Streda bola aj dňom jeho ženy (4.apríla 1945), ale aj dňom pohrebu (8. júna 1994). A deň, keď bola odhalená pamätná tabuľa pri príležitosti jeho nedožitych 88. narodenín, bola opäť streda. Keď sme sa s ním pred devätnástimi rokmi lúčili, väčšina z nás precitovala tú chvíľu tak, že náš priateľ nás síce opúšťa v zmysle pozemského života, ale odchádza do večnosti, kde sa s ním raz opäť stretne. Pamätná tabuľa bola umiestnená na budove bývalej polikliniky, v ktorej P. Strauss mnohým pacientom vracal nádej do života. A tak sme sa s ním v duchu stretli znovu, zaspomínajúc si na čaro jeho osobnosti, na tú zvláštnu aureolu, presiaknutú nevšedným citovým bohatstvom i duchovným potenciálom. Bol jedným z nás, a predsa bol iný. Bol iný v nazeraní na svet, v odpúšťaní svojim neprajníkom, v uchopení sveta vo svojich dielach, zväčša rozsahom útlučkých. Vydal síce v nemčine prvé dve básnickej zbierky, ale za primárne pokladal slovenské slovo.

Marta Žilková: Aj v publikácii *Križová cesta* sa o ne (o tri zdroje) opiera, no po prečítaní oboch variantov križovej cesty pribudne ešte štvrtý zdroj, a tým je **láska a súcit** k ľuďom, predovšetkým k chorým a postihnutým. O lekároch sa totiž hovorí, že denné stretávanie sa s bolesťou a utrpením otupuje ich chápanie a tolerovanie pocitov chorých, k ľudskému trápeniu sa stavajú ľahostajne a niekedy aj nezodpovedne (česť mnohým výnimkám). Preto je zaujímavé sledovať postoje človeka, ktorý mal právo zanevrieť nie len na spoločnosť, ktorá ublížila jeho profesionálnej povesti a rodinnému životu, ale aj na chorých, ktorý k nemu vo veľkom počte chodili i po pracovnom čase. Napriek všetkým ústrkom a ponížovaniu neprestal pestovať v sebe lásku k Bohu a k ľuďom. Pacientov vždy prijímal s porozumením pre ich bolesti, lebo uznával, že nielen Boží syn absolvoval Golgotu, ale aj ľudia, medzi ktorými žil a tvoril.

Križová cesta, útla, sotva tridsaťstranová knižočka, zaujme na prvý pohľad svojím žánrovým určením ako mozaika meditácií. V podstate tu nejde o nič nové, pretože každá modlitebná knižka, obsahujúca križovú cestu, pripája ku každému zastaveniu motivačné myšlienky k meditácii. Keď sa však hlbšie ponoríme do Straussových meditácií, s údivom konštatujeme ich hĺbku i šírku, počínajúc človekom, pokračujúcu Kristom a končiacu kdesi v transcendentnej pri samotnom Bohu. Modlitba prepája Boha s človekom, tvorí vertikálnu os komunikácie človeka s Bohom.

Piráti krásy

Dňa 11. novembra 2014 sa v Ústave stredo-európskych jazykov a kultúr Fakulty stredo-európskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, pod záštitou dekana fakulty RNDr. Attilu Komzsa, PhD., konal odborný seminár s názvom *Piráti krásy*. Vedeckým garantom podujatia bol prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc. a organizačným garantom PhDr. Ján Gallik, PhD.

V rámci *Týždňa vedy a techniky* zorganizoval Ústav stredo-európskych jazykov a kultúr množstvo zaujímavých prednášok, podujatí a súťaží. Jedným z nich bol odborný seminár *Piráti krásy*, zameraný na významné osobnosti slovenskej katolíckej moderny (literárneho smeru, ktorý sa začal formovať v 30. rokoch 20. storočia) – Janka Silana, Pavla Ušáka Olivu a Mikuláša Šprinca. Dátum seminára nebol vybraný náhodne. Práve v novembri 2014 sme si pripomenuli významné jubileum – sto rokov od narodenia všetkých troch spisovateľov. Súčasne je rok 2014 rokom Sedembolestnej Panny Márie, ktorá je patrónkou Slovenska.

Podujatia sa zúčastnilo okrem pedagógov Fakulty stredo-európskych štúdií i veľa zaujímavých hostí, napríklad literárny vedec a pedagóg prof. PhDr. Peter Liba, DrSc., moderátorka kresťanského rádia Lumen a prvá slovenská televízna hlásateľka skúšobného vysielania Hilda Michalíková, sestra Paľa Ušáka Olivu – Hana Kostolanská-Ušáková, podpredseda Spolku slovenských spisovateľov, básnik, šéfredaktor a vydavateľ časopisu *Kultúra* Teodor Križka, literárna vedkyňa, spisovateľka a vysokoškolská pedagogička prof. PhDr. Mária Bátorová, DrSc., významný odborník na katolícku modernu z Prešovskej Univerzity doc. Mgr. et Mgr. Ján Gavura, PhD., taktiež PaedDr. Edita Príhodová, PhD., pôsobiaca na Katolíckej univerzite v Ružomberku, literárny kritik, redaktor mesačníka *Slovenské pohľady* a spisovateľ z Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave PaedDr. Jaroslav Vlnka, PhD., kňaz a historik HEDr. Luboslav Hromják, PhD., z Kňazského seminára biskupa Jána Vojaššáka v Spišskej Kapitule, PhDr. Jozef Brunclík, PhD., pôsobiaci na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, doktorandka Mgr. Małgorzata Dambek z Univerzity Adama Mickiewicza v Poznani, rímskokatolícky biskup J. E. Mons. František Rábek či hostia z Nových Sadov, Bratislavy, Trnava a Považskej Bystrice.

Podujatie otvoril svojim príhovorom dekan fakulty RNDr. Attila Komzsa, PhD., po ňom privítal hostí riaditeľ ústavu prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc. a PhDr. Ján Gallik, PhD. Menovaní odborníci mali pripravené odborné príspevky, pričom seminár bol sprevádzaný umeleckými prednesmi – z tvorby *Pirátovej krásy* – Hil-

dy Michalíkovej a Hany Kostolanskej-Ušákovvej, vďaka čomu sa celé stretnutie nieslo vo veľmi príjemnej atmosfére.

Po prvom prednese si Hana Kostolanská-Ušáková zaspomínala na milovaného brata, ktorý zomrel na tuberkulózu vo veku 26 rokov. Paľo Ušák Oliva pochádzal z troch súrodencov. Mal staršieho brata Jozefa a mladšiu sestru Hanku. Jozef zomrel vo veku 28 rokov na tuberkulózu v čase Pavlových primícií. Práve jemu venoval spisovateľ svoju básnickú zbierku *Čierne kvietie*, vydanú len v jednom exemplári. Počas života mu však vyšla jediná básnická zbierka *Oblaky*.

Ján Gallik a interný doktorand András Kelemen si pripravili videodokument o Jankovi Silanovi, vl. menom Ján Ďurka, z jeho rodnej obce Nové Sady, časť Sila. Janko Silan pôsobil ako duchovný správca farnosti evanjelickej obce Važec. Na počesť jeho pamiatky Važtania organizovali po jeho smrti raz do mesiaca podujatie s názvom *Večery poézie Janka Silana*.

Teodor Križka sa vo svojom príspevku venoval všetkým trom *Pirátovej krásy*. Všetci študovali v roku 1934 v spišskom seminári. Z jeho príspevku sa čiastočne dozvedáme o pozadí symbolického pomenovania *Pirátovej krásy*. Títo autori totiž aj smrť dokázali opísať s istým ideálom krásy. Ich tvorba sa vyznačuje pravidelným rytmom, čo tiež svedčí o tom, že si zakladali na kráse.

Mária Bátorová, spoluautorka knihy *Biele miesta v slovenskej literatúre* (venujúcej sa katolíckej moderne), vo svojej prednáške zdôraznila, že hoci sa skupina katolíckych básnikov formuje od začiatku 30. rokov 20. storočia, korene katolíckej poézie badať už v stredovekej velpiesni *Proglas*.

Odborník na katolícku modernu Ján Gavura mal príspevok zameraný na život a tvorbu Janka Silana, ktorého nazýva konzervatívnym. Silan vynikol tým, že zvyrazňoval to, čo existovalo už dávno, avšak dominantným bol v jeho tvorbe motív sily a slobody.

Sestra Edita Príhodová odprezentovala príspevok pod názvom *Piráti krásy v tvorbe a korešpondencii Janka Silana*. *Piráti krásy* boli teológovia so záujmom o umenie, ktorí sa stretli na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule. Toto zoskupenie tvorili okrem nich aj Štefan Schelling a Ján Kováč.

Ďalším prednášajúcim bol Jaroslav Vlnka, ktorý sa zamerával na špecifiká tvorby Janka Silana v povojnovom období. Silanova tvorba sa vyznačuje nábožensko-lyrickou líniou. V jeho diele *Piesne zo Ždiaru* prevláda prírodná lyrika, opisuje život pod Tatrami. Konkretizácia priestoru nadobúda alegorický význam. *Ždiar* je metaforou zaslúbennej zeme, kde možno nájsť vnútorný pokoj. Využíva metódu introspekcie, pričom autor sa niekedy

prejavuje ako altruista – verí v lásku ku všetkým. Jedným z bodov príspevku bolo, že Silan vytváral protiklad mesta a dediny, pričom favorizoval vidiecky priestor.

Viac o počiatkoch *Pirátovej krásy* a ich všeobecnej charakteristike sme sa dozvedeli z príspevku Luboslava Hromjáka. V úvode prednášky dal do pozornosti meno spišského biskupa Jána Vojaššáka. Bol to reformátor, ktorý posielal svojich študentov do Ríma. Zrekonštruoval budovu seminára v Spišskej Kapitule, kam vstúpili i *Piráti krásy*. Vojaššák bol otvorený modernizácii v umení, v roku 1933 zriadil seminárnu knižnicu. Najmä vďaka nemu vynikol básnický talent *Pirátovej krásy*.

Jozef Brunclík vystúpil s príspevkom zameraným na Mikuláša Šprinca. Ten nepatrí k zakladajúcim osobnostiam katolíckej moderny, no neskôr sa k nim pričlenil. Oboznamoval sa s románskou i svetovou literatúrou. V roku 1943 prevzal redigovanie časopisu *Kultúra*. O dva roky neskôr odišiel do emigrácie. Najskôr do Ríma, neskôr do USA. Je zakladateľom exilového štvrťročníka pre slovenskú kultúru s názvom *Most*. Časopis založil v roku 1954 v Clevelande.

Doktorandka poznanskej univerzity Małgorzata Dambek prispela na seminári príspevkom, v ktorom sa venuje Jankovi Silanovi a Pavlovi Straussovi. Obohatila stretnutie o mnoho zaujímavých informácií. Dozvedeli sme sa napríklad, že do poľštiny sú preložené tri básne Janka Silana. Silan a Strauss si boli blízki a mali veľa spoločného. Jedným zo smutných faktov je, že obidvom spisovateľom zomrela matka. Silan jej dokonca venoval aj niektoré básne.

Ako posledný vystúpil so svojim príspevkom Ján Gallik. Venoval sa v ňom mariánskemu motívu v tvorbe *Pirátovej krásy*. Je dôležité podotknúť, že úctu k Panne Márii badať nielen v slovenskom, ale i českom a poľskom literárnom prostredí. Paľo Ušák Oliva zasvätil svoj život Panne Márii. Výrazne zastúpený je mariánsky motív v básni *Oblaky*, v ktorej autor kladie význam na sedem bolestných rán. U Janka Silana sa prejavuje mariánsky motív v zbierke *Kým nebudeme doma*. U posledného „piráta“ Šprinca je to dielo *Matka krásneho milovania*.

Odborný seminár pod názvom *Piráti krásy* bol zakončený umeleckým prednesom básne Janka Silana v podaní Hildy Michalíkovej a Hany Kostolanskej-Ušákovvej. Vydarenému vedecko-umeleckému podujatiu v Nitre, výstupy z ktorého budú čoskoro publikované aj knižne, sa podarilo prehĺbiť a rozvíjať povedomie o hodnotnej kapitole slovenskej literatúry 20. storočia, ktorá má i v treťom tisícročí svoj nesporný význam na formovaní nielen slovenskej, ale aj (stredo)európskej literatúry.

Hana Guzmická

Ceny Pavla Straussa za rok 2014

Dňa 25. novembra 2014 sa v priestoroch Starého divadla Karola Spišáka v Nitre uskutočnilo odovzdávanie Cien Pavla Straussa za rok 2014. Cenu za trvalý prínos do kultúry a umenia si prevzali hudobný skladateľ Vladimír Godár a literárny vedec Peter Liba.

Nominantov na Cenu Pavla Straussa ako po minulé ročníky navrhli študenti a pedagógovia Katedry kulturológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a členovia Kulturologickej spoločnosti. Ceny Pavla Straussa udelila Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, všetky jej fakulty, Katedra kulturológie FF UKF v Nitre a Kulturologická spoločnosť. Rovnako v danom roku podporilo toto významné celoslovenské podujatie Mesto Nitra ako aj Rotary klub Nitra Harmony.

Hlavná idea tohtoročného programu slávnostného odovzdávania cien spočívala najmä v pripomenutí si života a diela osobnosti Pavla Straussa (1912 – 1994). Presne v duchu jeho posolstva sa dôstojne niesol i slávnostný galaprogram udeľovania cien, ktorého moderátorom sa stal Vojtech Bartko. Oproti minulým ročníkom sa väčšmi kládol dôraz na vytvorenie celkovej komornosti programu. Tvorcovia sa ho snažili v najmožnejšej miere poľudštiť a uspôsobiť pre viac – menej pripravené, fundované publikum, všetkých priaznivcov a obdivovateľov diela nitrianskeho humanistu a spisovateľa. Na relatívne prázdnej scéne dominovali preto atribúty domácej pohody a jesenných tónov meditácie.

Marica Šišková, režisérka slávnostného galaprogramu, rozčlenila podujatie do troch navzájom prepájajúcich častí. Predstavovali ich v scénickej rovine dvere k osobnosti P. Straussa ako aj obom laureátom (V. Godárovi a P. Libovi). Rozhodla sa predstaviť publiku strastiplné a neraz i paradoxné trajektórie životných ciest P. Straussa. Inšpiračnými zdrojmi k preniknutiu do hĺbky tajov múdrosti P. Straussa sa stali predovšetkým jeho aforizmy. Osobitne v nich sa koncentrovala v bezprostrednosti i koncíznej jednoduhosti.

Členovia Študentského divadla VYDI napríklad takýmto spôsobom odhalili dvere k osobnosti P. Straussa ojedinelou *voicebandovou* interpretáciou jeho aforizmov. Tvorivou formou odkryli esenciu z múdrosti humanistu, spisovateľa, lekára. Spolu s režisérkou M. Šiškovou si výstižne vybrali len zopár z nich. Ponúkli ich divákovi na hlbšiu reflexiu

prostredníctvom zvolenej techniky hravého *voicebandu*. Ich koláž pozostávala z rôznofarebných hlások, sonórne pospletaných do rôznych huriavkov, či herecky rozohraných partitúr. Začiatok i koniec zarámovali osobitne dva Straussove denníkové zápisky – prvý a paradoxne posledný. Práve jeden z jeho prvých zápiskov: „*Keď toto napíšem, nikdy nezomriem*“ predstavoval základnú inšpiráciu *voicebandovej* variácie mladých tvorcov Študentského divadla VYDI. Výstižne tvoril úvodný akord k jednotlivým hereckým partitúram študentov. Herci v nich stelesnili osemčlenný chór z množnej osobnosti P. Straussa. Záver vokálno-pohybovej scény študentských tvorcov najúdernejšie zarámoval posledný zápis P. Straussa, korešpondujúci s jeho filozoficky ladeným životným dielom: „*Smrť neovplyvní vesmírny čas.*“ Tvorcovia Študentského divadla VYDI vzdali takýmto spôsobom hold dielu i tvorivému duchu humanistu, spisovateľa, lekára. Nechali svojím spôsobom, znovu rozozvučať, rozvíbrovať tvorivé tóny jeho nesmrteľných myšlienok v skoncentrovanej podobe a štylizácii.

Hudobnou poctou Pavlovi Straussovi prijemni slávnostný večer herci Starého divadla Karola Spišáka v Nitre Katarína Vargová Petrusová a Miloš Kusenda v sprievode klaviristu Eugena Gnotha.

M. Šišková svojím osobitým vkladom a čítaním komponovala celé slávnostné podujatie lyricky v duchu humanistického posolstva Pavla Straussa, poprelínaneho v rámci koncipovaného programu v rovnomerných dúškoch. Všetky tri časti slávnostného programu nejakým spôsobom prepojila s myšlienkovým svedectvom lekára, humanistu, spisovateľa.

Žiaci Základnej umeleckej školy Jozefa Rosinského v Nitre prezentovali v ďalšej časti programu rozsiahlejší scénický obraz, inšpirovaný mozaikovitým filmom Martina Šulíka: *Orbis Pictus* (1997). Scénické putovanie Dorotky výstižne sprevádzali nielen videoprojekcie, ale najmä živý orchester Orffových nástrojov pod dirigentským vedením Lívie Žilinekovej.

V programe tiež vystúpili uznávaný violončelista Ján Slávik, interpretky hudobného folklórneho umenia Margita Jágerová a Jana Ambrózová, žiaci Základnej umeleckej školy Jozefa Rosinského v Nitre a mnohí ďalší.

Predseda Kulturologickej spoločnosti doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD. a pán primár MUDr. Jozef Strauss odo-

vzdali v rámci slávnostného galaprogramu Cenu Pavla Straussa významnému slovenskému hudobnému skladateľovi, oživovateľovi slovenskej hudobnej kultúry, editorovi, prekladateľovi a hudobnému teoretikovi doc. Mgr. Vladimírovi Godárovi, CSC., ktorého diela sú preniknuté hlbokým humanistickým posolstvom medzinárodného významu. Cena Pavla Straussa bola taktiež udelená i prof. PhDr. Petrovi Libovi, DrSc. za dlhoročnú vedeckú a pedagogickú činnosť, za zásluhy v rámci rektorského pôsobenia na Vysokej škole pedagogickej (dnes Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre).

Netradičná koncepcia Cien Pavla Straussa za rok 2014 rozhodne prekvapila a v mnohom určite zaujala. Aktuálny ročník priniesol zmenu v tom, že sa vo výraznom podiele poskytol priestor prevažne mladým tvorcom, interpretom (napríklad žiakom zo Základnej umeleckej školy J. Rosinského v Nitre, členom Študentského divadla VYDI pri UKF v Nitre ai). Potešiteľnou skutočnosťou je, že na príprave ako aj samotnom priebehu Cien Pavla Straussa vo zvýšenej miere participovali študenti Katedry kulturológie FF UKF v Nitre, pre ktorých to zaiste mohla byť vzácna skúsenosť v kontexte ich odbornej profilácie.

doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD.
vedúci Katedry kulturológie FF UKF v Nitre
predseda Kulturologickej spoločnosti

Valné zhromaždenie 29. november 2014

www.pavolstrauss.sk • www.facebook.com/pages/MUDr-Pavol-Strauss

Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa • LISTY PS - Reg. číslo: MK SR 3209/2004, číslo 25-26, máj 2015. Pripravili: Pavol Ondřík, Július Rybák, Tereška Rybáková a Jozef Šišila. Adresa redakcie: Múzeum Janka Kráľa, Námestie osloboditeľov 31, tel.: 044/5621 580, e-mail: zuslm@svslm.sk, číslo účtu: 2923832760/1100, IČO: 37907751, tlač: Print Master, Lipt. Mikuláš, e-mail: printmaster.lm@gmail.com. Počet výtlačkov: 500.

 Telink